

28 кастрычніка 1994 г.

№ 43 (3765)

Кошт 75 руб.

З АДКРЫТЫМ ЗАБРАЛАМ

«Адкрыты адказ» начальніка
упраўлення грамадска-палітычнай
інфармацыі Адміністрацыі
Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь
Аляксандра ФЯДУТЫ пісьменніку
Генрыху Далідовічу.

3

СУМНЫЯ ФАРБЫ БАТАНІЧНАГА

Гутарка карэспандэнта «ЛіМа»
з дырэктарам Батанічнага саду
Яўгенам СІДАРОВІЧАМ.

5, 12

МРОІ НА РЭПЕТЫЦЫ

Алег ЖДАН: Нататкі перакладчыка
і ўважлівага чытача пра беларускую
авангардную прозу.

6—7

ЗАЦЕМКІ З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

Леаніда ГАЛУБОВІЧА

8—9

Зь Дзядамі

Што такое жыццё і як шмат яго трэба цаніць.
Пра гэта музыка восені, залаты яе сум на сьвята Дзядоў.

...Жыць дзеля таго, каб вярнуцца.

Дзяды, вядомыя нам і невядомыя... Яны жывуць у кожным з нас, складаюць часцінку душы.
Іх вера, любоў знаходзяць працяг свайго існаваньня ў нашых традыцыях, звычаях, сьвятах.
Празь Дзядоў мы, як галіны дрэва, належым цэламу роду; карані яго ў глыбіні стагодзьдзяў.
На сьвята Дзядоў прачынаецца памяць. Тая памяць, што робіць нас людзьмі.

Жадаем вам усьцешыцца думкаю,
што некалі й нашыя нашчадкі будуць уважаныя за імя, намі ім перададзенае.

Dainova

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя лімаўскія чытачы-падпісчыкі!
Зноў, чацвёрты раз у сьлёгнім годзе, пра-
водзіцца падпісная кампанія. Цяпер — на 1-ае
паўгоддзе наступнага, 1995 года. І мы зноў
кажам вам: «Будзьма разам!»

Сёння мы асабліва, мо як ніколі раней,
разлічваем і спадзяемся на вашу ўвагу і пад-
трымку. Па ўсім відаць, надыходзіць пара, калі
сапраўды найперш ад вас, нашых зацікаўленых,
адданных і верных чытачоў і аўтараў, будзе
залежаць, жыць ці загінуць «ЛіМа».

Выпішыце «ЛіМ» сёння, не адкладваючы
гэты клопат на заўтра.

Выпішыце «ЛіМ» не толькі сабе, але і свай-
му таварышу, суседу, сваяку, альбо парайце,
угаварыце іх зрабіць гэта.

Нагадваем: індэкс наш ранейшы — 63856,
падпісны кошт на паўгода — 6 тысяч рублёў,
на 3 месяцы — 3 тысячы, на 1 месяц —
1 тысяча рублёў.

Не будзем гаварыць, што пры сённяшняй
дарагоўлі гэта не такія ўжо і вялікія грошы.
Адзначым іншае: купляць «ЛіМ» у кіёску
будзе даражэй, не кажучы пра турботы.

Будзьма разам?

ДАЙ БОГ НАШАМУ ЦЯЛЦІ...

3 НАГОДЫ ЁРАДАВАЙ ПРЭС-КАНФЕРЭНЦЫ

Нават дзеці ведаюць, што вярнуцца назад, у маладосць, можна толькі ў казцы. Як бы ні вабіла кагосьці «сытае» і «спакойнае» жыццё ў «адзіным і непарушным» — дарогі назад няма, колькі б новых сюжэтаў ні падкідалі айчынным і замежным казачнікі. Усялякая ідэя аднаго — бесперспектыўная, бо разламаць мог адзін, а каб адбудаваць, трэба выслікі талакі — усіх народаў, што зваліся братамі. Дамовіцца ж пра нешта цяжка нават двум, а тым больш — дванаццаці... Пасля аддзялення трох прыбалтыйскіх краін, ніхто не адважыцца сказаць астатнім: годзе «будаваць» адзін на ўсіх паветраны замак, давайце навадзем для пачатку парадак у сваіх занядбаных хацінах. Бясэснсавая гульня ў «саюз» працягваецца.

САМІТ ТЫДНЯ

Падводзячы вынікі сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў СНД у Маскве, нашыя газеты канстатуюць: яна была адметная тым, што ў Беларусі на ёй «прарэз-заўся ўласны голас». Як яму не прарэзацца, калі пытанні, што абмяркоўваліся на саміце, непасрэдным чынам чаплялі інтарэсы Беларусі. Кіраўнікі краін, скажам, прынялі рашэнне аб стварэнні МІДдзяржаўнага эканамічнага камітэта са слаб-кватэрай у... Маскве. Такім чынам, Мінск практычна страціў статус сталіцы СНД. Больш таго, старшынёй навастворанага камітэта Б. Ельцын прапанаваў прызначыць... Вячаслава Кебіча. Вось дзе, аказваецца, «усплыў» лепшы сябар расійскага прэм'ера В. Чарнамырдына. Наш прэзідэнт успрыняў гэта як асабістую абразу. Але справа да выхаду Беларусі з СНД не дайшла: «кандыдатура» была знята з абмеркавання. Не падтрымані і ідэя Н. Назарбаева аб утварэнні Еўразійскага саюза... Усяго разгледжана 10 пытанняў. Аднак на думку большасці лідэраў дзяржаў, для іх важнейшымі вынікамі паездкі ў Маскву былі двухбаковыя сустрэчы і перамовы з кіраўнікамі Расіі. Перспектывы МЭКа — такія ж туманныя, як і многіх ранейшых наддзяржаўных новаўтварэнняў. Дык ці варта было з'язджацца?

ДАТА ТЫДНЯ

Учора, 27 кастрычніка, споўнілася 100 дзён з часу інаўгурацыі нашага першага Прэзідэнта. Не намі, само сабою, прыдуманы гэты сімвалічны перава-лачны «юбілей», пасля якога з Прэзідэнта спос — на ўсе сто. Завядзёнка такая нарадзілася ў тых краінах, дзе прэзідэнцкая традыцыя — даўняя, у не адзін дзесятак гадоў. Аднак жа і мы, са з'яўленнем Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі, таксама далучыліся да яе, гэтае завядзёнка. І ў гэты першы прэзідэнцкі юбілей віншум спадара Лукашэнку, зьвым яму плённай канструктыўнай, лепш сказаць стваральнай, дзейнасці і... не падстаўляцца, што дагэтуль, як ні прыкра гэта гаварыць у святочны дзень, ён рабіў досыць часта...

«ПЕРШЫНЕЦ» ТЫДНЯ

Газета «Свабода» ці не часцей за іншыя нашы выданні паведамляе пра своеасаблівы беларускі «сенсацыя». Пра адну з такіх «радасных» неспадзевак паведамляецца і ў апошнім нумары штотыднёвіка. Здарылася яна ў Мастоўскім раёне. Тут калгас з неўміручай назвай «Ленінец» купіў друкарскую машынку з — дайце веры! — беларускім шрыфтам! А заадно паведамляецца і аб тым, што ў такі цяжкі час калгас не пашкадаваў грошай і на стварэнне этнаграфічна-краязнаўчага музея. Каб жа такія светлыя галовы ды ў кожны калгас і саўгас! І ўявіць немагчыма, як бы мы зажылі...

ТАКСА ТЫДНЯ

Вядома ж, гаворка не пра сабак адпаведнай пароды. Гаворка пра таксы ў рублёвым вымярэнні, што нам зараз і ў снах спакою не даюць. Бо маюць адну бесперапынную тэндэнцыю — росту. Якую паслугу ні прыгадай — такса за яе, трасца на нашу галаву, расце ды расце. І розніцы аніякай, ці тая паслуга, так бы мовіць, матэрыяльная — у выглядзе, скажам, набойкі на абцас, ці «духоўная» — у выглядзе канцэрта ці божага блашавання перад апошняй дарогай. Дык вось, як паведамляе друк, кошт білетаў на канцэрт заслужаных артыстаў Беларусі Я. Паплаўскай і А. Ціхановіча дасягнуў 18 тысяч рублёў (з-за гэтак дарагоўлі і не адбылося іх выступленне перад рабочымі Асіповіцкага заводу аўтаагрэгатаў), а за адляванне нябожчыка ў Слонімскай царкве ўсталявалася такая такса: 50 тысяч рублёў.

НАВІНА ТЫДНЯ

У хуткім часе грамадзяне Беларусі будуць атрымліваць заробак новымі купюрамі вартасцю ў адну мінімальную зарплату: 20 тысяч рублёў. На іх будзе выява будынка Нацыянальнага банка і — увага: новаўвядзенне — уласнарачны подліс старшыні Нацбанка С. Багданкевіча. Такім чынам «зайчык» набудзе ўсе знешнія прыкметы нацыянальнае валюты.

НАМЕР ТЫДНЯ

Агенцтва РІД распаўсюдзіла паведамленне, што Кабінет міністраў і Нацыянальны банк рыхтуюць сумесную пастанову, якая павінна ўрэгуляваць выдачу наліжных грошай фізічным асобам і асобам, якія займаюцца прадпрыемальніцкай дзейнасцю. На справе гэта будзе азначаць амаль поўнае абмежаванне магчымасці абнаўлення грошай, на якім нажываліся многія «камерсанты», асабліва — льготнікі з ліку інвалідаў, чарнобыльцаў і інш. Пастанова слухная. Адно незразумела: навошта было шырока абвясціць пра яе ў друку на стадыі «распрацоўкі»?

АДМОВА ТЫДНЯ

Не верыцца, але Канстытуцыйны суд засведчыў сваю адданасць законам Рэспублікі Беларусь. На мінулым тыдні ён даў ацэнку звароту некаторых нефармальных арганізацый да Вярхоўнага Савета аб правядзенні ўсенароднага рэфэрэндуму па пытаннях: аб дэмансацыі Белавежскіх пагадненняў, дзяржаўнасці рускай мовы, змене дзяржаўнай сімволікі Беларусі, і Канстытуцыйны суд прызнаў, што першыя два пытанні супярэчаць Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. І вярнуў зварот яго аўтарам.

«РАДАСЦЬ ТЫДНЯ»

Кабінет міністраў распрацаваў новую сістэму аплаты жылля і камунальных паслуг грамадзянам Беларусі, якую прэм'ер-міністр М. Чыгір назваў ні больш ні менш — рэвалюцыяй... Што ў ёй новага? Ды нічога, усё тое ж павышэнне коштаў. Калі сёння мы аплачваем да 5 працэнтаў выдаткаў дзяржавы на ўтрыманне жылля, то з 15 лістапада будзем аплачваць да 35 працэнтаў, з новага года — да 50, а потым і ўсе 100. Гэта азначае, што менш чым за год кошт камунальных паслуг узрасце ў 20 разоў. Па сённяшнім мерках, каб аплаціць звычайную двухкамаёрку, журналісту «ЛіМа» не хопіць месячнага аклада. Такі вось рынак нас чакае.

«ЛЕТУЦЕННІКІ» ТЫДНЯ

Яшчэ адно аб'яднанне, якое ставіць сабе за мэту аб'яднанне славянскіх рэспублік у адну дзяржаву, створана днямі. На гэты раз летуценнікі сабраліся ў Смаленску і ўтварылі садружнасць пад назовам «Прыдняпроўе». Беларусь прадстаўляла віцебская філія СС «Белая Русь». Лідэр жа СС М. Сяргеў тым часам пабываў у Маскве, дзе падзяліўся прапановай аб стварэнні новай саюзнай дзяржавы з трох славянскіх рэспублік. Калі ж Украіна «не будзе гатова» да стварэння такой дзяржавы, сказаў ён, то «можна» спачатку стварыць яе «на базе» Расіі і Беларусі. Самае прыкрае, што беларускі друк паранейшаму называе ўсе «саюзы», «саборы», «садружнасці», якія выступаюць з падобнымі прапановамі — патрыятычнымі, а не шавіністычнымі. Якой логікай кіруецца наш друк — невядома. Але ж не марксісцка-ленінскай...

Няхітры сюжэт аднаго з рэкламных кліпаў, што запаланілі сёння тэлеэкран, прывесчаны пакуцы акцыі не помню ўжо якога АТ. У пакой, дзе сабралася ўся сям'я, убягае малады мужчына і са шчаслівай усмешкай на вуснах абвясчае, што акцыі тыя купіў! «Колькі?» — хорам пытаюцца дамачадцы. У адказ ён працягвае маці кіпу паперак, на што тая з выдыхам вымаўляе: «Молодец! Это что-то!..» «Это что-то!» — у той сітцы мяне асабліва замілоўвае. «Что-то» — значыць, нешта няпэўнае і неакрэсленае. Але чамусьці маецца на ўвазе — што не благое, што тоіць у сабе пэўныя надзеі. Як СНД, акцыі якога, на жаль, без прыкметнага поспеху рэкламуецца вось ужо хутка тры гады.

Садружнасць Незалежных Дзяржаў, што пасля Віскілёў прыйшла на змену эсэсэру, па ідзі павінна была, забяспечыўшы поўны суверэнітэт былых саюзных рэспублік, захаваць эканамічны сувязі паміж імі, сувязі, што закладваліся не адно дзесяцігоддзе і ўтваралі, калі гэта вызначыць чыста эканамічнымі паняццямі, механізм з адзіным кроваваротам.

І калі з суверэнітэтам суб'ектаў СНД сак-так атрымалася (па нейкіх параметрах — у поўнай меры, а па нейкіх — чыста сімвалічна), дык з эканамічным узаемадзеяннем ці не з самага пачатку справы зайшлі ў тулік. Што і прывяло ў значнай меры да глыбокага заняпаду эканомікі, якая не пазбегнула ніводнага краіна.

Нельга, вядома, гаварыць, што для пераадолення такога становішча не прымалася ніякіх захадаў. На шматлікіх СНДзюскіх сустрэчах былі прыняты дзесяткі дакументаў, ды, на жаль, каэфіцыент карыснага дзеяння большасці з іх быў нікэйшы, чым у старога паравоза. Самае пікантнае, што ўсё гэта пасля чарговага саміта не перашкаджала яго ўдзельнікам вяртацца дадому з самымі аптымістычнымі прагнозамі: маўляў, ну вось цяпер усё пойдзе на лад.

Прыблізна такі настрой панаваў і сярод членаў Кабінета міністраў Беларусі, якія суправаджалі прэзідэнта краіны А. Лукашэнку ў час яго паездкі ў Маскву і якія ў панядзелак сустрэліся з журналістамі на чарговай урадавай прэс-канферэнцыі.

Дакументы і падрабязнасці маскоўскага саміта апублікаваны ўжо

ў штодзённых газетах, і гэта пазбаўляе мяне патрэбы спыняцца на іх, таму дазволю сабе падзяліцца толькі некаторымі думкамі з нагоды гэтай прэс-канферэнцыі, у якой прынялі ўдзел прэм'ер-міністр М. Чыгір, міністр замежных спраў У. Сянько, міністр па знешнеэканамічных сувязях М. Марыніч і міністр па сувязях з краінамі СНД У. Заламай.

Усе яны, і ў першую чаргу М. Чыгір, значную частку сваіх выступленняў прысвяцілі нараджэнню на маскоўскай сустрэчы новага органа, якому, па іх словах, суджана адыграць ці не ролю панаці ад усіх эканамічных і іншых бяdot, што абрынуліся на СНД. Маецца на ўвазе стварэнне міждзяржаўнага эканамічнага камітэта (МЭК), які будзе мець функцыі наднацыянальнага органа, але, як падкрэсліў прэм'ер-міністр, пры абавязковай згодзе на гэта ўсіх краін Садружнасці. У першую чаргу сфера дзейнасці МЭКа — аб'екты транснацыянальнага характару: чыгуначны і паветраны транспарт, сувязь, тэле- і радыёкамунікацыі і г. д.

Ну што ж, прынцыповых прачан-няў тут, як быццам, быць не можа. Калі мець на ўвазе існуючы рэаліі, патрэба ў эканамічнай інтэграцыі ўсіх краін Садружнасці настала даўно. М. Чыгір расказаў пра некаторыя сумныя эпізоды з нашага сённяшняга быцця, якія насілі сапраўды ірэальны характар і былі вынікам існуючых узаемаадносін паміж краінамі СНД. У якасці прыкладу былі прыведзены пастаўкі ў Беларусь пладова-агародніннай прадукцыі з Малдовы, пастаўкі, на шляху якіх Украінай, праз якую транзітам яны ішлі да нас, былі пастаўлены амаль непраадо-льныя мытныя і іншыя перашкоды, у выніку чаго значная частка прадуктаў псавалася. Стварэнне адзінай транспартнай сістэмы з адзінымі тарыфамі даць магчымасць, па задуме аўтараў МЭКа, пакласці канец падобным фактам. МЭК, які будзе мець кантроль-на-распарадчыя функцыі, дазволіць скаардынаваць і ўзаемныя разлікі паміж дзяржавамі. Акрамя ўсяго іншага, на новае ўтварэнне будуць ускладзены абавязкі пошуку сярод членаў Садружнасці «прадаўцоў» і «пакупнікоў». Адзін з прыкладаў, нагаданых М. Чыгіром: «Туркменістан вельмі зацікаўлены ў набыцці

беларускіх трактароў. Мы ж маем патрэбу ў іх газе. Пакуль што такая «стыкоўка» інтарэсаў нам удалася слаба. Цяпер спадзяёмся на лепшае».

Спадзяванне — рэч, вядома, добрае, але я слухаў гэта меркаванне прэм'ера і не мог не ўспомніць, што пяццю хвілінамі раней ён сказаў: менавіта Туркменія не падпісала дакумента аб стварэнні МЭКа.

Журналісты, якія прысутнічалі на прэс-канферэнцыі, пацікавіліся, калі той МЭК канкрэтна запрацуе? Тут, на жаль, нічога сучаснага спадары міністры паведаміць не змаглі. Усё знаходзіцца яшчэ ў арганізацыйнай стадыі. А, галоўнае, не падабраны чалавек, які можа быць гэты орган узначаліць. Вядома, што Б. Ельцын прапанаваў на гэтую пасаду кандыдатуру былога старшыні ўрада рэспублікі В. Кебіча, але супраць гэтага рэзка запярэчыў прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка, сказаўшы, што ўспрымае такую прапанову асабістай абразай як кіраўніка дзяржавы і ўсяго народа Беларусі.

Дарчы, сваю інфармацыю на прэс-канферэнцыі М. Чыгір пачаў са слоў захаплення паводзімі прэзідэнта А. Лукашэнкі на саміце, якія, па словах прэм'ера, выклікалі да яго агульную цікавасць і павагу. Адна з прысутных журналістак у сувязі з гэтым нагадала прэм'еру інтэрв'ю Аляксандра Рыгоравіча маскоўскім карэспандэнтам, дзе ён, расказваючы пра сваю прынцыповую і смелую пазіцыю на сустрэчы з расійскім бок-кам, у якасці ілюстрацыі спаслаўся на М. Чыгіра, які прысутнічаў пры гэтым і ў якога ад страху заняло дыханне. М. Чыгір не без гумару адказаў, што з дыханнем ён урэшце справіўся, бо інакш не змог бы прысутнічаць на гэтай прэс-канферэнцыі, але прызнаў, што сапраўды спачатку яго крыху напалохала наступальная манера ў паводзінах нашага прэзідэнта ў Маскве. Але хутка ён успыніўся, што менавіта так і павінен сябе паводзіць кіраўнік суверэмнай, незалежнай дзяржавы. Вядома, нікога пры гэтым не абражаючы.

Ну што ж, як кажуць, дай Бог нашаму цялці воўка з'есці...

Міхась ЗАМСКІ

ДНЮ АБАРОНЫ АЙЧЫНЫ — БЫЦЬ

ЗВАРОТ ДА БЕЛАРУСКАГА НАРОДА І ВЯРХОўНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Па Беларусі прайшло вялікае свята — 480-я ўгодкі Перамогі Беларускага войска над маскоўскім пад Воршаю. У 1514 годзе нашы рыцары-ваяры-ваяводы і военачальнікі, шляхта і люд паспаліты адстаялі незалежнасць нашай дзяржавы — Вялікага княства — і паказалі прыклад служэння Бацькаўшчыне.

У гісторыі беларускага народа Аршанская бітва мае выключна важнае значэнне. На доўгі час яна спыніла маскоўскую агрэсію. Хаця мы і страцілі частку спрадвечных усходніх беларускіх земляў, але была ўстаноўлена стабільная мяжа паміж двюма дзяржавамі, якая захоўвалася на працягу стагоддзяў. Беларусь набыла аўтарытэт паміж еўрапейскімі народамі. Былі скасаваны намеры Маскоўскага княства і Германскай імперыі падзяліць старадаўняе Беларускае Гаспадарства.

Бітва спрыяла аднаенню нацыі вакол ідзі дзяржаўнасці і незалежнасці. Аршанская Перамога засталася ў гістарычнай памяці народа. Пра яе спяваюць песні да сёння, складаюць вершы, расказваюць паданні. Яе героі ўвекавечаны ў творах беларускага жывалісу. Яна адлюстравана ў еўрапейскім выяўленчым мастацтве,

зафіксавана ў беларускіх і рускіх летапісах, замежных хроніках і запісках дыпламатаў. Вольт Аршанскае бітвы вывучалі ў розных вайсковых установах, у тым ліку і расійскіх, як майстэрства перамагачь меншымі сіламі.

Ужо чатыры гады, як сумеснымі намаганнямі мы аднавілі традыцыю святкавання Аршанскае перамогі. І гэта стала паказальнаю з'яваю ў часе Адраджэння і Абароны Беларускае Дзяржавы, культуры і нацыянальнай самасвядомасці.

Сёлета патрыятычныя арганізацыі Беларусі аб'ядналіся дзеля святкавання Перамогі пад Воршаю. Як і ў мінулыя гады, пры падрыхтоўцы й правядзенні ўрачыстасцяў яны сутыкнуліся з супрацьстаяннем воражых беларускай дзяржаве сілаў, антынароднымі дзеяннямі некаторых мясцовых органаў улады, асабліва ў гор. Воршы. Трусліва й крывадушна павёў сябе Менскі гарвыканкам, каторы напачатку дазволіў быць урачыстае шэсце, а за два дні да свята адмяніў сваё рашэнне, чым парушыў дзейнае заканадаўства. Эфір Беларускага радыё і старонкі газеты «Советская Белоруссия» сталі арэнай знеслаўлення ўласнай гісторыі і свя-

той памяці змагароў за Бацькаўшчыну.

Тым не менш беларускі народ не ўдалося запалохаць, прымуціць павяр-нуць у хлусно розных «сабороў» і «саюзоў». На свята выйшлі дзесяткі тысячаў жыхароў беларускай сталіцы і гасцей з іншых гарадоў краіны. Свята набыло агульнанацыянальны характар. Урачыстасці прайшлі на Крапівенскім полі пад Воршаю, у самой Воршы, Віцебску, Магілёве, Гомелі, Гародні і іншых мясцінах Беларусі. І гэта сведчыць пра вяртанне гістарычнай памяці нашага народа, Адраджэння беларускай нацыі й дзяржавы.

З мэтай увекавечання гераічнага подзвігу нашых продкаў Аркамітэт выступае з наступнымі прапановамі:

1. Прыняць рашэнне Вярхоўнага Савета аб наданні дню 8 верасня дзяржаўнага свята «Дзень Абароны Айчыны».

2. Вярхоўнаму Савету Беларусі прыняць рашэнне аб пабудове Мемарыяла Славы ў гонар Перамогі 1514 года на Крапівенскім полі пад Воршаю, музея і дыярамы.

3. Збудаваць помнікі Канстанціну Астрожскаму і Юрыю Радзівілу ў Воршы і Менску.

4. Усталяваць ордэны вайскавай славы імя Канстанціна Астрожскага і Юрыя Радзівіла.

5. Вуліцам і плошчам Менска, Воршы і іншых гарадоў надаць імёны слаўных К. Астрожскага і Ю. Радзівіла.

6. Менскаму сувароўскаму вучылішчу надаць імя Канстанціна Астрожскага і рэарганізаваць яго ў вайсковы каледж.

Аркамітэт па святкаванні 480-х ўгодкаў Перамогі Беларускага войска пад Воршаю

ТУТ ЖЫВУЦЬ БЕЛАРУСЫ

Гайнаўка — невялікі гарадок на ўсходзе Польшчы. Тут, і ў наваколных гарадках і вёсках, спрадвечу жыўць беларусы. І не проста жыўць, а ашчадна захоўваюць мову, звычкі, традыцыі. Садзейнічае гэтаму Беларускае культурнае таварыства і праваслаўная царква. Культура і духоўнасць — што можа лепш аб'ядноўваць людзей?

Клапоціцца аб захаванні гісторыі нацыі, стварылі тут, у Гайнаўцы, Беларускі музей, для якога ўзводзіцца спецыяльны будынак. Часовую ж экспазіцыю ўжо сёння наведаюць шматлікія госці. Узначальнае музей і камітэт па яго будаўніцтве (у ім трыста чалавек) Канстанцін Майсена — чалавек, які за мэта свайго жыцця зрабіў стварэнне музея еўрапейскага ўзроўню.

Няшмат тут можна было б зрабіць па захаванні беларускай культуры

без дапамогі праваслаўнай царквы. Свяшчэннік сабора Святой Тройцы ў Гайнаўцы айцец Міхаіл Негярэвіч, адзін з самых актыўных членаў Беларускага культурнага таварыства, прымае ўдзел у жыцці беларускай абшчыны, кіруе хорам сабора Святой Тройцы.

Жывуць у Гайнаўцы беларусы. Пастаянна цікавяцца жыццём нашай краіны, перажываюць за стан спраў у ёй і шчыра жадаюць нам поспехаў. Бо яны — частка беларускай зямлі.

**Яўген КАЗЮЛЯ,
БЕЛІНФАРМ**

На здымках: Канстанцін Майсена (справа) знаёміць наведвальнікаў музея з гісторыяй быту сялян; найбагаты роспіс у прыгожым інтэр'ер сабора.

Фота аўтара

БОН І МІНСК — ПАБРАЦІМЫ

З 19 па 25 кастрычніка ў сталіцы нашай дзяржавы прайшлі Дні культуры Бона. Заяўка на правядзенне іх была зроблена па сутнасці год назад, калі ў верасні 1993-га ў рамках фестывалю «Бонскае лета» знайшлося і месца Дням культуры горада Мінска. Тады перад патрабавальным нямецкім глядачом, дэманструючы высокае прафесійнае майстэрства, выступілі нашы лепшыя танцавальныя, харавыя, музычныя калектывы. Тады ж быў падпісаны дагавор аб супрацоўніцтве паміж Бонам і Мінскам, згодна якому гарады-пабрацімы абавязваліся падтрымліваць самую розныя, у тым ліку і культурныя стасункі.

Урачыстае адкрыццё Дзён адбылося ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі, дзе размясцілася экспазіцыя твораў 35 нямецкіх мастакоў. Дарэчы, з Мінска яна накіроўваецца ў Стамбул, а затым у Анкару.

Бургаміст Бона Ота Кранц падкрэсліў, што для яго і яго калег высокі гонар удзельнічаць у такіх важных мерапрыемствах, як Дні культуры. Такой думкі былі таксама палсол ФРГ у Рэспубліцы Беларусь Гот-

фрыд Альбрэхт, старшыня Федэральнага Саюза мастакоў Бона Вольфганг Хунек. Спандар Кранц падарыў мэры Мінска карціну, прысвечаную 2000-годдзю з дня заснавання Бона.

Аб далейшых культурных стасунках паміж гарадамі-пабрацімамі ішла гаворка на сустрэчы афіцыйнай бонскай дэлегацыі з прадстаўнікамі Мінгарвыканкама. На ёй старшыня гарвыканкама А. Герасіменка падкрэсліў, што добрыя ўзаемаадносіны Беларусі з Германіяй дапамогуць нашай дзяржаве заняць належнае месца сярод цывілізаваных краін Еўропы.

Праграма Дзён была разнастайнай — спектаклі, выстаўкі, канцэрты. Адна з выставак у Белдзяржфілармоніі мела назву «Дом-музей Бетховена». На ёй былі прадстаўлены будынак, у якім у 1770 годзе нарадзіўся вялікі кампазітар, водгукі на яго музыку, партрэты. Пасля знаёмства з экспазіцыяй з нейкай асаблівай асалодай успрымалі прысутныя творы Бетховена ў час канцэрта.

Н. К.

Без каментарыяў

Галоўнаму рэдактару газеты «Літаратура і мастацтва» М. С. Гілю Паважаны Мікола Сымонавіч!

Прашу Вас размясціць мой адказ на артыкул Генрыха Далідовіча, надрукаваны 14 кастрычніка ў газеце «Літаратура і мастацтва» № 46.

3 павагай,

Начальнік упраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі
Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь

А. І. Фядута

З АДКРЫТЫМ ЗАБРАЛАМ

АДКРЫТЫ АДКАЗ ПІСЬМЕННІКУ ГЕНРЫХУ ДАЛІДОВІЧУ

Добры дзень, паважаны Генрых Вацлававіч! Вось ужо ніколі не думаў, што Вы вырашыце ўступіць са мною ў перапіску. І не таму, што я далёкі ад эпістальнага жанру, зусім не. Проста пакуль усе наслеўшыя пытанні мы з галоўнымі рэдактарамі газет і часопісаў вырашалі альбо пры асабістых сустрэчах, альбо па тэлефоне. Калі да мяне не маглі дазваніцца асабіста, пакідалі каардынаты сакратару ў прыёмнай, тады званіў я сам. Прызначалі сустрэчу і сустрэкаліся ў рэдакцыі. Не люблю я адкрытых пісьмаў, якія публікуюцца раней, чым адбылася асабістая размова на тую ці іншую тэму. Прыгадайце, як Прэзідэнт ахарактарызаваў тых, хто кінуўся крытыкаваць у друку і з парламенцкай трыбуны прапанаваныя ім неадкладныя антыкрызісныя меры, але каб вырашыць пытанне канструктыўна нават пальцам не паварушыў. Ён ім адно-адзінае пытанне задаў: «А што ж вы свае разумныя думкі ў групу распрацоўчыкаў не прынеслі? Крытыкаваць заўсёды лягчэй, чым ставіць подпіс пад рашэннямі».

Рашэнні, пра якія Вы, Генрых Вацлававіч, пішаце мне ў сваім адкрытым пісьме, пакуль не толькі не прыняты, але і не сфармуляваны. Ёсць пакуль толькі думкі ўслых Вашага пакорнага слугі, а тыя, хто з ім не згодны, набіраюць нумар тэлефона і ўдакладняюць, ці так яго зразумелі. І калі атрымалася, што так, тады хутчэй за ўсё — чаго граху таіць! — крыюць у хвост і ў грыву, але ж у асабістай гутарцы, каб памучыць да высвятлення адносінаў на дуэлі з часоў Булгарына лічылася дрэнным тонам, бліжэй да палітычнага даносу. Маўляў, глядзі, беларуская інтэлігенцыя, дзе твой вораг! Але паколькі жанр і форму нашых адносін выбралі Вы, мне застаецца звярнуцца да Вашай жа зброі.

Такім чынам, што ж за прапановы рыхтуе на разгляд Прэзідэнта гэты крыважаэрны Аляксандр Фядута? Літаральна наступнае:

1. Улічваючы, патрабаванні грамадскасці дэманалізаваць сродкі масавай інфармацыі, прапануецца: з шасці газет, заснавальнікамі якіх з'яўляюцца цэнтральныя рэспубліканскія органы ўлады, пакінуць тры. Гэта — «Народная газета», за якой застаецца статус парламенцкай. «Рэспубліка» — урадавай, а «Звязда» набывае статус прэзідэнцкай. Прапануецца пакінуць яе беларускамоўную спецыфіку (магчымы рускамоўны ўкладшы), а ў якасці сузаснавальніка захаваць працоўны калектыв.

2. Захаваць дзяржаўныя датацыі дзіцячым выданням незалежна ад статуса іх заснавальніка. Пад гэты пункт падпадаюць газеты «Зорка», «Раніца», часопісы «Вясёлка», «Бярозка» і «Пралеска».

3. Захаваць дзяржаўныя датацыі навуковым і навукова-метадычным часопісам, што заснаваны з удзелам дзяржаўных органаў кіравання, адукацыі, навуковых і навучальных устаноў.

Друкуецца ў адпаведнасці з арыгіналам.

4. Захаваць дзяржаўныя датацыі выданням, асноўны тыраж якіх ідзе за межы Беларусі, — газета «Голас Радзімы» і часопіс «Беларусь».

5. Прапануецца міністэрствам, якія з'яўляюцца аднаасобнымі заснавальнікамі і не падпадаюць пад пункты 1—4 выданняў, разгледзець пытанне аб іх лёсе з улікам меркаванняў працоўных калектываў.

У якім з гэтых пунктаў Вы, Генрых Вацлававіч, убачылі пагрозу нашай культуры? Ёсць і клопат пра дзяцей, і клопат пра навуку і пра адукацыю, і ўвага да замежных нашых суайчыннікаў. Ёсць і дрэнная звычка Вашага пакорнага слугі — «адпускаць» толькі папярэдне заплаціўшы доўг, і з улікам меркаванняў калектываў. Паколькі Вы, Генрых Вацлававіч, нагадваеце, як «выкінулі на вуліцу» былыя выданні ЦК ЛКСМБ, не грэх успомніць пра гэта і мне.

У жніўні 1991 года Вярхоўны Савет ледзь не прыпыніў дзейнасць камсамолу. Потым разабраўся, адмяніў уласнае не зусім законнае рашэнне, у многім дзякуючы дэпутатам Шушкевічу С. С., Лукашэнку А. Р., Булахаву Д. П. Але пункт пастановы аб дэпартызацыі парламента адмяніў. На падставе гэтага пункта былыя камсамольскія структуры пра ўсёй рэспубліцы былі ўцягнуты ў працэдуру перарэгістрацыі заснаванняў з іх удзелам камерцыйных структур. Адначасова выконкамы проста прымушалі тагачасны камсамол адмаўляцца ад правоў заснавальніка. І новае кіраўніцтва Саюза моладзі апынулася перад адказам на пытанне: як утрымліваць шэраг перадавычых выданняў, не закрываючы пры гэтым арганізацыю? І ніхто нікога не выкінуў. Спачатку заплацілі даўгі (па адной толькі газеце «Знамя юности» па стану на люты 1992 года доўг склаў 3 мільёны рублёў). Потым пайшлі за кансультацыяй да Міністра інфармацыі, які запэўніў нас, што нікто не прападе (дзякуем, Анатолю Іванавічу Бутэвічу, які тады ўсё правільна зразумеў, дапамог і мне, і Вам!). Потым сустрэліся з сузаснавальнікамі. Я асабіста веў перагаворы з Васілём Васільевічам Зуёнкам, які зразумеў наша становішча і пагадзіўся з прапанаваным варыянтам «разводу». Потым сустрэліся з кіраўнікамі «адпускаемых» выданняў, шчыра сказалі ім аб усім і прапанавалі што акажам садзейнічанне ў пошуку новага заснавальніка. Ірына Уладзіміраўна Угольнік можа ўладзіраўна, паколькі яна аб гэтым прасіла, што ЦК СМБ дапамагаў «Піянеру Беларусі», як мог.

Так што не трэба пужаць чытача жудасным Фядутам, які не ўмее цывілізавана паводзіць сябе з прэсай. Умее, смею Вас запэўніць, нават калі Вам вельмі хочацца даказаць адваротнае. Але Вы маеце права спытаць ужо не ад імя «грамадскасці», бо гэта самая «грамадскасць» пазвоніць мне па тэлефоне і ўдакладніць усё, што яе цікавіць, ад уласнага імя: «Што ж будзе з часопісамі «Маладосць»? І тут я павінен прызнаць, што праблема ёсць.

Праблема ёсць, калі ўлічваць сярэдні ўзрост аўтараў, то часопіс «Маладосць» — ні дзіцячы, ні маладзёжны. Хутчэй за ўсё, такім з'яўляецца часопіс «Першацвет»,

таму што на яго аўтараў пашыраецца дзеянне Закона аб асновах дзяржаўнай маладзёжнай палітыкі. Навуковым ён таксама не з'яўляецца, а дарэмна: беларускія навуковыя часопісы попытам у свеце карыстаюцца. Возьмем, напрыклад, часопіс «Дыялог. Карнавал. Хранатоп», які выходзіць у Віцебску, рэцэнзіі на нумары якога я чытаў нават у амерыканскай спецыялізаванай прэсе. І знаходзяць жа выдаўцы гэтага часопіса грошы на выданне тыража (2000 экзэмпляраў на рускай мове, 500 на беларускай), і чытача, які ганяецца палываннем за гэтым тыражом па ўсяму СНД.

«Пачакай!» — скажаце Вы. — «Яны ж і на рускай мове выходзяць, а мы толькі на беларускай!» А я адкажу: «Так, але ж гутарка ідзе пра навуковы часопіс, а ў дадзеным выпадку — пра літаратурна-мастацкі». А Вы, Генрых Вацлававіч, не горш за мяне ведаеце, што ва ўсім свеце мастацкая літаратура фінансуецца альбо чытачом, альбо мецэнатам-спонсарам. Дзяржава ва ўмовах эканамічнага крызісу быць усеагульным спонсарам не можа, тым больш калі гаварыць аб мастацкай літаратуры. Дай Бог, каб яна хоць на працягу 70 за паліва заплаціла. Не хочацца, ведаеце, буржуіку ставіць і кнігамі распальваць. На кнігу я і сам грошы знайду. Калі гэта добрая кніга. І калі я знайду ў кнігарне гэтую кнігу. Таму што не ляжыць у магазіне кніга У. Караткевіча, В. Быкава, Я. Брыля. Не відаць аповесцей В. Адамчыка. Пытаецца чытач і І. Шамякіна, М. Танка.

Маладыя пісьменнікі мяне, хутчэй за ўсё, асудзяць: якіх мэтраў памінае, куды нам да іх! Ну, першае, я ўпэўнены, што і Анатоля Сыса, і Адама Глобуса кнігі раскупіць. А па-другое, спадарыц Пушкін першыя кнігі таксама за свой кошт выдаваў, як і Багдановіч, калі памяць мне не здраджвае, як і Скарына. Толькі б кнігі былі добрыя.

Нам усім трэба жыць па сродках. І краіне ў цэлым, і асобным сацыяльным катэгорыям. А ў Вашым пісьме праглядаецца крыўда за мінулыя часы, калі Вы, пісьменнік, жылі ўжо амаль пры камунізме, атрымліваючы гарантанавыя ганатары. Вы не можаце папракнуць мяне тым жа, паколькі мая камсамольская біяграфія складалася ў асноўным у іншы час, як справядліва заўважыла нават газета «Свабода», якая выходзіць на беларускай мове і не патрабуе ніякіх датацый. Правільна адказаў на сесіі прэм'ер-міністр на пытанне, як будучы існаваць творчыя саюзы: «Як будучы працаваць, так і будучы існаваць». Па творчасці жыць будучы.

І не трэба, Генрых Вацлававіч, хавацца за праблему мовы. Сорамна, калі пісьменнік прызнаецца, што сярод дзесяці мільёнаў ён не знаходзіць свайго чытача. Тым больш, у краіне, дзе мова — дзяржаўная! Вы не Шалом-Алейхам, чья мова не мела такога статуса, але які чытача свайго знашоў.

Аднак я забыў — Вы ж і сапраўды не Шалом-Алейхам...

Прабачце.

3 павагай да Вас

Аляксандр Фядута

НАВЕДАЙЦЕ ДОМ ЛІТАРАТАРА

- 10 лістапада (пачатак а 15-й гадзіне) адбудзецца пасяджэнне «круглага стала» на тэму «Маладая крытыка: стан і перспектывы яе развіцця».
- Творчая вечарына пісьменніка Вячаслава Стомы запланавана на 16 лістапада. Пачатак — у 18 гадзін 30 мінут.
- 17 лістапада ў 15 гадзін збіраецца секцыя перакладу, каб паравацца на тэму: «Серый «Скарбы сусветнай літаратуры»: набыткі і пралікі».
- Вечарына «Смяюцца вернасцю» (17 лістапада, у 18 гадзін) прымеркавана да 80-годдзя Данілы Канстанцінавіча Міцкевіча і 35-годдзя Літаратурнага музея Якуба Коласа.
- 20 лістапада (пачатак а 15 гадзін) на секцыі літаратуры для дзяцей і юнацтва пачнецца абмеркаванне новых кніг выдавецтва «Юнацтва» і тэматычнага плана на 1996 год.
- Пры жаданні блізкай пазнаёміцца з творчасцю Аляксандра Масарэні не забудзьце прыйсці 23 лістапада, калі ў 18 гадзін 30 мінут пачнецца прэм'ера яго кнігі «Пашуль не завялі кветкі».
- На 15 гадзін 24 лістапада запланавана пасяджэнне секцыі пазіі.
- Спектакль «Містарыя» паводле рамана У. Караткевіча «Хрыстос прызямліўся ў Гародні» ў пастаноўцы народнага тэатра чыгальнікаў «Жывое слова» можна паглядзець у 18 гадзін 30 мінут 29 лістапада.
- Два наступныя мерапрыемствы адбудуцца ў 17 гадзін 30 мінут у БЕЛАРУСКІМ УНІВЕРСІТЭЦЕ КУЛЬТУРЫ, у аўдыторыі 114:
- 17 лістапада вечарына, прысвечаная 182-му ўгодкам з дня нараджэння Паўлюка Багрыма, а 24-га — 95-годдзю з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Міхася Лынькова пад назвай «Летапісец вёскаўнага».

І СЛОВАМ, І ПЕСНЯЙ

- віншавалі Артура Вольскага ў сувязі з яго 70-годдзем шматлікія палчэнікі, сабры і проста ўдзячныя чытачы, што сабраліся на юбілейны вечар, які праходзіў у Доме літаратара. Адкрыў яго і вёў старшыня Саюза пісьменнікаў В. Зуёнак. Верш, прысвечаны Артуру Вітальевічу, прачытаў М. Аўрамчык. Цёплыя словы гаварылі прэзідэнт Беларускага дзіцячага фонду, галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка» У. Ліпскі, прадстаўнікі — Таварыства беларускай мовы Іяна Ф. Скарыны В. Вільгоўскі, Дэмакратычнага згуртавання ветэранаў — Л. Севасціянчык, А. Дзюруканскі, М. Вяршынін.
- І, вядома ж, вітаў юбіляра калектыў тэатра юнага глядача, з якім Артура Вітальевіча даўно звязвае сумесная творчая праца. Выступілі дырэктар ТЮГа І. Андрэеў, мастацкі кіраўнік М. Абрамаў, народны артыст Беларусі М. Пітроў, заслужаная артыстка В. Кавалерава, Ю. Вута.
- Гучалі песні Р. Суруса на вершы А. Вольскага, спявалі барды Л. Вольскі і К. Камоцкая. І, канечне ж, было дадзена слова самому Артуру Вітальевічу.

ПАМ'ЯЦІ ГЕРОЯЎ СЛУЦКАГА ЗБРОЙНАГА ЧЫНУ

- Утвораны Арганізацыйны Камітэт па святкаванні 74-х угодкаў Слуцкага Збройнага Чыну. Аргкамітэт заснавалі Беларускі народны фронт «Адраджэнне», Мартыралог Беларусі, творчая суполка мастакоў «Пагоня», Таварыства беларускай мовы Іяна Ф. Скарыны, Беларускае краязнаўчае таварыства, Згуртаванне беларускае шляхты, Нацыянальна-дэмакратычная партыя Беларусі, Беларуска-хрысціянска-дэмакратычная злучнасць, культурны асяродак «Беларусь» г. Алматы, Беларускі фонд Іяна Л. Сапегі, Асацыяцыя вольных сродкаў масавай інфармацыі.
- Старшынёй Аргкамітэта абраны прафесар Мікола Савіцкі. На сваім першым пасяджэнні Аргкамітэт паставіў працягнуць вывучэнне гісторыі Слуцкага Збройнага Чыну, лёсу ягоных кіраўнікоў і жаўнераў; святочныя мерапрыемствы і ўшанаванне памяці герояў паўстання правесці ва ўсіх найбольш важных паселішчах краіны, звязаных са збройным змаганнем за Беларускае Народнае Рэспубліку. Аргкамітэт заклікаў грамадства Беларусі шырока адзначыць нарговае ўгодкі Слуцкага Збройнага Чыну.

Беларусь страціла аднаго са сваіх аддзельных сыноў, таленавітага працаўніка на ніве нацыянальнай культуры. 24 кастрычніка 1994 года перастала біцца сэрца Анатоля Вялюгіна — паэта, перакладчыка, кіндраматурга, мудрага настаўніка творчай моладзі.

Анатоль Сцяпанавіч Вялюгін нарадзіўся 27 снежня 1923 года ў вёсцы Машкіны Сяненскага раёна на Віцебшчыне. Пасля заканчэння сямігодкі вучыўся на рабфаку ў Віцебску, на літаратурным факультэце Мінскага педінстытута, спалучаючы вучобу з працай у рэдакцыях газет «Звязда», «Чырвоная змена». Тады ж надрукаваў у рэспубліканскіх выданнях свае першыя вершы.

Падчас Вялікай Айчыннай вайны з 1942 года — у Чырвонай Арміі, пасля заканчэння Лугінскай авіяшколы — на Сталінградскім фронце. У 1943 годзе быў цяжка паранены, доўгі час лячыўся ў шпіталях.

У Мінск вярнуўся ў маі 1945 года. У 1948 г. скончыў завочна Мінскі педінстытут, працаваў у газеце «Літаратура і мастацтва» (1945—46 гг.), а пасля з невялікімі перапынкамі да 1984 года — у часопісе «Польмя» рэдактарам аддзела пазіі.

Сваімі першымі кнігамі вершаў «Салют у Мінску» (1947), «Негаральская арка» (1949), «На подступах» (1952) А. Вялюгін сцвердзіў сябе як выдатны майстар паэтычнага слова, мастацкай дэталь. Асабліва ярка яго талент раскрыўся ў кнігах «На зоры займае» (1958), «Насцеж» (1960), «Верасовы ўзятка» (1974), «Песня зялёнага дуба» (1989). За паўвека творчай працы ім выдадзена каля двух дзесяткаў паэтычных кніг (з іх пяць — для

дзяцей), напісаны сцэнарыі мастацкага двухсерыйнага тэлефільма «Рэха ў пушчы», мастацкага фільма «Глядзіце на траву» і 40 дакументальных фільмаў, у якіх апазытавана прыгажосць роднай зямлі, веліч і мужнасць яе людзей.

У славянскім свеце шырока вядомы і як перакладчык. Дзякуючы майстэрству А. Вялюгіна на беларускай мове загучалі М. Лермантаў, А. Міцкевіч, У. Браневскі, Ю. Тувім, У. Маякоўскі, М. Нагнібеда, П. Варанько, Д. Белавус.

Узнагароджаны ордэнамі Айчынай вайны I ступені, «Знак Пашаны», многімі медалямі. Яму прысвоена званне заслужанага дзеяча культуры Беларусі. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Я. Купалы, Дзяржаўнай прэміі БССР.

А. Вялюгін быў не толькі выдатным паэтам, але і мудрым, добраахвотным настаўнікам літаратурнай моладзі. Ён умеў разгледзець у маладых сапраўдны талент, своечасова падтрымаць яго і выпяставіць. Цэлую кагорту беларускіх паэтаў блаславіў ён на творчае жыццё.

Паэтычная творчасць А. Вялюгіна, як і яго пераклады і кінасцэнарыі — гэта неадзінны ўклад у нашу нацыянальную культуру, гэта

В. Ганчар, А. Бутэвіч, Р. Барадулін, Я. Брыль, В. Быкаў, Н. Плёвіч, П. Панчанка, М. Танк, І. Чыгрынаў, І. Шамякін, В. Адамчык, С. Андрэюк, М. Аўрамчык, Г. Бураўкін, В. Вітка, А. Вярцінскі, М. Гіль, Г. Грахоўскі, Г. Далідовіч, А. Дударэў, А. Жалызоўскі, А. Жук, С. Законнікаў, В. Зуёнак, В. Каваленка, К. Камейша, Н. Кіслік, А. Красінскі, А. Кудравец, А. Лойка, М. Лужанін, П. Масаль, І. Наваменка, В. Нікіфарэў, У. Някляў, У. Паўлаў, А. Пісьмянкоў, П. Прыходзька, І. Пташнікоў, А. Русецкі, Б. Сачанка, Ю. Свірка, Я. Сіпакоў, В. Супрунчук.

тая спадчына, якую будзе вечна ганарыцца Бацькаўшчына. Усім сваім творчым лёсам, самаадданым служэннем пазіі А. Вялюгін здабыў пачэснае месца ва ўдзячнай памяці нашчадкаў.

ПАКЛОН ВАМ, МАЙСТРА І НАСТАЎНІК...

Сама беларуская прырода, трышчы і цягавітыя гены код вялюгінскага роду адарылі яго надзвычай шчодрата, і здавалася, што ніколі не будзе зносу гэтаму магучаю, нібы адчэсанаму з камяля бронзавай баравай сасны, гэтаму прыгожаму і сваёй паставаю, і добрым сэрцам, і адкрытаю, разнасацежанаю, чуйнаю душою чалавеку. Ды пастукалася, як заўжды нечаканая, жалобная, чорная вестка — памёр Анатоль Сцяпанавіч Вялюгін...

Кожны чалавек па-свойму унікальны, а тым больш творца, паэт. Анатоль Вялюгін адметны і ў самой беларускай пісьменніцкай грамадзе сваёй самабытнай, непаўторнай, годнай постаццю, сваім арыгінальным мысленнем, сваёй здзіўляючай здольнасцю да заўсёднага творчага абнаўлення. Гэта ясна бачылася заўжды і асабліва выразна высвечваецца цяпер — на спавітых смуткам і жалюбою аглядзінах усёго, што зроблена Майстрам. Яго літаратурны талент не быў абмежаваны пэўнымі рамкамі: палымны і мудры публіцыст, дасведчаны і тонкі крытык, удумлівы і ашчадны перакладчык пазіі многіх народаў, арыгінальны і

высокапрафесійны кіндраматург. Але найперш Анатоль Вялюгін — паэт з божае ласкі. Вольна, свежа, хораша дыхаецца на «мурожным і росным» мацерыку вялюгінскай пазіі, якая палоніць кожнага сваім сакавітым, надзіва зямным і такім нечаканым словам, якое свеціцца, звініць, радуе сэрца і ўзвышае душу. Томікі яго выбраных вершаў і паэм, якія ўвабралі і першыя маладыя радкі, і напісанае сталаю рукою, настолькі вагомыя, што назаўсёды застануцца ў духоўнай скарбніцы нашага народа.

Застанецца як унікальная з'ява і вялюгінская літаратурная школа, якую прайшлі многія пакаленні беларускіх паэтаў, дзе яны вучыліся ў Майстра не толькі агрэнцыі слова і радка, але і чалавечнасці, дабрыні, самаахвярнасці.

Некалькі дзесяцігоддзяў свайго жыцця Анатоль Сцяпанавіч аддаў часопісу «Польмя», працуючы ў рэдакцыі, а затым з'яўляючыся членам рэдакцыйнай калегіі, нашым глыбока дасведчаным, кляпатлівым дарадцам і настаўнікам. Кожны паэт ведае, што надрукавацца ў часопісе пры ім было як

няпроста, так і ганарова. Якім шчасцем затое свяціліся вочы маладых творцаў, з якой радасцю гаварылі яны, што іх вершы ўхваліў сам Вялюгін. Да апошняга дня Анатоль Сцяпанавіч заставаўся верным, адданым «палымняцам», уважліва чытаў кожны нумар часопіса, і хваліў, і крытыкаваў, даваў заўсёды слушныя, патрэбныя парады.

Ён апантана любіў Беларусь, шмат пахадаў яе разгоністымі бальшакімі і ціхімі сцежкамі, выдатна ведаў нашу гісторыю, пільна ўглядаўся ў нашу будучыню.

У сваёй аўтабіяграфіі, якая змешчана ў кнізе «Пяцьдзесят чатыры дарогі», саракагадовы паэт назваў беларускую літаратуру «народным апалчэннем». Гэтая ацэнка і дакладная, і справядлівая. Сапраўды, уся гісторыя нашай літаратуры — гэта апантанае, мужнае і знясіловаючае змаганне за Беларусь, за адраджэнне нацыянальнай годнасці, за растаўраццю духу і характару суайчыннікаў. Так было, так, на вялікі жал, і засталася. І балюча ўсведамляецца, што ў гэты бязладны, разбэрсаны, няпэўны і непрадказальны час, калі сілы рэакцыі і цемрашальства зноў вядуць масіраваны наступ на нашы святыні, на родную мову, культуру, а дэнацыяналізаванае, знямелае і аглухлае грамадства не здольнае ім супраціўляцца, наша народнае апалчэнне страціла свайго выпрабаванага, загартаванага, самаадданнага і мужага ваяра.

Што і казаць, натрудаіліся за ўсё жыццё, дарогі Анатоль Сцяпанавіч, Ваш высокі і ясны розум, Вашы працавітыя рукі аратага і сейбіта, Ваша гарачае і шчырае сэрца, якія так шмат зрабілі для народа, для роднай зямлі. Хай жа яна — наша ўсіхная маці — беражліва прытуліць свайго сына, каб спакойна спалася Вам пад «зялёным ветразем» беларускіх сосен, пад крылом вечнасці. Спацьвайце, і ведаіце, што мы, пакуль жывём, неаднойчы ўспомнім Вас тым жа добрым словам, на якое Вы заўсёды былі такім шчодрым для нас.

Паклон Вам, Майстра і Настаўнік...

Сяргей ЗАКОННИКАЎ

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

НА ЗОЛКУ ДНЯ

Памяці
Анатоля ВЯЛЮГІНА

Калі зара даспелаю рабінай
Барвовы цвет правесла на зямлі
І, пратрубіўшы ростань над краінай,
У вырай адляцелі жураўлі, —

На золку дня пад восеньскай лістотай
Закончыў ты апошні свой паход...
Але не можа стаць самотнай слотай
Табой набыты плён з многа год.

Ад Машканоў сваіх нёс людзям згоду
Ты цеплынёю кожнага радка.
Як твой уральскі танк у час походу,
Пакінуў на шляху след мастака.

Не змоўкнуць ні на міг твае званіцы —
У спелых летах спелыя бары.
І мы заўсёды прыйдем пакланіцца
Табе на ўсходзе вогненнай зары.

Туды, дзе ззяюць зорамі нябёсы,
Уплытаюць іскры ў залаты вянец,
Дзе ты свае закошваў вёсны
Як нестамлёны малады касец.

Там будзе сонца, ціхі пошчак ветру,
Што праляціць над роднаю зямлёй.
І ўсё, што ты стварыў —

не кане ў рэтра, —
Пакліча ў заўтра песняю тваёй.

25 кастрычніка 1994 г.

Калектыў выдавецтва «Мастацкая літаратура» глыбока смуткуе з прычынам смерці пісьменніка Вялюгіна Анатоля Сцяпанавіча і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Батанічны сад... Каму з мінчан і гасцей нашай сталіцы невядомы гэты дзівосны азіс зеляніны, цішыні, спакою і замілавання? Хто, хоць раз пабываўшы тут, не памятае ягонных цяністых алей маньчжурскага арэха і серабрыстага клёна, чарэшчатага дуба і бярозы павіслай, ягонага «лебядзінага возера» з адмысловым птушыным дамком, духмянага бэзавага саду, маляўнічага, багатага — прытом не апісаць! — россыпу красак — ружаў і гладыёлусаў, лілей і касачоў, вяргіняў і півоняў, хрызантэм і гваздзікоў, цюльпанаў і нарцызаў, астраў і лялюкоў, флэксаў і цыніяў!..

Ды, пэўна, мала хто з нас, нават і з яго неаднаразовых наведнікаў, задумваецца аб тым, колькі чалавечай працы, разумовай і творчай энергіі трэба было затраціць, каб узнік, нарадзіўся ў Мінску гэты цуд прыроды, не кажучы ўжо пра тое, як нялёгка падтрымліваць і зберагаць яго, асабліва сёння, ва ўмовах нашага бязладнага эканамічнага і палітычнага жыцця, у сённяшні рэзрухавы пераходны час, калі нават невядомыя гаспадарчыя і іншыя клопаты і турботы вырастаюць да аграмадных, цяжкіх і невырашальных праблем...

Наш карэспандэнт гутарыць з дырэктарам Цэнтральнага батанічнага саду АН Рэспублікі Беларусь, членам-карэспандэнтам Акадэміі навук Беларусі, доктарам біялагічных навук, прафесарам Яўгенам Антонавічам СІДАРОВІЧАМ.

СУМНЫЯ ФАРБЫ БАТАНІЧНАГА...

— Яўген Антонавіч, напачатку, для запэўкі, так бы мовіць, раскажыце, калі ласка, пра гісторыю стварэння Батанічнага саду, яго структуру, асноўныя мэты і задачы.

— Скажу сцісла, сапраўды, для запэўкі, як вы кажце, каб трошкі ўвесці чытачоў вашага штотыднёвіка ў курс справы. Батанічны сад быў заснаваны больш за шэсцьдзесят гадоў назад, у 1932 годзе.

— Выбачайце, «Літаратура і мастацтва» таксама нарадзілася ў 1932 годзе...

— Равеснікі, значыць? Вельмі прыемна... Дык вось. Заснаваны сад быў на тэрыторыі былой сельскагаспадарчай выстаўкі. За гэтыя гады ён ператварыўся ў адзін з вядучых батанічных садоў былога СССР як спецыялізаваная навукова-даследчая ўстанова. У 1972 годзе Дзяржпланам СССР нам быў нададзены статус навукова-даследчага інстытута — за поспехі ў развіцці інтрадукцыі раслін і за ўкараненне іх у народную гаспадарку. Мы маем сёння ўнікальную калекцыю раслін, вырашчаных нашымі супрацоўнікамі з семени цягам доўгай, карпатлівай працы — у гэтай калекцыі больш чым дзесяць тысяч найменняў. З іх больш за дзве тысячы відаў, форм і гатункаў трапічных і субтрапічных раслін, якія знаходзяцца ў аранжарэйна-парніковых комплексах пад шклом. Яны даюць досыць поўнае ўяўленне пра багацце расліннага свету тропікаў і субтропікаў. Гэта пальмы, бамбукі, бананы, масліны, кіпарысы, лімоны і грэйпфруты, ананасы і многае, многае іншае. У нас надзвычай багатая, прадстаўнічая калекцыя сукулентаў, адных кактусаў — больш за тысячы відаў, самых розных па форме і памеры.

— Сапраўдны трапічны лес пад шклом! Уяўляю, якога стараннага догляду ён вымагае!

— Што праўда, то праўда. У аранжарэйях — свой мікраклімат. Там створана царства святла і цяпла, вёчнага лета. Дамагчыся гэтага вельмі і вельмі нялёгка. Даostatкова сказаць, што ёсць расліны, якія нават пры тэмпературы плюс 18 градусаў скідаюць лісце. Альбо іншы прыклад. Ёсць расліны, якія загінуць, калі іх толькі аднойчы паліць не падагрэтай, а звычайнай водаправоднай вадой. Утрымліваць такія расліны і раней было не проста, а сёння — неймаверна цяжка. А што будзе зімой? Ад гарадскіх улад прыйшло папярэджанне, што сёлета тэмпература вады ў ацяпляльных сістэмах не будзе перавышаць 50 градусаў. Гэта азначае, што тэмпература паветра ў нашых аранжарэйных комплексах ледзьве дацягне да 10—12 градусаў, што пагражае пагібеллю нашым калекцыям. Само сабою, далучыць такое мы не можам. Значыцца, давядзецца нам, які і летась, запальваць «буржуйкі» і такім чынам ратавацца. Зараз старанна нарыхтоўваем дрэвы. І ратуе нас у сённяшніх цяжкіх стасун-

ках энтузіязм, самаадданасць супрацоўнікаў. Нам сёння не пад сілу трымаць сезонных рабочых, ды яны і не ідуць да нас, на такія мізэрныя заробкі. Людзі навучыліся зарабляць грошы іншым шляхам, лягчэйшым, навучыліся і старэйшыя, не кажучы пра моладзь. Вось і даводзіцца кандыдату навук, старэйшаму навуковаму супрацоўніку абуваць гумаваыя боты, браць у рукі рыдлёўку ці матычку і ісці на сваю дзялянку...

— Можна, дзе-небудзь энтузіязм і прыносіць пэўны плён, хоць на кароткі час, але ў навуцы?..

— Вось, вось! Толькі не ў навуцы! Вучо-наму, даследчыку трэба мець магчымасць і час працаваць у бібліятэцы, пагартыць навуковыя часопісы, папоўніць свой запас неабходнай інфармацыі. Дык жа зараз і тут невырашальныя праблемы! З-за адсутнасці валюты з нашых бібліятэк зніклі замежныя навуковыя часопісы, мы сёння пазбаўлены публікацый пра апошнія дасягненні сусветнай навукі. А ці ж можа навуковы работнік жыць без гэтага? Не можа навука стаяць на месцы. Горка пра гэта гаварыць, але ж праўда: мы страчваем пазіцыі, гэта адчуваецца на выніках нашых даследаванняў, напрыклад, па праблеме інтрадукцыі раслін. А яшчэ ж трэба дадаць, што мы павінны працаваць не на асфальце, а на прыродзе, у экспедыцыях на Далёкім Усходзе, на Курылах, Каўказе, у Сярэдняй Азіі, там, дзе ёсць яшчэ не адкрытыя раслінныя матэрыялы. Менавіта там, у экспедыцыях, мы можам вывучаць характар і паводзіны раслін, праводзіць першасную апрацоўку іх на прадмет экалагічных асаблівасцей ва ўмовах Беларусі, гэта значыць, зразу мець, як яны прыжывуцца ў нас, вывучыць іх біяхімічныя, гаспадарчыя, экалагічныя адметнасці.

— Гэта ўжо стала амаль традыцыйнай папракцай навукоўцаў за іх адарванасць ад жыцця, няўвагу да яго, жыцця, практычных патрэб. Думаю, што не памылюся, калі скажу, што падобныя папрокі вельмі часта робяцца не без падстаў. Кажу гэта не ў крыўду вам, Яўген Антонавіч, але, тым не менш, хацелася б спытаць, ці маюць усе гэтыя навуковыя вышукі, пра якія вы так красамоўна расказваеце, шырокі выхад за вароты Батанічнага саду? Скажам так — што маем ад усяго гэтага ўсе мы?

— Можна назваць цэлыя групы раслін, якія маюць сельскагаспадарчае, медыцынскае, экалагічнае, дэкаратыўнае прызначэнне. Не будзем далёка хадзіць па прыклады. Вось, скажам, блакітныя елкі, туі, ядлоўцы, якія можна ўбачыць у горадзе на кожным кроку, — усё гэта выйшла з варот Батанічнага саду. Тое, што расце ў Мінску на плошчах Перамогі і Незалежнасці, на аляях, клумбах, у парках — усё гэта ад нас. Мы даём саджанцы, насенне, даём парады, як іх

вырасціць, размножыць, як даглядаць іх. І гэта тычыцца не толькі сталіцы. Вынікі нашай работы закранулі так званае зялёнае будаўніцтва ўсёй рэспублікі. У азеляненні многіх буйных прамысловых прадпрыемстваў — скажам, у Гродне, Светлагорску, Наваполацку — прымалі ўдзел нашы супрацоўнікі. Мы аддавалі туды ўсё лепшае, каб нейкім чынам здаравіць, палепшыць страшэннае навакольнае асяроддзе, што непазбежна стваралася вакол колісь хвалебных гігантаў хіміі. Напрыклад, у Светлагорску, вакол завода штучнага валакна. Памятаю: сядзіш у кабінёце дырэктара, і праз нейкіх дзесяць хвілін у цябе раптам пачынае балець галава. Ад чаго? Ад нясцерпнага смуроду хімічных выкідаў. А там жа працуюць і пастаянна жывуць тысячы людзей... Мы там высаізілі сотні і сотні дрэў — пірамідальных дубоў, елак, ядлоўцу. Стварылі зялёную ахоўную зону, адгараізілі расліннаю сцяною вытворчасць ад жылых масіваў. Паедзеце туды зараз, паглядзіце. Наўрад ці паверыце, што ўсё тое створана рукамі чалавека — уражанне такое, быццам гэтак было заўсёды.

— Адна з нашых самых вялікіх сённяшніх бяdot — дэфіцыт лекаў. Я не кажу ўжо пра шалёныя цэны амаль на

— Паміж навуковым вынаходствам ці адкрыццём і яго практычным увасабленнем, як правіла, пралягае дыстанцыя вялікага памеру. Я думаю, што і вы маглі б пацвердзіць гэта не адным прыкладам.

— Вы маеце рацыю. Праблема нешта вартае ў нашых умовах, пры нашых парадках бывае архіцяжка. Не ведаю, ці чулі вы пра такую расліну, як амарант. Расліна — цуд! Яна мае і харчовае, і кармавое, і медыцынскае значэнне. З сям'я амаранта атрымліваюць спецыфічныя алей, які па сваіх лекавых якасцях не саступае абліпхаму, а да таго яшчэ ўдвай за яго таннейшы. Амарант — расліна непераборлівая, яна цудоўна расце і развіваецца ў нашых умовах. Дае да 800 цэнтнераў зялёнай масы з гектара. Амарант утрымлівае да 28—32 працэнтаў бялка — як аніякая іншая расліна, ёсць у ім і асабліва незвычайныя кіслоты, надзвычай патрэбныя для нармальнага развіцця чалавека і жывёлы. Нездарма ААН рэкамендавала высаіць амарант у афрыканскіх краінах, найперш там, дзе пануе голад, дзе насельніцтва пастаянна зведае востры недахоп прадуктаў харчавання. А ў нас амарант так, па сутнасці, і не прыжываеся.

— Яўген Антонавіч, я так разумею, што біялагічны шлях — больш перспектыўны для вырашэння многіх эканамічных, прыродаахоўных задач, чым, скажам, меліярацыя, хімізацыя і г. д.?

— Я, бадай, пагаджуся з гэтым, хоць, можа, і не трэба ставіць пытанне гэтак катэгарычна. Што нам дала меліярацыя ці тая ж хімізацыя? На жаль, яны прынеслі з сабою і нямала негатывных момантаў. І таму я — за больш шырокае выкарыстанне раслін. У свеце іх — больш за 250 тысяч відаў, а чалавек навучыўся выкарыстоўваць толькі дзесяць працэнтаў з іх. Прыгадаем, напрыклад, такія расліны, як журавіны і буюкі. Журавін было асабліва шмат на Палессі, на

Фота А.МАЦЮША

ўвесь існуючы аптэчны асартымент. Большасць хворых многія лекі проста не па кішэні. Асабліва імпартныя. Але ж народная медыцына заўсёды з вялікай карысцю выкарыстоўвала лекавыя травы, якіх, дарэчы, на Беларусі заўсёды хапала. Нават экзатычны жэнішэнь, я ведаю, добра сябе адчувае ў нашых прыродных умовах. Мабыць, у вырашэнні лекавай праблемы сваё важнае слова мог бы сказаць і Батанічны сад? Ці я перабольшваю вашы магчымасці?

— Пытанне сапраўды вельмі надзённае. Тут і другая праблема. Мы прызвычаліся карыстацца лекамі хімічнага паходжання. А яны ж часта адмоўна ўздзейнічаюць на арганізм чалавека. А мы ж маем нямала раслін, якія з поспехам можна выкарыстоўваць як сыравіну для вытворчасці таго ці іншага медыцынскага прэпарата. І сыравіны гэтай у нас больш чым дастаткова. Зараз у Беларусі больш за паўдзсятыка саўгасаў вырашчаюць лекавыя травы.

— А якая роля тут Батанічнага саду?

— Ад нас — пачатак, так бы мовіць. Наша задача — знайсці гатунак, вывесці яго, інтрадуцыраваць, даказаць, што менавіта гэтая расліна карысная для народнай гаспадаркі. А ўкараняць яе ў практыку, вырабляць дастатковую колькасць сыравіны для фармацэўтычнай прамысловасці — гэта задача і абавязак гаспадарак пэўнага профілю.

балотах. Асушылі балоты — журавіны амаль зніклі. Попыт жа на іх — незвычайны! Восенню, калі самы час выбіраць бульбу, буракі, моркву, тысячы людзей мкнучы на балоты па журавіны. А між тым высветлілася, што журавіны можна вырошчваць на плантацыях. Высаізіў плантацыю і збірай ураджай сто гадоў. Але, але, я не агаварыўся — тэрмін эксплуатацыі плантацыі — сто гадоў. І ўраджайнасць не 250 кілаграмаў з гектара, як у нашых абарыгенных журавінах, а 6—8 тон. У Амерыцы даўно закладзены 10 тысяч га плантацый буйнаплодных журавінаў, яны сваімі журавінамі забяспечваюць не толькі сябе, але і іншыя краіны.

— А ў нас ёсць энтузіясты вырошчвання буйнаплодных журавінаў?

— Мы сур'ёзна вывучылі гэтую праблему. Аказалася, што паўднёвыя раёны Палесся прыдатныя для вырошчвання плантацыйных журавінаў. Найперш для гэтага падыходзяць рэкультываныя тарфянікі. А ў нас жа іх — тысячы гектараў! Неяк узяў я вядзёрца журавін, вырашчаных у нас, у Батанічным садзе, і паехаў да былога міністра меліярацыі СССР Васільева. Быў такі міністр, які выхваляўся, што жывам, вырашчаным на тарфяніках, засыпле ўсю краіну. А не выйшла ў яго нічога з таго. Вось, каб замаліць грахі, пабег ён з тымі журавінамі да Гарба-

МРОІ НА РЭПЕТЫЦЫІ

СПОЎНІЛАСЯ СЕМДЗЕСЯТ ГАДОЎ

Беларускаму таварыству інвалідаў па зроку. Гэтай даце прысвечаны чарговы, дзевятый нумар грамадска-палітычнага і літаратурна-мастацкага часопіса «Зрок». У ім змешчаны самыя розныя матэрыялы, што адлюстроўваюць паўсядзённую дзейнасць таварыства. Тут жа публікуюцца заканчэнне гутарак М. Ермаловіча «Аб усім, што баліць», а на трэцяй старонцы вокладкі адзін з яго вершаў; апавяданне М. Лук'янава «Сэрца дзявоца», інтэрв'ю А. Бачылы з генеральным дырэктарам культурна-асветнага цэнтру БелТІЗ М. Драздоўым «Духоўнае жыццё таварыства», вершы Г. Шутэнкі і В. Кудлачова, вершаваныя фельетоны М. Вяршыніна, артыкул А. Курыльчыка «Нялёгікі дарогамі»...

СУЧАСНЫ ПОГЛЯД

прапануюць па шмат якіх праблемах удзельнікі «круглага стала», праведзенага рэдакцыйнага часопіса «Адукацыя і выхаванне». Але найперш яны тычацца філасофскага кірунку. У гэтым можна пераканацца, калі пазнаёміцца з матэрыяламі згаданага мерапрыемства, апублікаванымі ў дзевятым нумары часопіса. Сваім развагам дзеляцца М. Латыш, В. Салоеў, В. Старынін і іншыя, а публікацыі аб'яднаны загаловамі «Мысль глыбальна, дзейнічае аптымальна». Сярод іншых матэрыялаў нумара, несумненна, зацікавіць заканчэнне даследавання У. Гіламідава «Янка Купала. Новы погляд». Не лішнім будзе пазнаёміцца і з праграмай праграмы курса «Асновы сусветнай культуры».

ВЕЧАР-СПРАВАЗДАЧА

Пісьменніка і навукоўца, крытыка, літаратуразнаўцы Якуба Ускава, прысвечаны яго 75-годдзю, адбыўся ў Магілёўскім педагагічным інстытуце імя А. Куляшова. Даклад аб жыцці і творчасці Якуба Кірылавіча зрабіў доцэнт філалагічнага факультэта Я. Клімуць. Сакратар абласнога аддзялення СП Беларусі І. Аношкін уручыў юбіляру ганаровую граматы творчага саюза. Я. Ускава віталі таксама пэлы В. Карпечанка, прازیлі І. Дуктаў і А. Кандрашэвіч, прарэктар інстытута А. Радзькоў, заслужаны работнік культуры В. Ермаловіч, студэнты... Якуб Кірылавіч падзяліўся творчымі планами, адказаў на пытанні прысутных.

І. ГАЛІНОЎСКИ

І ПАДРУЧНИК — СВОЙ

Настаўнік географіі сярэдняй школы № 1 з Пастаў Ігар Пракаповіч, як вядома, з'яўляецца членам Саюза пісьменнікаў Беларусі, часта выступае ў друку з вершамі. З яго творчасцю знаёмы і лімаўскія чытачы. А да ўсяго не забывае ён і пра сваю, так сказаць, прафесійную абавязкі. І не толькі старанна рыхтуецца да ўрокаў, а і клопацца пра тое, каб вучні знаёміліся і з мясцовым матэрыялам. А паколькі ў падручніках па географіі, безумоўна, пра кожны рэгіён падрабязна расказаць немагчыма, І. Пракаповіч вырашыў напісаць уласны дапаможнік. Сказана — зроблена. Цяпер вучні (ды і настаўнікі таксама) могуць карыстацца падручнікам «Фізічная географія Пастаўскага раёна».

З НАРОДНАЙ СКАРБОНКІ

Што ні куточак Бацькаўшчыны, дык гаворка тутэйшага люду па-свойму адметная, непалеўторная. У першую чаргу, безумоўна, у высоўцаў. Слухаць іх размову — адно задавальненне. Часта сустракаюцца словы, якія, як кажуць, пашукаць Гродзенскі раён у гэтым сэнсе не выключана. А наколькі мясцовы люд з павагай ставіцца да слова, ведае цану яму, можна даведацца з кнігі-слоўніка, «скарбы народнай мовы», складзенага А. Цыхуном. Прадмову да слоўніка напісаў П. Сцяцко, а выдадзены ён Гродзенскім дзяржаўным універсітэтам імя Янкі Купалы.

НАТАТКІ ПЕРАКЛАДЧЫКА І ЎВАЖЛІВАГА ЧЫТАЧА

Літаратары майго пакалення памятаюць еўрапейскую дыскусію шасцідзсятых гадоў пра лёс рамана. Дакладней было б сказаць — пра лёс рэалістычнай прозы. Раман памёр, раман жыве — так амбівалентна вызначалася літаратурная сітуацыя. Даўно ўжо ясна, што гаворка ішла не пра канстатацыю таго ці іншага стану рэалістычнай прозы, а пра шляхі яе развіцця. Зразумела, што тая дыскусія была распачата не чытачамі і нават не крытыкамі ці літаратуразнаўцамі. Яна была справакавана самімі празаікамі. Тым часам з'явіліся ўжо доследы «новага рамана» ў французскай літаратуры — Н. Сарот, М. Бютора, Ж. Пэрэка, абсурдысцкія творы С. Бэкэта і Іянэскі, не кажучы ўжо пра музыку, кіно, жываліс. З'явіліся падобныя творы і ў рускай (часцей — у «маскоўскай» і «ленінградскай») літаратуры, у краінах Балтыі. Напэўна, мелі яны месца і ў іншых рэспубліках Савецкага Саюза — пра гэта я меркаваць не магу.

Беларуская літаратура, аднак, цалкам працягвала развівацца ў рэалістычнай традыцыі. Прычыны розныя — і ў плённых набытках рэалізму, і ў тым, што «як у Маскве круцяць вушы, дык за Масквою адкручваюць галовы»... Гэта значыць, ёсць прычыны і больш глыбокага характару, звязаныя з нацыянальнай свядомасцю, характарам і г. д. Але ж мяняецца час, мяняецца і свядомасць. Той час адышоў, а часова ці канчаткова — пакажа будучыня.

На такі доўгі і навукападобны ўступ мяне натхнілі дзве прыкметныя публікацыі апошняга часу: «Мроі» Б. Пятровіча («Маладосць», № 6, 1993) і «Няўжо я памру?» А. Асташонка («Культура», № 4, 1994).

А перадусім невялічкая ода перакладчыку.

Ніхто не чытае творы пісьменнікаў так уважліва, як перакладчык. Што чытаць? Калі яму што-небудзь не даспадобы, ці, скажам, зазвоніць тэлефон, ці зойдзе сусед з бутэлькаю гарэлкі, ці прастукае міма вакна абцаскамі прыгожая жанчына, ён закрые твор на нейкай там старонцы і, магчыма, ужо ніколі больш не вернецца да яго. Перакладчык вернецца. І самы нязначны хіб аўтара, яго патаемныя намеры, надзеі, узлёты і падзенні — усё відаць перакладчыку, як на далоні. Ніхто так несправядліва не чапляецца да твораў, як перакладчык, ніхто так не здзекуецца з нікчэмнага радка, банальнай думкі, але ж ніхто так і не захапляецца свежым словам, незвычайным паваротам сюжэта, кожнай творчай знаходкай. І ніхто так не жадае твору поспеху ў новай моўнай стыхіі...

Гэта я пра сябе. (У маім перакладзе «Мроі» Б. Пятровіча надрукаваны пад назвай «Віденія» ў «Нёмане», № 3, 1994).

І яшчэ гэтак жа ўважліва, прыдзірліва чытаюць пісьменніка ягоныя сябры. Мажліва нават — больш уважліва, таму што ведаюць ранейшыя яго творы, ранейшыя поспехі і няўдачы, а галоўнае, ведаюць яго не толькі па літаратуры. Сябры ведаюць душу і ўвогуле стасункі аўтара з гэтым журботным жыццём.

Гэта я зноў, выбачайце, пра сябе. І пра Алеса Асташонка. Некалькі ягоных апавяданняў у маім перакладзе, спадзяюся, яшчэ ўбачыць свет на рускай мове.

Аднак хопіць уступаў. Пачнём, мусіць... Першым да бар'ера выклікаю сябра. Я б не сказаў, што становішча крытыка ў такім выпадку — лепшае: я стаю ля бар'ера з пісталетам, наважыўся страляць, а ён — велікадушна падняў свой пісталет угору. Страляй, браце, вось я перад табой, як ліст перад травой...

Мабыць, хтосьці мне запярэчыць, што некарэктна аналізаваць творы, напісаныя ў жанры абсурду, традыцыйнымі метадамі. Але ж крытыка абсурдысцкай быць не можа. Іншага інструмента, апроч традыцыйнай логікі, у яе няма. Акрамя таго, галоўнае для крытыкі — што і як. А калі абсурдысцкае не азначае бессэнсоўнае, то можна і паспрабаваць.

Калі б да вас падышоў саракагадовы дзяцюк і спытаўся: «Няўжо я памру?» Што б вы падумалі пра яго?

Менавіта такое пытанне вынес у назву адной са сваіх публікацый А. Асташонак. І, відаць, каб апраўдаць гэтае пытанне, ён адразу прапануе эцюд «Формула асобы» — маўляў, гаворка пойдзе не пра натоўп.

Сфармуляваць, што ёсць асоба чалавека, спрабавалі многія. Не будзем прыгадваць імёны. Цікаваць да самога сябе, жаданне быць цікавым для ўсіх — менавіта яны найперш сілкуюць тую «энергію заблуждзенага», якая ўрэшце можа прынесці немалы плён.

Што такое асоба па Асташонку? Гэта, калі я правільна зразумеў яго разважанні, бясконцасць. Але ж і бясконцасць павінна мець вызначэнне. І Асташонак яго прапануе:

«Бясконцасць:
... $(y_1 + y_2)_n$, дзе $n \rightarrow \infty$.
Не зразумелі? Дык вось вам:
 $(y_1 + y_2)_1$: снег і пясок;
 $(y_1 + y_2)_2$: лёд і туман;
 $(y_1 + y_2)_3$: скавалнасць і шчодрасць;
 $(y_1 + y_2)_4$: прыгажосць і пачварнасць;
.....
 $(y_1 + y_2)_n$: Джэсі Оуэнс і Бен Джонсан;
і г. д.»

Часопісы ў верасні

А НАЙЦЯЖЭЙШАЯ — ПРАЎДА

не, найперш тым жа Вінярскім) падаецца ледзь не ўменнем жыць па-сучаснаму. Вінярскі А. Федарэні — тып. У творы ён па прафесіі медык, але сутнасць мала ў чым зменіцца, калі б ён быў, скажам, інжынерам, настаўнікам, журналістам... Дый — будзем праўдзе-матцы ў вочы прама глядзець — і пісьменнікам. Здаровым, упэўненым, нахрапістым, для якога іншых людзей проста не існуе. «Вінярскі даўно ненавідзеў гэты статак тупых жывёлаў вакол. І гэтых п'яных, і тых, каго ён цяпер абганяў, і тых, што яго абганялі, і тых, што панавалі сабою, як селядцы бочкі, аўтобусы і тралейбусы і ездзілі ў іх туды-сюды па праспектах і вуліцах... Ва ўсіх вачах, што на яго глядзелі, ён чытаў толькі прасцейшыя жыццёвыя інстынкты: убіцца, няк уплічыцца ў тралейбус, дабрацца да ларка, да таннага, разбаўленага, прапахлага мачою «піва», «набухацца», атупець яшчэ больш — гэта ў мужыкоў; у жанчын, растаўсцельных к сарака гадам, як пацукі на кармавых дражджах, — дабрацца да нейкай чаргі, адстаяць, пасварыцца, скапіць урэшце ў руку чаканую сінюю палку крухмальнай варанай каўбасы, ад аднаго выгляду якой нормальнага чалавека павінна зблажыць». Ненавідзеў, як ненавідзяць і іншыя, яму падобныя, каму засціла вочы жаданне любой цаной, вырваўшыся наперад, нават сярод сабе падобных, а іншых, больш слабых проста

Ну, а конча формулы асобы будзе выглядаць так:

$$\sum_{n=1}^{\infty} (y_1 + y_2)_n = Y$$

Скажу шчыра: мне, гуманітарыю, незнаёмаму з вышэйшай матэматыкай, хочацца іранізаваць над «матэматызацыяй» чалавечай асобы. Я ж таксама асоба, а прыкладзі гэтую формулу да сябе? Канечне, прыемна ўсведамляць сваю бясконцасць, але ж... На шчасце, аўтар вырашыў растлумачыць, што ёсць «я».

«...я < цябе;
... я > цябе;
... я > Вас;
... я > Вас...»
Гэта, дзякуй Богу, трохі іншая рэч. Прагучала тэма знаёмая, класічная, без якой нельга зразумець ні сябе, ні чалавечтва: яна і я.

«... Я ў я — нашая адвечная блізкасць.
... я ў Я — нашая бясконца далечыня».

Так здараецца перад сімфанічным канцэртамі, калі ў бязладдзі гукаў раптам прагучыць урывак знаёмай шчымылай тэмы.
«... Я і Бог.
... Бог і я.
... Я ў Богу.
... Бог ува мне.
Кожнае «я» ўва мне мае свайго Бога?»
Апошняя думка, як быццам, цікавая... «Кожнае «я» — зразумела. А «свайго Бога»? Як быць з той высноваю, што Бог — адзін? Увогуле, цікава... Але ж мы, уважлівыя чытачы, прызвачаліся да паглыблення аўтараў у жыццё, а тут адно дэкларацыі: Я ў Богу, Бог ува мне... Вядома, вабціць прабегчы вачыма газетную паласу з гэткай эфектнаю публікацыяй, аднак... Хто твой чытач, сябра? Той, што, спацелы, імчыць ад газетнага кіёска да аўтобуса? Ох, нехта там, у «Культуры», у «ЗНО», псеу таленавітага хлопца...

На гэтым А. Асташонак пошукі формулы асобы спыняе. Шукайце, маўляў, калі хочаце, далей самі. Аўтар зрабіў сваю справу і можа перайсці з адной сцэны на другую — туды, дзе праходзіць... «Рэпетыцыя».

«Рэпетыцыя» мае падагалолак — вопыт тэатра абсурду. Што такое тэатр абсурду, мы ўжо больш-менш ведаем. Але ж калі нават рэалістычны ці, скажам, паэтычны тэатр кожны актёр, рэжысёр і глядач-чытач разумеюць па-рознаму, то тым больш — тэатр абсурду, у якім менш традыцый, менш непарушных законаў драматургіі. Як жа разумее яго А. Асташонак?

«— Пінжак?
— Спіна.
— Я бачу плямы...
— Трэба, каб сусвет церзас космас».

адштурхнуўшы, як нешта непатрэбнае, нявартае ўвагі, а пасля — праўдзі і няпраўдзі — выехаць за мяжу, а там... Там зноў барацьба за выжыванне — ён і на гэта згодзен, абы толькі ўрэшце рэшт дамагчыся свайго: «А там — свой домік, сад, прыслуга, машына. Больш нічога не трэба. Нідзе не трэба кідацца ў вочы. Мне і гэтага хопіць на ўсё жыццё. Галоўнае — будзе акуратны гарадок, дахі з чырвонай чарапіцы, клумбы з ружамі, чыстыя вуліцы, ціхі вечар і людзі, якія ўмеюць радасна смяцца — як гэты, каля кіёска, — не баючыся, што на іх будучы азірацца і круціць пальцамі каля скроняў...»

Быццам і звычайнае чалавечэ жаданне. Нікому ж не забараняецца хацець жыць лепш. Але справа ўся ў тым, якімі мэтамі гэта дасягаецца. Страшна не столькі адмаўленне Вінярскім усяго і ўсіх, страшна, што людзей ненавідзіць урач, прадстаўнік ці не самай гуманнай прафесіі. А ад бесчалавечнасці, нігілізму, пастаяннай зайздрасці, жадання любой цаной займець грошы, каб і здэйсніць мару аб пазездзі за мяжу — паўкрока і да злачыства. Яго і здзяйсняе Вінярскі. Але, калі зроблена зло, магчымы і яго працяг. Атрымаецца як бы нейкая «ланцуговая рэакцыя» паміж людзьмі, якія гэтаксама, як Вінярскі, не надта думаюць аб сумленні, высокіх маральных крытэрыях. Гэта праз некаторы час прыводзіць да таго, што ўкрадзены Вінярскім грошы, прайшоўшы праз

— Насусвецішся тут: учора нажлукціліся, як свіння гразі.

- А ты не будзь... свіннёю.
- На ферме?
- Будан пабудуй. Я вось пабудуваў.
- Маўчы ты са сваім буданом!

Чаму асобныя пісьменнікі звяртаюцца да гэтага няўдзячнага жанру? Менавіта няўдзячнага, бо які тэатр будзе ставіць такую п'есу, які чытач стане ламаць галаву над рэбусамі, што пляце аўтар? Пэўна, ад непрыняцця літаратурных законаў і традыцый звяртаюцца. Ад жадання пабудавать свой будан не на той вуліцы, дзе ўжо стаяць іншыя, часам і прыгожыя, буданы, а на той, дзе яшчэ няма аніводнай хаціны. Але ж ці не ёсць гэта спроба той самай дэфларацыі гунту, пра якую ўспамінае А. Асташонак? З другога боку, якая ўжо там дэфларацыя... Цнота рэалістычнай драматычнай згублена так даўно, што ўжо й невядома — ці была?

- Ці то, ці то, ці то.
- То ці, то ці, то ці.
- Оціг, оціг, оціг.
- Ціцо, ціцо, ціцо.
- Пастаў чайнік, я табе кажу!

Пры першым чытанні «Рэпетыцыі» ўражанне адно: $T = A \rightarrow \infty$, дзе T — твор, A — аўтар, ∞ — як вядома, знак бясконцаці. Нейкі быццам тэатр нібыта рэпетыце нейкую п'есу і нхтэ (акцёры, рэжысёры?) гавораць невядома пра што... Аднак пры чытанні больш уважлівым у прыцемках дыялогу ўзнікаюць няпэўныя постаці. Рэальнасць прабіваецца скрозь абсурд. Ні аўтар, ні тэатр абсурду не можа існаваць без рэалістычнага папярэдніка. «Адсутнасць думкі па мізананчых не расставіш... Усё роўна канфлікту няма... У Бэкта і Іанескі менш складана... У гэтай п'есе, як у акварыўме, — вось дзе ключ...» Нейкая таемная самаіронія ёсць у дыялогах гэтага эцюда. І — дзякуй Богу. Бо А. Асташонак, як вядома, і сам не ўнікае ніхай дэфлараванай, але ж плённай рэалістычнай драматычнай.

Невялікі эцюд пад назвай «Асацыяцыі» закучаецца пасткрытумам: «... А можа, усё гэта адзін толькі знак-след — іржавы ланцуг сталасці?» Мажліва. Шмат каму вядома адчуванне ланцугу і жаданне разарваць іх. Але — навошта? Каб скаваць новыя мо й больш бліскучыя, аднак такія ж моцныя ланцугі?

Дадазім: меней прывабныя для людзей. Вядома, абсурду ў нашым жыцці дастаткова. Можа, нават больш, чым мы сабе ўяўляем. Мы прызвычаліся да традыцыйнай логікі, як прызвычаліся, скажам, да трохмернай прасторы, да разумення паступоваці часу, да... Шмат можна нагадаць прыкладаў. Аднак здароўца сітуацыі, калі логіка побыту можа прывесці адно толькі да абсурду, як у эцюдзе «Двое» («ЛіМ», N 21, 1994). Няма ні пачатку, ні канца ў гэтым адвечным дыялогу мужчыны і жанчыны, пазта і следга, чырысці і падазронаці. Першапачатковая тэма размовы перакручваецца, і ўжо ніколі ім, дваім, не прыйсці да паразумення... Эцюд удалы. Аднак заўважым, што абсурдныя тут стасункі герояў, а мастацкія сродкі даволі традыцыйныя. Таму і пранікае абсурдная сітуацыя ў рэалістычную свядомасць чытача.

Што да вышыні з усяго сказанага, — пастрабую зрабіць іх крыху пазней.

||

Скажу адразу, зварот Б. Пятровіча, аўтара кнігі апавяданняў «Ловы», да авангардыскай прозы быў для мяне нечаканы. Калі часопіс «Нёман» прапанаваў мне перакласці «Мроі» на рускую мову, я доўга вагаўся, перш чым сесці за стол. Да таго мне давлялася перакладаць такіх пісьменнікаў, як М. Сяднёў, В. Хомчанка, В. Адамчык, В. Гардзей... І раптам — абсурдызм. Нават назвы эцюдаў, якія склалі публікацыю, — не якая-небудзь «Формула асобы» ці «Асацыяцыі», а — версіі. Версія «А», версія «Б», версія «В» — і гэтак далей да канца алфавіту. А калі не халіла літар — версія І, версія 2... Ну, вядома, натуральны рад лікаў канца не мае, аўтар спыніўся на версіі 25. Не, гэта не для мяне.

Але ж... Штосьці адазвалася ў душы. Што?

Пачуцці спачатку — пры чытанні — былі розныя: буду перакладаць — не, не буду — буду — не буду... Урэшце я асцярожна ўзяў ліст паперы.

Калі-небудзь я напішу артыкул пра стасункі пісьменніка і перакладчыка. Няхай творцы не памыляюцца: не проста сесці за такую працу. Адважыцца — гэта значыць правесці адзін на адзін шмат дзён, тыдняў, а мо й не адзін месяц. Успамінаць яго, аўтара, зранку, думачу пра яго ўвесь дзень, а мо й трызіць уначы. Дзякуй Богу, калі суразмоўнік цікавы ці хоць бы памяркоўны, а калі размова не атрымліваецца? Грошы?.. Выбачайце, не захочаш і грошай. Дый якія цяпер грошы, спадавое?..

Аднак я зноў адхіліўся ад тэмы. Версія «А» пачынаецца як быццам знаёма. Сядзіць на дрэве пугач і думае нейкую думу. Думае ён, відаць, пра нешта значнае. Настолькі значнае, што калі пад дубам распачалі валтузіць мышы, «пугач схамнуўся, зглытнуў сліну, падняў крылы і прыкрыў імі вушы». Аднак няблага, падамуаў я. Відаць, буду перакладаць... У дваццаткі радках аўтар чатыры разы напамінае пра тое, што пугач — думаў. Згодна логіцы пад канец трэба ўсё ж распавесці, пра што ён думаў. Ці хоць бы паабяцаць даць адказ пазней, недзе напрыканцы. Але ж... «Пугач страпнуўся, узмахнуў крылём і зляцеў з дуба.

Я не ведаю, пра што ён думаў».

Быў час, калі я швэндаўся па два-тры разы на тыдзень на ўсялякіх больш-менш значных інструментальных і сімфанічных канцэрты. З таго часу і з'яўляюцца адпаведныя асацыяцыі. Вось і тут. Нешта падобнае я адчуваў, калі музычная п'еса пачыналася знаёма, мірна, ды раптам нейкі дысанансны гук узломваў яе павольнае развіццё. Ён, гэты гук, імгненна знікае, але ты ўжо ведаеш — абавязкова паўторыцца. У гэтым гучы — сэнс.

Доўга чакаць не давлялася. Адна за другой пайшлі версіі, пераказваюць змест якіх ці фэбулу не буду — не дазваляе плошча. Ды як перадаць, прыкладна, змест версіі «Б», дзе лірычны герой (назавём яго па асацыяцыі «Гадо», паколькі ў Бэкта ён так і не з'явіўся) прапанаваў знаёмай пайсці ў ДК на нейкі фантастычны кінафільм... Білеты не спатрэбіліся: правадніца пусціла іх у цягнік і к не спытаўшыся пра білеты. А ў цягніку яны, прыладкаваўшыся да бліжэйшага станка, пачалі чакаць, калі падыдзе афіцыянт.

Афіцыянт з'явіўся, прапанаваў выпіць, і яны, напіўшыся сцюздэнай крынічнай вады, павесілі берасцяную конаўку на дрэўца і пайшлі далей, не нагінаючыся да грыбоў і ягад, што раслі абалал сцяжыны. У трэцім вагоне зноў спыніліся, селі, аднак афіцыянт не спытаўся. А што да кіно, дык яго глядзелі крэслы без глядачоў...

Да Кіева «Гадо» так і не даехаў. Што хацеў сказаць аўтар? Проста агаломшыць чытача?

Але ж, але... Карыстаючыся памянёнымі музычнымі асацыяцыямі, не-не дый прабіваўся ў тэксце знакі рэалістычнай літаратуры: неўміручы муштук дзеда Лаўрэна, дзяўчына на шаснаццатым паверсе ля вакна, якая «рас-праналася доўга, як калуста», хворы хлопчык, які назірае за ценню мухі на сцяне — «взялізнаю, быццам мыш», пазтычныя ўспаміны пра вішні ў вёсцы і г. д.

Трэба зазначыць, што далёка не ўсе версіі вытрыманы ў пазтыцы абсурдызму. Дакладней было б, як і ў выпадку з А. Асташонакам, гаварыць пра авангардысцкі імкненні гэтых аўтараў. Прыкладна, ёсць у «Мроях» версіі, напісаныя ў жанры літаратуры жахаў (версія «Г» — пра хворага хлопчыка і голюю жанчыну, якая ператварылася ў лужыну крыві; версія «Е», дзе кветкі мрояцца герою пачварамі і г. д.). Ёсць цікавыя сучасныя казкі версіі «Я» — пра тэлеграфнага слуг, апору высакавольнай лініі і іх дзіця — маленькі слупок, дарожны знак; версія 12 — пра маладзенькі ветрык, які «пакаўнуўся на дзіцячай коўзанцы і амаль бягуча лянусюўся на лёд, праехаўся трохі на спіне і лёгка падхапіўся, падняўся да вершалінаў дрэў...»

І чым далей ад «чыстага» абсурду, чым бліжэй да больш-менш традыцыйных жанраў, тым хутчэй, на мой погляд, аўтар дамагнецца поспеху. Мне ўсё ж здаецца, што абсурдызм (ва ўмовах нашага славянскага менталітэту) можа існаваць адно як жанр іранічны. Няма іроніі ў версіі «Б», і што атрымалася? Нічога, акрамя абсурду. Ёсць яна ў версіі 22 — напісалася весела, вынаходліва, дасціпна.

Цікава, што часам развагі і пошукі Б. Пятровіча і А. Асташонака ідуць побач. Але ж, калі А. Асташонак, як і належыць рамантыку, хвалюе найперш «формула асобы», то скептыка Б. Пятровіча — агульначалавечая, звычайная.

«А < Б, але і Б < А, пры А = Б, а Б = А»

Разам — новая рэлігія, для мяне Я — Нішто, Ты — мой Бог; для цябе Ты — Нішто, Я — твой Бог. Гэта і ёсць, мажліва, вырашэнне найвялікшай хрысціянскай формулы: не зрабі бліжняму таго, чаго не хацеў бы, каб зрабілі табе».

Здольны Б. Пятровіч агаломшыць чытача і гэтым назіраннем:

ККК
ЛЛЛ
МММ
О!

Колькі ні ўгльдайся, як ні чытай, прыгадваючы розныя абрэвіятуры, нічога не ўспомніш, не ўбачыш. Аўтару захацелася пахартываць. Ну і няблага. Пачуццё гумару, калі яно скіравана найперш на сябе, больш высакароднае, чым як на бязвіннага чытача.

Ну, а сэнс у такім эксперыменце, відаць, толькі графічны.

Ёсць у «Мроях» і чыста філалагічныя экзерсісы.

«Кволае ранішняе сонца нясмела сачылася скрозь густую спелую лістоту. Спелае ранішняе сонца густа сачылася скрозь нясмелую кволую лістоту...»

У гэтай версіі аўтар, пасмакаваўшы розныя пабудовы фразы, раптам пачынае губляць па слову, як губляе дрэва ўвосень лісце. Іх, слоў, на сцябле сказа застаецца ўсё менш, менш, пакуль...

«Скрозь лістоту сачылася сонца. Сонца скрозь лістоту. Сонца скрозь. Скрозь».

Так, вынаходліва. Аднак, калі маладым літаратарам такая арнаментальная проза можа і цікавая, то стайлейшым і тым, хто знаёмы з рускай літаратурай першай чвэрці веку, — значна менш.

Я ўжо зазначыў, што калі А. Асташонак падштурхоўвае ў яго пошук рамантызм, эмацыянальнасць, то Б. Пятровіча — малады скепсіс. Што ж, па еўрапейскай літаратуры мы ведаем, што скептыцызм плыне плённа. У асобных перыяды ён — адзінае ўратаванне культуры. Але ж як пазтыку «Мрояў» аб'яднаць з пазтыкай «Ловаў»?

«Мы слабыя краты. Мы бачым роўна столькі, колькі дазволена. Мы глухія цецерукі. Мы чуюм роўна столькі, колькі дазволена».

Гэтая версія невыпадковая. Гэта — праграма абвінавачвання, скіраванае і на самога сябе і на ўсіх нас.

«Мы носім аднолькавыя маскі. Далучайцеся да нас. Смейцеся з намі».

Жорсткія словы. Але ж у «Ловах» аўтар бачыць і чуе шмат цікавага і пра маскі аніякай гаворкі няма, ёсць адкрытая душа мастака...

Кожны пісьменнік так ці інакш уяўляе сваю рэфэрэнтную групу. Для адных гэта больш-менш шырокая колы чытачоў, для другіх — прафесійны асяродак. Але ж і прафесійны асяродак — розны. Асабіста мне цікава чытаць Б. Пятровіча і А. Асташонака, аднак адчуваю, што ў гэтую «рэф-групу» я не ўваходжу. Я стаю на другой дарозе і з цікавацю пазіраю на двух спадарожнікаў. Куды яны наважыліся? Выпадкава аказаліся на гэтай пятляючай, непраптопанай сцэцыці свядома? Мо проста надакучыла ісці ў натоўпе па той дарозе, па якой ідзе большасць, падтрымліваючы, а калі і моцна папіхаючы ў плечы суседзяў?

Так, мы даўно ведаем, што непрыкметная сцяжынка з часам можа стаць гасцінцам. На такім шляху таксама можна дамагчыся поспехаў. Але ж тут трэба пакласці ўсё жыццё. Ці варта?

Мне здаецца — не. Пакуль што авангардысцкая проза прыносіць менш плёну. І — галоўнае — у гэтай плыні трэба працаваць тым, для каго іншага шляху не было і няма. Для каго авангарднае мысленне — адзіны спосаб асэнсаваць свет.

Вядома: не толькі мы пішам кнігі, яны таксама пішуць нас. Гэта і ёсць галоўная небяспека. Рызыкаўна на нейкі час пераскочыць на другую дарогу, каб потым павярнуць назад. І ў жыцці, і ў літаратуры — імявая плынь.

многія рукі, зноў вяртаюцца назад, да яго. Спрацоўвае свайго роду бумеранг.

У чытача, які будзе уважліва знаёміцца з аповесцю, магчыма, можа ўзнікнуць пытанне, а як жа сталася, што крадзяжом гэтых самых долараў не зацікавілася міліцыя, і чаму, калі Вінярскі грошы ўсё ж вярнуў, у жонкі памерлага Стэльмаха не ўзнікла падзэрння, а якім жа чынам яны ў яго апынуліся. Што на гэта можна адказаць? Ды, бадай, адно. Відаць, усё ж чыталі вы аповесць не вельмі уважліва. Бо калі з творам знаёміцца уважліва, падобных пытанняў узнікнуць не можа. Недарэчнымі яны пададуца, настолькі ў А. Федарэнкі ход і развіццё падзей прадуманы і лагічна праўданы. Таму і трэба верыць: так было. Няма патрэбы сумнявацца...

І ўвогуле, дзевяты нумар «Малодосці» — вельмі змястоўны. Часопіс пачаў друкаваць аповесць А. Асіпенкі «Выканаўца», змясціў апавяданне В. Хомчанкі «Эшалон», творы, якія прывідаюць увагу ўменнем аўтараў знайсці новы паварот тэмы, што прываблівае не столькі сваёй сённяшняй надзеяннасцю, колькі вечнымі праблемамі чалавечнасці і зла, сутыкненнямі іх. Я. Хвалеі прадстаўлены фрагментамі драматычнай аповесці «Рэгіна». Безумоўна, па невялікім урыўку цяжка атрымаць уяўленне аб усім творы, але відавочна, што аўтар, заглябляючыся ў беларускую даўніну, у 1784 год, асэнсоўваючы тагачасныя падзеі з вышыні сённяшняга дня, застаецца аб'ектыўным і уважлівым да тагачасных калізій. І ў гэтым прывабнасць «драматычнай аповесці», ды і вобразы галоўных персанажаў — начальніка каралеўскай аховы Тамаша Яворскага і яго каханай, прыводнай балерыны Рэгіны — атрымаліся запамінальнымі. А яшчэ ў «Малодосці» — вершы С. Роўды, В. Куртаніч, У. Васько, М. Мельнікава, вянок трыялетаў А. Лісіцкага.

... Сталыя чытачы «Полымя» ведаюць: вераснёўскі нумар абавязкова адкрываецца новымі творамі М. Танка. На шчасце, і сёлета гэтая завядзёнка не парушана. Яўген Іванавіч, як і ў мінулыя гады, папрацаваў плённа. І справа не ў колькасці напісанага (хоць, пагадзіцеся, звыш сарака твораў — нямала). Тое, што з'явілася з-пад пера М. Танка, уражвае ранейшай аўтарскай мудрасцю, філасофскай напоўненасцю радка і нязменнай цікавасцю да жыцця, настойлівым жаданнем сказаць сваё слова пра хуткаплынную сучаснасць і адначасова, па меры неабходнасці, азірнуцца назад. Балазе, ёсць што ўспомніць, прыгадаць, ёсць над чым задумацца. Ды М. Танк, у адрэзненне ад многіх, зусім не схільны займацца суцэльным адмаўленнем. Для яго важней штосьці ўдакладніць, нешта выверыць, а да чагосяці вярнуцца ў чарговы раз. За ўсім гэтым — душа чулая, а лірычны герой — АСОБА. І імкненне да праўды і толькі праўды. А як даецца яна, пра гэта — невялікі верш, што так і называецца — «Праўда»:

Які цяжкі тапор у лесаруба!
Ды за яго цяжэйшы плуг аратата.
А за яго — рыдлёўка далакона.
А за яе — цяжэй слеза дзіцяці.
А за яе — хіба пустая лыжка.
І найцяжэйшая за ўсё на свеце —
Праўда.

Не абмінае М. Танк і магчымай спрочкі з будучымі апанентамі. Тымі, хто лічыць, што пісаць свабодныя вершы лёгка. Адказ даецца ў вершы «Рыфма»: «Ты можаш быць // і Мікельанджэлаўскім // ударам кулака // у ашчор // яго славуатага «Сатыра» // і можаш быць // і ты фігавым лістком, // за якім еўнухі // скрываюць сваю немач».

Парадаваў невялікай аповесцю (хоць, памойму, гэта ўсё ж апавяданне) Ф. Сіўко. «Трое», як і «Ланцуг» А. Федарэнкі, — гэта і востры сюжэт, і адметныя героі (уцэкачы з турмы, рэцывіўіст Сяжач і малалетні Юрка). А яшчэ — драматычнасць калізій, і трагедыя, а за яе ўжо давядзецца расплачвацца не ў малой ступені і Юрку. Але гэта ўжо знаходзіцца па-за твораў. Змястоўныя ў «Полымя» атрымаўся раздзел «З літаратурнай спадчыны». Няхай і са спазненнем (летас адзначалася 100-годдзе з дня нараджэння) ушанавана памяць адной з пачынальніц беларускай дзіцячай літаратуры, жонкі М. Гарэцкага Леанілы Чарняўскай. На жаль, імя яе згадваецца не так часта, як таго хацелася б. А яна ж не толькі ўласныя творы пісала, а і склала некалькі чытанак «Родны край», што ў свой час карысталіся вялікай папулярнасцю. Пра ўсё гэта можна даведацца з артыкула Г. Гарэцкай «Знак святой любові». Увазе чытача прапаноўваюцца мемуарныя запісы Л. Чарняўскай «Успаміны пра зямства і сус-трэчы з Якубам Коласам», «Памяці сына» і апавяданне «Кутніца». У гэтым жа раздзеле апублікавана і першая частка незаконнай аповесці Я. Маўра «Дзяўчына-маці», рукапіс якой захоўваецца ў Беларускім дзяржаўным музеі-архіве літаратуры і мастацтва. Дзень сённяшняй паўстае з такіх публікацый, як п'еса В. Ткачова «Блакада ў Кругіцы» — пра жыццё паслячарнобыльскай Беларусі, вершы А. Вольскага, В. Макаравіча, М. Скоблы, А. Хатэнкі, Н. Гальперавіча (сапраўды ўжо, што ні пазт, дык індывідуальнасць). Згадкі Б. Бур'яна «І пакідае ўспамін пра сябе», магчыма, каму-небудзь пададуцца лішнімі. Маўляў, пра Канстанціна Паустоўскага, а гэта ж цяпер — заграціна. Ды варта прачытаць іх, каб зразумець, чаму трэба пра К. Паустоўскага пісаць. Асабліва, калі так напісана Лёгка з адначаснай

уважанасцю кожнага радка. Роздумна, але разам з тым і з патрэбнай засяроджанасцю на найбольш важным, істотным і характэрным. Эмацыянальна і ў той час цвяроза-аб'ектыўна, хоць, зноў жа, які аўтар абдыдзецца без уласных ацэнак, а значыць і меркаванняў суб'ектыўных...

Ці неадзінакавы за сёлетні год выпадак, калі ўсе чарговыя нумары часопісаў з'явіліся своечасова. Адным словам, выбірай, што чытаць. У «Беларусі», напрыклад, традыцыйна моцныя публіцыстычныя старонкі. Гэтым разам прываблівае глыбінёй праблемнага аналізу рэпартаж У. Бацкалечіча і В. Жыліна (фота) «Соль і раны Салігорска», актуальнымі атрымаліся дыялогі Т. Бондар і старшынні Саюза жанчын Т. Дудко «Тут працуюць тыя, у каго ў душы ёсць што аддаваць», А. Шабаліна і Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Беларусь у Беларусі М. Ганчава «Крушэнне ідэалогій — гэта шлях да адзінства чалавецтва...», Я. Конева і дырэктара Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту Г. Ткачэвіча «Мы хочам аднавіць старажытную Беларусь». На пазтычных старонках — Н. Гілевіч і К. Камейша, У. Калеснік вяртаецца ў гады ваіны — працягваецца публікацыя яго дакументальных запісаў «Блакада», пачатых у жыццёвым нумары, Эмэчлана заканчэнне ўрыўка з аповесці І. Шамаякіна «Бумеранг».

Дзякуючы М. Шэлеухаву ў «Нёмане» цудоўна прадстаўлены паззіяі А. Званак, М. Лужанін, П. Пруднікаў. Кожны аўтар, да ўсяго, згадвае аб перажытым у гады сталінізму, дзеліцца развагамі аб дні сённяшнім. Шкада толькі, што цяпер наклад часопіса, у параўнанні з мінулымі гадамі, вельмі малы і слаба ён разыходзіцца за межамі Беларусі. Таму і атрымліваецца, што ў асноўным з ім знаёміцца ўласныя рускамоўныя чытачы.

М. АНДРЭНКА

НЯМЕЦКАЯ
ЛІТАРАТУРА
ДЛЯ БЕЛАРУСІ

Кнігі коштам 730 тысяч нямецкіх марак 18 кастрычніка былі афіцыйна перададзены ў падарунак беларускім бібліятэкам Паслом Федэратыўнай Рэспублікі Германія ў Мінску Готфрыдам Альбрэхтам. Іх атрымалі 13 навуковых бібліятэк, сярод якіх бібліятэкі Акадэміі навук, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Мінскага лінгвістычнага ўніверсітэта, а таксама бібліятэкі навуковых устаноў Брэста і Наваполацка. Гэты падарунак — частка праграмы нямецка-беларускага супрацоўніцтва ў галіне адукацыйнай палітыкі.

Апошнія гады да беларускіх бібліятэк, нават арыентаваных на навуковую літаратуру, не даходзілі замежныя вузка-спецыялізаваныя кнігі і часопісы з прычыны, вядома ж, матэрыяльнай. Літаратура, перададзеная як акадэмічным бібліятэкам, так і бібліятэкам вышэйшых навуковых устаноў, што падтрымліваюць сувязі з аналагічнымі нямецкімі інстытутамі і ўніверсітэтамі, дазваляе стварыць у рэспубліцы такую неабходную навукова-інфармацыйную базу. Бібліятэкі мелі магчымасць самастойна выбраць навуковую і навуковую літаратуру. Больш палавіны кніг ахопліваюць галіны гісторыі, мовазнаўства, эканомікі, менеджмента і маркецінга, філасофіі і палітыкі, якія маюць найбольшую неабходнасць да аднаўлення. Вялікім попытам карысталіся таксама кнігі па тэхнічных і прыродазнаўчых дысцыплінах, лексіконы і бібліяграфічныя даведнікі. Нямецкі бок дапамог і ў абсталяванні бібліятэк: дадаткова былі перададзены 4 высакіскасныя капіравальныя апараты.

Праграма дапамогі бібліятэкам краін Цэнтральнай і Усходняй Еўропы была распачата Нямецкім бібліятэчным інстытутам у Берліне ў 1992 г. 300 навуковых выдавецтваў Федэратыўнай рэспублікі прапаноўваюць свае кнігі па спецыяльна зазначанаму кошту. Акцыя садзейнічае расшырэнню культурных кантактаў паміж краінамі і паглыбленню навуковага супрацоўніцтва.

«БЕЛАРУСКІ
ГІСТАРЫЧНЫ
СШЫТАК»

На пачатку верасня г.г. у Беластоку выйшаў з друку першы нумар «Беларускага гістарычнага сшытка». Выйшаў ён на польскай мове. Большасць матэрыялаў прысвечана беларуска-польскаму адносінам у XX стагоддзі. Выдала «Сшытак» Беларускае гістарычнае таварыства, створанае год назад у Беластоку.

Пра што ж пішуць маладыя беларускія гісторыкі з Беластоку? Ірына Матус — пра бібліятэкі і крэдытнае таварыства на Падляшшы на пачатку гэтага стагоддзя; Яўген Мірановіч — пра беларуска-польскія дачыненні ў 1918 — 1925 гадах; Юры Каліна — пра Брацтва беларускіх сялян у 1921 — 1922 гадах; Вяслаў Харужы — пра дзейнасць Грамады на Беластоку; Яўген Вапа — пра ўзнікненне каліцый беларускіх арганізацый Цэнтрсаюз і ўдзел яе ў парламенцкіх выбарах у 1930 годзе; Славамір Іваноў — пра адміністрацыйную адзінку ў структуры Прэзідыума Ваяводскай рады ў Беластоку ў 1950 — 1953 гадах, якая займалася школай і ніпольскай мовай навучання; Аляксандр Карпюк — пра Беларускае грамадска-культурнае таварыства ў 1956 — 1970 гадах...

Апавяшчаючы аб выхадзе «Беларускага гістарычнага сшытка», беластоцкая «Ніва» паведамляе таксама, што сярбы БГТ мяркуюць выдаць два «Сшыткі» ў год, а ў дадатак ішчэ і асобныя манасграфічныя працы.

ВЫДАДЗЕНА
Ў ЭМІГРАЦЫІ

Трыццаць чацвёрты год выходзіць у беларускай эміграцыі грамадска-палітычны і літаратурна-мастацкі часопіс «Беларуская думка». Ныдаўна на Бацькаўшчыну прыйшоў яго трыццаць дзевяты нумар, на вокладцы якога значыцца Нью-Йорк — Саўт-Рывер. У ім — артыкул Р. Завістоўна «76-я ўгодкі абвешчання незалежнасці Беларусі», вершы А. Грыцкевіч, І. Бурдэйка, М. Скоблы, С. Багданкевіч, У. Паўлава, М. Маляўкі, Г. Вайтовіч, успаміны С. Шаўцова «Цётка Мар'я», развагі У. Брылеўскага «Першчытаючы «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча, разнастайная інфармацыя з жыцця Бацькаўшчыны і замежжа.

Паэзія

Алесь БАДАК УЛАДАР ВЕТРУ

Зялёныя аблогі дрэў
Застылі стомлена над намі.
У іх жыве ітшчыны спеў,
Бяздомны вецер спіць начамі.

Яны ўсё ведаюць пра нас,
І спазнаюць вясні былыя,
Калі карніем кожны раз
П'юць сокі горкія зямныя.

Тут, дзе і тлум, і смерць, і грэх,
Што іх трымае ў дні цяжкія —
Зялёныя аблогі дрэў,
Цяглівыя і маладыя?

О так! Вось-вось яны, відаць,
Карніне выпятушы з глебы,
Спакойна, ціха паляцяць
У неба, ласкавае неба!

Нібы ў нечым я моцна цяпер вінаваты,
Толькі вась не магу здагадацца — у чым.
Усё далей і далей да бацькоўскае хаты,
Хоць даўно і жыву я іх месцы адным.

Прывыкаю. І меней з гадамі сумую,
І пра многае ўжо забываю. Ды ўсё ж
І адлегуць я часам усё ішчэ чую,
Як у вёсцы шуміць
на надворку ў нас дождж.

Проза

Я думаю, што я жыву...
Дрэвы і трава выражаюць зямлю, сонца
высвятляе прастору... А што акрэслівае
сабою чалавек?..

Апошнім часам мне бывае сорамна за тое, што я нейкі там паэт... Апынуўшыся ў коле простых, добрых і, здавалася б, разумных людзей, як здаля ўслухваешся ў іх гамонку, пакуль раптам нехта не скажа з іроніяй у голасе: «Вось тут сярод нас беларускі паэт... хай падзеліцца... цікава...» І я тады наліваюся чырванню і горычна думаю: о Гасподзь, ну чаму я не такі, як усе, за што я такі «пракажонны»? І чаму яны не папскадуць мяне і не паспагадаюць мне за гэтуго, Богам прызначаную кару — маю адзіноту сярод людзей?..

Той-сёй з паэтаў спрабуе давесці, што ён піша толькі для сябе, толькі для асалоды ўласнай душы... Дарэмна выспікі гэтай маскіроўкі...

Усе, хто піша вершы, пішуць іх хоць для нейкага адзінага чытача ці слухача, калі ўжо так сорамна — за вершы? — прызнацца, што пішаш для людзей.

Навошта траціць паперу і час для пісання? Навошта пісаць для самога сябе? Можа, самыя геніяльныя паэты так і памерлі ў літаратурнай невядомасці, не занатаваўшы для нашчадкаў ані радка...

Бо верш — гэта твая душа, дух твой, твая зямная сутнасць, тваё чалавечасе апраўданне перад небам (Богам). І калі паэзія ёсць у табе, то яна адзіная і непаўторная, як ты сам. Нерукатворная, як твой дух. Таленавіты чалавек і ёсць дасканалы верш сам па сабе, ёсць выглымачэне самому сабе сваёй боскай прыроды і спрадвечнай зямной гармоніі.

І калі пачынаеш паслоўна выпягваць верш з сябе на паперу, шукаць клей тым паасобным словам — форму, стыль, рытм, рыфму, — каб надаць ужо маючаму быць літаратурнаму вершу бытую прыродную гармонію сябе-верша, то тут і здараецца, калі не поўная, то пэўная страта паэзіі. Верш ужо робіцца, ён становіцца рукатворным. Вершам не для сябе, а — з сябе, для некага...

Які б ні быў талент — пішучы, ён страчвае... Але траціць сябе дзеля ўслаўлення Вечнага, няхай і губляючы пры гэтым долю асабістай Паэзіі, хіба гэта не боскае прызвание?!

Ноччу свет сцінаецца да святла настольнай лямпы. Але ты і яго тушыш...

Паэт-маладзён піша на крутыя сексуальныя тэмы. Аднак заўважаеш, што нават словы ў яго радках СТАЯЦЬ не так як трэба...

Як толькі я забываю пра сябе — свет становіцца лепшым.

У мяне было прадчуванне, што цяжка захварэе маці... Так і здарылася. Як я сябе ненавіджу!

Гультайства маё — ад сумнення. А ці так, а ці тое, а ці патрэбна? І вершы таксама адупь. Таму іх — патрэбных — так мала.

У мяне суседзі па кватэры — каханкі без грамадзянскага шлюбу. Ёй — семдзесят, а яму — пяцьдзесят гадоў. Сварача п'яныя на балконе пятага паверха. Яна: «Ну, скачы, маць тваю! Скачы, дакажы, што любіш!!!» На гэты раз не скочым... Але мабыць-такі даказаў, бо па часе супакоіліся... І гэтак ажно тры разы ў месяц — у аванс, зарплату і пенсію!

Час нялітасівы! Юнацтва ўжо успамінаецца, як чужое жыццё...

Прыійшлі выпадковыя словы і тлумачаць мне сэнс жыцця...

Словы таксама бываюць вечныя і смяротныя. Напрыклад — жыта і серп.

Цераз ноч пасля смерці Караткевіча прыязджаў да мяне Уладзя Арлоў. Я спаў, а калі быў ім разбуджаны, то аказаўся не ў форме... Спачуваючы маёй хваробе, ён дапамог мне акрыяць. І вась, праясніўшы свой розум, ужо за вёскай на лясной дарозе, я сказаў яму пра смерць Караткевіча. Нягледзячы на мой стан, вячэрняя радыёная інфармацыя не выветрылася з маёй істоты. Уладзя ўтрупіў і паглядзеў на мяне, як на апошняга алкаша з «белымі» трызненнямі, і перапытаў... Я зноў сказаў тое ж самае... У хуткім часе ён сабраўся і паехаў...

Уяўляю на той жа лясной дарозе ці на будучым аўтабана двух інтэлігентных людзей нашага тагачаснага ўзросту гадоў гэтак праз... Адзін кажа другому: «Слышаш, сегодня по шестнадцатому каналу переда-

Людка СІЛЬНОВА МАРЫЙКА

А адно толькі трэба.
БІБЛІЯ

Гэта не хвароба —
Да Цябе дарога.

Гэта не каханне —
З роднымі расстанне.

Многа ў свеце захаў...
Мяне — Бог паклікаў.

Да цябе падвясці —
Будзе ўсё, як сад, цвіціці!

А з табой загаварыць —
Быццам сонца запаліць!

Дакрануцца да рукі —
Засінеюць васількі

У жытнёвым полі,
Дзе мой дух сваюліць...

Каханы, ты дом мой,
Я — дым.

Мы разам — у вечнае неба ляцім

Старажытнай, наўнай ракетай
У глыбокія далі Сусвету.

Я цябе цалую верхамі...
Не рукамі, а радкамі...
Ты апошні мой... ты першы мой...
Бог — і з намі!

МЕСЯЧНАЯ НОЧ

«Мой грустны товарищ,
махаю крылом...»
Аляксандр ПУШКІН

Звычайна кажу: «Мая хата...»,
а гэта — не хата.

Кубкі кватэры, турма.
За шурпатымі кратамі

Месяц плыве
на бязмежнай прасторы нябесаў

Шарыкам зыркям,
вандроўнікам,
вольным зайздросна.

Звізу глядзіць на яго
скрозь ваконныя кратаы

Шарык другі —
зыркі дух мой! —
адбіткам ці братам...

Маленькі верш
Ты мне ў зубах, як кветачку, нясеш —

Фальклорнай ітшчынай...
І так цябе люблю ж я!

Усё гэта ітшства —
Мая радня і царства!

БРАТ

Ты — брат мой,
бо ты трончкі сястра —

Жанчына,
што падобнай узнішла
(Як Сонца,
побач з Мясцама мам)

На небе гэтым,
вечна залатым...

ли, што умер беларускі пісьменьнік, то лі Горлов, то лі Горлович?» «Да?! — здзівіцца другі. — А разве у нас был еще и беларускі пісьменьнік?! Странно... Для кого же он писал?»

Усё можа быць. Прабач, Уладзя, за згадку...

Зіма... Каламутны снег... І я тапчу гэтую брудную кашу на мінскіх вуліцах амаль бессэнсоўна і маркотна думаю: а што, калі б я зараз памёр, ці паменела б у свеце самоты і жалю?... Калі б ведаў, што — так, то — памёр бы...

Памяць — гэта своеасаблівае «выбранае» з нашага жыцця. На вялікі жаль, не ўсё там людскае...

Прыехаў да хворае маці і — саракатрохгадовы мужчына — не змог сказаць ёй нейкіх цёплых, пяшчотных, самых-самых слоў. Мыкаў, гаварыў нешта: «Не хварэй,

адчыняю твая дзверы, заўжды застыгла насцярожаваюся на думцы: што хацеў зачыніць за сабою бацька, адыходзячы ў той свет?»

Калі бацька памёр, то мне давялося дапамагаць суседцы абмываць яго. У вёсцы жылі толькі старыя і немачныя. Ён быў маладзей іх, і яны, пэўна, мелі спадзею на яго сілу. Хто цяпер будзе араць і касіць іх агароды, рабіць ім труны і капаць магілы?

Я ж сам і галіў яго. Цела было ўжо скаладзелае, нацягата скура добра давалася лягу. Аднак унутрана я адчуваў небяспеку так, як бы галіў сябе, сам дарэшткі агаляючыся перад яго памяццю.

Жонка прывяла дачку з садка і тая, кідаючыся мне на шыю, усхвалявана і пакрыўджана ўзыхлэб распавядае, як у яе баяліць жывоцік і галоўка, таму што падчас гульні яе моцна і наўмысна стукнуў гэты «дрэнны хлопчык Юрка»... Вось тут, па ножцы!..

ларускай літаратуры. Не пісьменьнікі, а менавіта прататыпы сваіх літаратурных герояў...

Адны гоняцца за славай, носячы «сталінскі» фрэнч ці галіфэ, другія — вечна папбігае вока, трэція — пляшку гарэлкі, чацвёртыя — разладжаную гітару...

А я сяджу з ёй побач на кухні і п'ю каву, час ад часу пішучы гэтыя зацемкі. Слава — жанчына высакародная і не любіць тых, хто дамагаецца яе сілком...

Праўда, Мантэнь сцвярджае адваротнае: «Славакобства не сумяшчальна з адасобленасцю. Слава і спакой не могуць ужыцца пад адным дахам». Дзеся справядлівасці скажу, што гэта я вычытаў у Брыля, а не ў Мантэня. Аднак ці не сам Брыль і абвяргае гэтыя словы Мантэня?..

У мяне ўжо няма таго, што было. І пэўна ж, не будзе і гэтага, што пакуль яшчэ ёсць... То што ж я буду мець у выніку

Леанід ГАЛУБОВІЧ

ЗАЦЕМКІ З ЛЕВАЙ КІШЭНІ

маці... беражыся...» Гэтак, мабыць, бывас толькі пры першым каханні, чыстым і светлым... Калі кахаеш і любіш, а слоў гэтых вымавіць, ну, аніж не можаш, быццам яны могуць парушыць тую светласць і чысціню душы. Лягчы з адлегласці напісаць гэта ў лісце або ў цыдулцы, як пішу я зараз у сваім нататніку, ужо пасля ўсяго выказанага нутром: я люблю цябе, маці... Дасць Бог, заспее прачытаць.

Дашкольніцы-аднагодкі, мая дачка і суседская, гуляюць у двары. Сяджу непалёку на лаўцы, чытаю...

Чую іх галасы з кустоў, што нарасло каля самага пад'езда. Суседская: «Ксенія, смотри, какая веточка красівая! Давай обломаем...»

Мая: «А вось, каб ішлі якія-небудзь дзядзькі і сказалі: паглядзі, якая ў гэтай дзяўчынкі ручка прыгожая! Давай адкруцім...»

О Гасподзь, думаю: выхаванне — жончына, а літаратурны троп — мой...

Размова ў жаночым гурце наконт прэзідэнцкай выбарчай кампаніі. Вядомая пазтэса наўна-прабачальна ўстаўляе: «А вы ж ведаеце — у мяне сабака... І ўсё так дорага... А тут суседка, дай ёй Бог здароўя, цэлы тыдзень ні з таго, ні з сяго косткі стала прыносіць, ды такія добрыя, сытныя... А заўчора заадно прынесла і падлісны ліст за прэзідэнта ад кампартыі... Ну, што ты зробіш? Аддзячыць жа чалавеку нейк трэба... Падлісала... Шкада сабаку...»

Кахаю і люблю... Цяжка вызначыцца ў трактоўцы і разуменні гэтых слоў, амаль сінонімаў. Кахаю — гэта я цябе хачу, а люблю — гэта я ўжо цябе маю?! Заўжды быў прафанам у падобных вызначэннях, як, спадзяюся, і многія іншыя, апроч моваведаў, не дай Бог, такіх жа пунктуальных у інтэлектуальных пытаннях, як і ў моўных...

Дзіўны народ — беларусы. Вось і Адамовіч — паехаў змагацца за дэмакратыю ў Маскву, а пахаваць сябе папрасіў у таталітарнай Беларусі.

Пра жыццё я цяпер думаю, як пра нешта вызначанае і акрэсленае... Таму часцей за ўсё я разважаю пра смерць, якую хачелася б зразумець і ўсвядоміць...

Няма людзей бяднейшых за паэта, але і паэта няма бяднейшага за людзей.

Ноч... А на вуліцы ўсё нехта крычыць немым голасам... Ці не мяне ён кліча?! Не кліч, не крычы, браток. Усе мы — адны...

Перад самай смерцю бацька ўсё ваджаўся з дзвярыма. Паправіў дзверы ў сенцах, зрабіў яшчэ адны (падвойныя) у пограб, падладзіў і падфарбаваў весніцы ў двары... Цяпер, калі прыязджаю ў вёску і

І ты яскрава ўспамінаеш, як і дзень, і другі балела ўся твая чалавечая істота ад аднаго абразлівага слова...

Баліць — не нешта, а баліць — таму што...

Гарадскі сталічны восемнаццацігадовы хлопца, сын маіх былых аднаўскоўцаў, хоча застацца жыць у дзедавай вёсцы і быць там конюхам. Дзедава хата якраз каля самай канюшні. Хлапчуком ён там заўжды праводзіў летнія вакацыі і падпрацоўваў у калгасе, тое-сёе падвозчы на фурманцы... Коней, пэўна, бачылі ўсе і мала хто іх не любіць, але не ўсе, тым больш сённяшнія ды яшчэ гарадскія, хочучы жыць у вёсцы і даглядаць тых коней. Мабыць, дзед ці мясцовы конюх не прамінулі абгэргчы яго гарадскую душу ў капе свежага пахучага сена альбо саломы... Сур'ёзны хлопца — і тако! Камп'ютэры дзесьці далі збой у яго выхаванні... А мне вось чамусьці ўсцешна...

А ў самім «трэцім Рыме» — Маскве — жыве яшчэ адна мая трыццацігадовая сваячка. Халасцякуе, але ўжо мае сваю прыватываную двухпакаёўку. З дзяцінства да гэтага часу займаецца коннай выездкай. Конская спартыўная зброя, скураная, пахнучая вясковым выганам, са шматлікімі бляшанымі ўпрыгожаннямі, вісіць на сцяне ў пярэдняй яе сталічнай кватэры... Нядаўна яна скончыла заалагічны ці то падобны на гэты інстытут. Ведаю, што абараняла дыплом па мупках, жучках ды ўсякіх чарвячках...

Ну, што тут скажаеш? Непрыкметная мая вёска Вароніна не дае дарэшткі урбанізавацца сталіцам. Дарэчы, дзед таго юнака, што хоча быць конюхам, і бабка гэтай маскоўскай верхавой наезніцы з'яўляюцца роднымі братам і сястрой маёй бабкі Алішмы.

Я таксама многа пішу пра коней, хоць конюхоў у нашым родзе не было спакою веку. Дзіўная рэч генеалогія! Куды яна нас вывезе?!

Наша пісьменніцкае. Увесь час хочам спасцігнуць глыбіні ўласнай душы. А там усё так мелка і каламутна...

Каб пісаць вершы, больш таго тварыць пазію, трэба жыць надзвычайным, неардынарным жыццём, перш за ўсё ўнутраным. І дух, і быццё, урэшце рэшт, павінны быць на ўзроўні пазычнай метафары...

У наш час гэтаму адпавядаюць у пэўнай меры, бадай, толькі Сям дэ Разанаў... Адпавядалі Стральцоў ды Караткевіч...

Упершыню на пісьменніцкім з'ездзе я здзівіўся такой агромністай масе беларускіх літаратараў. І што ні твар — то своеасаблівы каларыт... Увогуле мне падалося, што тут разам сшыліся на нейкі міфічны царнавал ці сучаснае «поу» вядомыя і невядомыя беларускаму чытачу прататыпы герояў бе-

свайго жыцця, адыходзячы на той свет? Ат, як той казаў, лепш адысці налегцы, чым з цяжарам, спадзеючыся, што недзе ж тое некаму засталася...

Жонка перад сном не праміне ўпкінуць, што ў мяне заўжды халодныя рукі. І гэта — святая праўда.

Так вось заснеш, а цябе незнарок прымуць за нябожчыка... І не шмаг у чым памыляцца...

Самы трывожны час — перад сном, калі навіслы дзённы цяжар схіляе цябе над цёмнай безданню ночы...

У горадзе ўсе дзённыя гукі зліваюцца ў бессэнсоўную какафонію... Нешта канкрэтнае нельга вылучыць для ўласнага слыху. А вось ноччу... Там, за домам, прастукаў на стыхах рэек трамвая... Недзе за вулком падывае на павароце вуліцы тралейбус... Вурочка, абмінаючы калдобіны, аўтобус... Шпарка, з шыкам прапшытула, як мышка, легкавішка... Шоргае па тратуары падэшвамі і нешта бубніць, шморгаючы носам, шпарамыга «падшаф»... А вось — цокае, выбіваючы дробны, паспешлівы, палахлівы такт, загуляла малалзіца на абцасіках... А гэта — расхвалена грукае тваё сэрца...

Ноччу ўсё выказваецца больш выразна і больш асабіста. Дзень — нівеліруе, ноч — увасабляе...

О Гасподзь, хто я і што я?! Позняя галзіная сяджу, абхапіўшы галаву рукамі, і пакутую ад няведання сутнасці сваёй... А ты пасміхаешся, бо — ведаеш... хоць сутнасць тая, урэшце рэшт, прыпісе каменем да зямлі нас абодвух...

Не так доўго памёр мой сябар, вясковы пагодак Пеця. Пеця Платонікаў — так называлі яго ў нашай вёсцы, дадаючы імя бацькі. Але я тут не пра смерць і нават не пра сябра канкрэтна.

Хоць калі я ўпершыню прывёз сваю жонку да бацькоў, то яе вельмі ўразіў гэты самы мой сябар — нізенькі ростам, неабдымна-тоўсты, круглякаваты, з сінюшна-апухлым тварам, на якім вытыркаліся ледзь бачныя жывыя гүзікі вочкаў... Саракатгадовы халасцяк, п'яніца, добры, душэўны чалавек сам па сабе, якога за бязладнасць лёсу да папаноты любілі ўсе вясковыя бабы...

А ўразіла жонку тое, што гэты забыты Богам мужычок называў яе, жонку свайго сябра, наймога малодшю за яго, не іначай як Верай Іванаўнай і звяртаўся да яе толькі на «вы».

У нашай вёсцы да 1939 года панавала шляхетная культура грамадскіх паводзін. А вось тое, што ўжо добра памятаю я — савецкае ад сярэдзінныя п'ятдзсятых, — было трохі іншае. Набрала моцы п'янтва, і як следства — лаянка, бойкі, хамства... Асабліва ў сем'ях.

Але помніцца і тое, што, да прыкладу, большасць людзей старэйшага пакалення як толькі выходзілі за весніцы свайго двара, усіх вяскоўцаў, акром родных і вельмі блізкіх сваякоў, называлі па бацьку: як жыўяце, Платонавіч, Філарэтавіч, Макаравіч?.. А то: гэта ж, мабыць, прыехаў у госці Лёня Мішы Філарэтава... Гэта значыць, я — сын Мішы, у якога бацька зваўся Філарэтам... Ці так: вунь Лёня Зоні Паўлюковай пайшоў... Гэта значыць, зноў я — сын Зоні, у якой бацька зваўся Паўлюком...

Бацька майго памерлага сябра Платон называў мяне толькі «Міхайлавічам» і на «вы», хоць я быў пагодкам яго сына.

Дык вось, ён часта «пасвіў» мяне ў сваім гародзе. Іду я гэта раненька росным цявэрным выганам да крамы ведама чаго... А ён — тут як тут, з-за слупка акоранага вытыркнецца, шапку з галавы і: «Добрай ранічкі вам, Міхайлавіч! Ці не ў магазань вы часам? А то ў мяне ад хатняга рэвізора, ведаеце ці не, колькі капеек у калашыну закацілася... Гэтая курвіза маракуе, раз ёй венік даверылі, то яна можа ўсё вымесці...» Прапанова, ад якой адмовіцца, не пакрыўдзіўшы чалавека, нельга. Бярэш тых капеек сорах... Лучы назад, не заважаеш яго як ні ўглядаешся, і ўжо цешыш сябе кволай надзеяй размінуцца, аднак ён вырастае перад табою, бы з-пад зямлі, са шкалікам і зялёнай цыбулінай у руках...

Такія вось мужыкі цябе і пад лішняй чаркай будучы ўсё адно называць на «вы» і «Міхайлавічам». Але толькі да той пары, пакуль гэтыя шляхціцкі ад культуры (і бацька мой у тым ліку) пераступалі мяжу свайго двара і надзейна зашчэплівалі за сабой весніцы. Вось тут ужо яны адчувалі сябе самадзержцамі. Грубая лаянка, аплявука, а то і добрая зубатчына жонцы, ды трапіўшым пад гарачую руку дзеціям... Рэжым у сям'і трымаў таталітарны. Асабліва нападштыку.

...І якія ж свецкія мужчыны выходзілі назаўтра ранкам на вуліцу з гэтых двароў! Мой бацька, настаўляючы нас, трох сыноў, часта з гонарам заяўляў: я за ўсё сваё жыццё на вуліцы нават кураня не зачэпіў! Але ж колькі качак заптаў у ўласным падворку!

...Большасць з іх ужо на тым свеце. Пухам вам, Платонавічы, Філарэтавічы, Макаравічы... зямля! Вы ўсё ж яе любілі, абраблялі і ўпрыгожвалі...

І ты, Вярўня, не засмучайся. Верай Іванаўнай цябе яшчэ, спадзяюся, назаўць, хоць бы ў гарадской установе...

Бацька мой захварэў нечакана і цяжка. Памёр, лепш сказаць згарэў, хутка. Так... Пакутаваў ён апошнія дні свае жудасна. Да таго ж — баяўся смерці. А награнаў ён дастаткова, каб мець гэты страх, але і добрага зрабіў шмаг, каб не губляць спадзею на боскую літасціваць... Пакуты і страх не адпускалі яго. Усёй сілай волі ён кантраляваў сваё, ужо ні на што не здатнае, цела. Таму мога і сэрца жылі, вочы жылі — бяссонныя, ён баяўся заснуць, глыбокія, зазіраючыя некуды далёка-далёка...

Мы з братам пасхалі ў раённую бальніцу да знаёмага тэрапеўта, свайго аднаўскоўца, каб той што параіў ці даў якіх сродкаў для аблягчэння цялесных пакут. Ён ведаў бацьку, яго безнадзейны стан, і даў нам некалькі аднаразовых шпрыцоў ды чатыры ампулы з морфіем. Расказаў, як і калі рабіць тую ўколы.

Прыехаўшы, брат не надта ўмела, а мо і баючыся, зрабіў укол. Бацьку неўзабаве палітцела. Ён прытрамаў... Заснуў... І ўжо больш ніколі не прачынаўся... Ён, нечакана для сябе, разняволюся. Выпусціў тая пазафізіялагічныя лейцы, якія ўвесь час напружана трымаў напалагове, не адпускаючы. І — памёр. Не было каму кантраляваць прагу жыцця.

Як усцывала нас маці і як мы бясслоўна дакаралі адзін аднаго! Ён бы яшчэ жыў дзень ці галзіну, але — жыў бы... Няхай і ў неймаверных пакутах. Мы, здаровыя, спачуваючы чужым мукам, не разумеем у той час галоўнага — самакаштоўнасці жыцця. Кожнага яго імгнення. Пэўна ж, ён яшчэ і развітаўся б, і сказаў бы нешта такое... аб чым найбольш шкадавала маці. Урэшце і пакуты яго былі асабіста ягонымі, прадаўжэннем і лагічнай высновай яго ўласнага зямнога жыцця. Мы паскорылі яго сустрэчу са смерцю, якую ён адцягваў як мог. Мы падштурхнулі яго да таго, чаго ён баяўся і не хацеў.

Гэта — вялікі грэх. Яго не замоўш, як не вернеш тых бацькавых, адабраных нам, імгненны жыцця.

Змілуйся, прабач нам, бацька. І Ты, Гасподзь, не асуджай нас дачасна, але ў свой час... Мы ўсе вартыя тваёй кары і... спагады...

Я нарадзіўся, каб ведаць, што я памру. І гэта самае існае з таго, што я ведаю...

1991—1994 гг.

г. Мінск — в. Вароніна

Напярэдадні падзеі

БОЛЬШ ЗА ЁСЁ — НА СЯБРОЎ?

13 кастрычніка расійскі прадпрымальнік Грыгорый Філін кідае ўсе справы, каб... апынуцца ў Гомелі на адкрыцці сезона «Незалежнага тэатра» і... адзначыць дзень свайго нараджэння. Адметна. Колісь, тры гады таму, рэжысёр і кіраўнік тэатра Якаў Натапаў падгадаў адкрыццё якраз пад дзень народзінаў сябра і фундатара тэатра (фундатара і пастаяннага ўтрымоўцы), трупы зразумела і падтрымлівае. Яшчэ адна вабная заявадзёнка «Незалежнага тэатра» — прымяркоўваць да адкрыцця сезона прэм'еру. Штогод. Сёлета падстава для прэм'еры зрабілася п'еса А. Валодзіна «Маці Ісуса»; спектакль інтрыгуе іншаю назваю: «Пераварала ваду ў віно або не?». Якаў Натапаў для ажыццяўлення свайго задуму запрасіў з Мінска... сяброў: мастака Яўгена Волкава і кампазітара Барыса Сяргіна; жанр сцэнічнага твора пастаноўшчыкі вызначылі як эцюд на біблейскую тэму. Дарэчы, жанравая палітра сцэнічных прапаноў «Незалежнага тэатра» — ад трагікамедыі да рамантычнае драмы. У сталым пракаце сёння — тры спектаклі, якія суправаджаюць пастаяннае аншлагі. Паводле Якава Натапава, на аншлагі, магчыма, уплывае колькасць месцаў тэатральнага памяшкання (іх дзвесце). Але куды больш верагодна — магчымаць паглядзець добрыя п'есы ў добрым выкананні (паводле класіка): «Цыліндр» Э. дэ Філіпа, «Спадарожнікаў у ночы» паводле «Аўтобуса» С. Страціва, «Дон Жуана» Л. Жухавіцкага... Цэнтральную ролю ў апошнім спектаклі, дарэчы, выконвае маскоўскі акцёр Эмануіл Вітарган, — без перабольшання, і самаму вядомаму, і самаму занятому акцёру найдаражэй тэатральнага незалежнасць... «Незалежнага тэатра». Нялішне будзе паведаміць, што ў спектаклі «І пагасне святло» паводле братоў Стругацкіх даў згоду працаваць Леў Дураў...

Натуральна, перадусім тэатр спавядае незалежнасць творчую і не быў бы супраць статусу «дзяржаўны». Бо менавіта ўстанова з такім статусам лаццей і прасцей разумацца са спонсараво дапамогаю: на баку дзяржаўных утварэнняў — уся лагода й літасціваць закона... Пра ўключэнне гомельскага «Незалежнага тэатра» ў спіс дзяржаўных устаноў культуры хадзілічала Міністарства культуры і друку. Супраць былі толькі старшыні раённых выканкамаў Гомеля, — тры самыя, якіх праз які месяц пазбавіў уласнага статусу беларускі прэзідэнт. Старшыняў было шмат. Прынамсі, куды больш, чым тэатраў. І толькі незалежнасць застаецца адною на ўсіх. У тым ліку — і на дзвесце месца «Незалежнага тэатра». Тэатра, які больш за ўсё спадзеецца на сяброў і не памыляецца ў іх.

Ж. Л.

ТРЫ НАВІНЫ З МАЗЫРА

З новаю п'есаю Сяргея Кавалёва «Трышчан і вкота» паводле старажытных беларускіх варыянтаў знакамітага сярэднявечнага твора выправіўся ў Мазырыскі эксперыментальны тэатр «Верасень» акцёр Валеры Ласоўскі. Натуральна, ставіць. Ставіць, увабляць на сцэне «Верасня», як, напрыклад, «Янку і Руку» Уладзіміра Ягоўдзіка (аб колішнім прэм'еры «ЛІМ» паведамілі). Тады часу — акцёр? Проста як акцёр Валеры Ласоўскі больш вядомы, — і работамі ў Рускім тэатры Беларусі, і непрацяглаю, але заўважнаю працаю ў «Незалежным тэатры» Якава Натапава ў Гомелі, але асабліва — удзелам у самых розных мастацкіх праграмах рэспубліканскай філармоніі. Таксама ажыццявіліся дзве самастойныя рэжысёрскія работы Валеры Ласоўскага — літаратурна-музычны кампазіцый паводле П. Панчанкі ды Янкі Купалы з Якубам Коласам.

Другая навіна пераняла першую: менавіта Валеры Ласоўскі прапанаваў прыняць з назвы тэатра вызначэнне «эксперыментальны», бо мяркуе: гэтак тэатр «Верасень» якраз не адпавядае. А трэба звычайна і зразумела: Мазырыскі гарадскі тэатр. Ёсць пэўнасць, што гэтая слушына прапанова не адкінецца верасніўцамі, якім ужо не адзін раз прапанавалі патлумачыць, у чым сутнасць эксперыменту на ягонаў сцэне і афішы. Так, праз эксперымент, далілі і да трэціх навінаў: «Верасень» займае новага мастацкага кіраўніка і дырэктара. Ім зрабіўся... Валеры Ласоўскі. «Я прыхільны тэатра псхалагічнага рэалізму, — сказаў ён на сустрэчы перад ад'ездам. Мой кумір ды ідэал рэжысёра — Таўстаногаў. Трупы «Верасня» і ведаю нядрэнна, і хоць там адбыліся змены, я маю намер як мага больш заняць у рабоце тых, хто ўтварае, утрымлівае, проста самімі сабою складае гэты тэатр. Маё захапленне шчыра аддаю калегу Андрэю Лазарэўскаму, — ягонае васьмідзесяцігоддзе мусіць быць святкам для мазырыскіх тэатраляў...».

Жана ЛАШКЕВІЧ

Вось ужо чацвёрты год сябры беларускай музыкі з нецяярпліваасцю чакаюць пачатку лістапада — чым новенькім (як вядома, добра забытым старым) парадуе аб'яднанне «Беларуская Капэла»?

І ЁСЁ ГЭТА — НАШЫ ІМЁНЫ...

СЭЛЕТНІ фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы» прадстаўляе айчыны музычны рамантызм. Увогуле, характэрнай рысай рамантычнай эпохі з'яўляецца росквіт самабытных нацыянальных мастацкіх школ, да ліку якіх цалкам належыць і беларуская. Імёны Міхала Клеафаса Агінскага, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча і ягонай дачкі Камілы, Восіпа Казлоўскага, Юзафа Ігната Крашэўскага, Антона Абрамовіча, Фларыяна Міладоўскага, братоў Ельскіх, Напалеона Орды, Станіслава Манюшкі складаюць адметную старонку айчынай музычнай культуры, да апошняга часу нам амаль невядомаю. На жаль — таму што ўсё гэта былі людзі высокаадукаваныя і, як правіла, таленавітыя не ў адной галіне мастацтва, а для некаторых з іх складанне музычных твораў было адметнай часткай жыцця, але не звязанай з асноўным заняткам. Нагадаю імёны.

Пэст і драматург, акцёр, вядомы тэатральны дзеяч В. Дунін-Марцінкевіч (1808—1889) — аўтар тэксту «Сялянкі» С. Манюшкі ды К. Крыжаноўскага, твора, дзе ўпершыню з опернай сцэны прагучала беларуская мова, твора, у якім драматург сам выконваў ролю Навума Прыгаворкі. Ёсць нават падставы лічыць, што музыку да сцэны Навума ён напісаў сам.

Ягоная дачка, Каміла (1837 — пасля 1885), вядомая піяністка, вучылася ў знакамітага мінскага педагога Д. Стэфановіча і ўжо з васьмі гадоў вяла канцэртную дзейнасць на Беларусі, Украіне, у Літве. На жаль, цюжэе матэрыяльнае становішча сям'і не дазволіла К. Марцінкевіч атрымаць кансерваторскую адукацыю. Каміла таксама ўдзельнічала як драматычная актрыса ў пастаноўках п'ес свайго бацькі, працавала настаўніцай у школе.

Пісьменнік, пэст, мастак, этнограф, грамадскага дзеяча Юзафа Ігната Крашэўскага (1812—1887) мы таксама больш ведаем як аўтара болей за 300 гістарычных раманаў, якога Генрык Сянкевіч лічыў сваім літаратурным папярэднікам і настаўнікам. Але, паводле сведчання Адама Кіркора, «гэты дзіўны чалавек усё пісаў і пісаў, а калі вельмі сталіўся, маляваў ці іграў на фартэпіяна. У гэтых творах выяўлялася яго душа, яго сімпатыі да Літвы, да мясцовага люду». Дарэчы, малюнк Юзафа Крашэўскага ўпрыгожваюць III том «Жывапіснай Расіі», большасць артыкулаў да якога напісаў А. Кіркор. Але Ю. І. Крашэўскі — таксама аўтар шэрагу фартэпіянных мініячур, выдадзеных у Варшаве.

Наступнае імя — Аляксандр Ельскі (1834—1916). Беларускі пісьменнік, гісторык, этнограф, перакладчык, публіцыст, ён — стваральнік літаратурна-краязнаўчага музея, першы біяграф В. Дуніна-Марцінкевіча, а таксама аўтар камерных музычных твораў, выдадзеных у Пецярбурзе і Варшаве.

Брат ягоны, Міхал Ельскі (1831—1904), атрымаўшы адукацыю юрыста, нейкі час працаваў у судзе, але пакінуў юрыдычную кар'еру, каб цалкам аддацца музычнай дзейнасці. Як скрыпач ён атрымаў адукацыю спачатку дома: бацька абодвух братоў, Аляксандра і Міхала — Карл Станіслававіч — быў лекар, але добра граў на скрыпцы. У сям'і наогул цікавіліся літаратурай і мастацтвам, часта музіцыравалі (узор кампазітарскіх заняткаў Карла Ельскага «Паланез» таксама прагучыць на фестывалі). Педагогамі М. Ельскага былі славыты А. В'ётан і К. Ліпінскі. Як скрыпач М. Ельскі канцэртаваў у Мінску, Вільні, гасцраляваў у Польшчы, Германіі. Ён — аўтар амаль 100 твораў, сярод якіх — два канцэрты, саната-фантазія на тэмы польскіх народных мелодый для скрыпкі, паланезы, мазуркі, мініячурны. Збіраў і запісаў беларускія народныя мелодыі, якія выкарыстоўваў у сваіх творах. Быў вядомы як публіцыст і даследчык: рукапіс ягонай працы «Народныя танцы Мінскай губерні» захоўваецца ў Варшаўскім універсітэце. Дарэчы, даследаванні А. Капілава сведчаць, што сям'я Ельскі знаходзіцца ў сваяцтве з родам Агінскіх. Міхал Ельскі лічыў Міхала Казіміра Агінскага сваім прадзедам; ён зрабіў апісанне складу інструментарыя аркестра апошняга і сам іграў на скрыпцы з калекцыі свайго славутага про-

Будынак Мінскага гарадскога тэатра Полака, у якім у 1852 г. адбылася прэм'ера оперы «Сялянкі». Фота сярэдзіны XIX ст.

дэ. А калекцыю гэтую складалі ў асноўным інструменты італьянскіх майстроў, у тым ліку Гварнеры і Амаці.

Імя кампазітара, палітычнага дзеяча і літаратара-мемуарыста Міхала Клеафаса Агінскага (1765—1833) знаёмае кожнаму, дзякуючы звышпапулярнаму «Паланезу а-толі». Але на сённяшні дзень вядома і яго 17 рамансаў, і каля 40 клавірных твораў, і опера «Зелі і Валькур, або Баналарт у Каіры». Прадстаўнік аднаго з самых буйных і старажытных беларускіх княжацкіх родаў, М. Кл. Агінскі не лічыў сябе прафесійным кампазітарам, нягледзячы на шырокую музычную адукацыю і значныя творчыя набыткі. Зрабіўшы імкліваю бліскавую кар'еру, ён на пасадзе дыпламата жыў у Аўстрыі, Галандыі, Расіі, Францыі, апошня гады правёў у Фларэнцыі, дзе і пахаваны. Шырокаадукаваны, таленавіты, ён быў асабіста знаёмы з Гайднам, Моцартам, Віэці, Кампанелі, і іспанскі скрыпач Эскуадэра, італьянскі спявак Паліні, а таксама настаўнік Міхала Клеафаса, кампазітар і віяланчэліст Восіп Казлоўскі выступалі і падоўгу жылі ў сядзібе Агінскага ў Залессі, дзе кампазітар стварыў большую частку сваёй музычнай і літаратурнай спадчыны. Наогул, створаны ім тут культурны асяродак быў ці не адзіным па тым часе на Беларусі культурным цэнтрам еўрапейскага кішталу. У гісторыі беларускага музычнага мастацтва М. Кл. Агінскі займае тое ж месца, што Шуберт — у аўстрыйскім; апошні класік, першы рамантык. А здзейсненыя ім крокі на шляху ператварэння паланеза-танца ў салонную камерную п'есу, музычную карціну дазваляюць лічыць яго бліжэйшым папярэднікам Ф. Шапэна (вядома, што апошні быў добра знаёмы з творчасцю Агінскага, а Трыю соль мінора «Паланеза В-dur» (ор. 71) амаль што нота ў ноту падобнае да славутага «Развітання з Радзімай» Агінскага).

АСОБНАЕ МЕСЦА ў гісторыі беларускага мастацтва займае Напалеон Орда. Піяніст, кампазітар, музыказнаўца, педагог, мастак, ён быў адным з лепшых музыкантаў свайго часу, таленавітым і шырокаадукаваным. У беларускай культуры ён — даволі вядомая асоба, але да нядаўняга часу больш вядома толькі аднабакова: як мастак-графік (пры жыцці Н. Орды былі выдадзены альбомы ягоных твораў, ягоныя малюнк ўпрыгожваюць «Жывапісную Расію»). Музычны талент Н. Орды пакуль што, на жаль, застаецца незапрацаваным.

Наш фестывальны распачынаецца менавіта аўтарскім канцэртам фартэпіянай музыкі Н. Орды, і гэтую падзею мы лічым вельмі значнай. Упершыню шырокая аўдыторыя зможа пазнаёміцца з музыкай кампазітара ў выдатным выкананні Ігара Алоўнікава. Спадчына Н. Орды налічвае болей за 20 канцэртных

паланезаў, мноства мазурак, вальсаў, полек, песень; у 1873 г. выйшла ў свет яго «Граматыка музыкі», пра якую незадоўга да смерці С. Манюшка пісаў у лісце да самога аўтара: «Праца для вучняў надзвычайна карысная. Яна здаецца мне найбольш поўнай і даступнай да разумення». У сярэдзіне 1830-х гадоў, апынуўшыся ў Парыжы, ён хутка сыходзіцца з А. Міцкевічам, Ф. Лістам, Ф. Шапэнам, які сам пажадаў кіраваць музычнымі заняткамі Н. Орды. Іх звязвала шчырае сяброўства. Шапэн веў перапіску з Ордам, прысвяціў яму многія рукапісы, ценіў яго кампазітарскі дар і часам выконваў яго фартэпіяныя творы. Між іншым, кампазітары

разам выступалі ў музычных салонах Парыжа і часта выконвалі творы адно аднаго без абвешчання аўтарства, і вось што цікава: публіка не заўважала падмены! Дзякуючы парадзе Ф. Шапэна, Н. Орда выдаў у Парыжы свае фартэпіяныя творы, а таксама вакальныя — на вершы С. Вітвіцкага і А. Плуга.

Мы вельмі ўдзячны Міністарству замежных спраў Беларусі і Беларускаму пасольству ў Парыжы за атрыманне сёлета «Беларускай Капэлай» копіі парыжскіх першадрукаў твораў Н. Орды. А дзякуючы намаганням нашых польскіх калег Парыж перажывае новую хвалю захаплення творчасцю беларускага мастака і кампазітара: там праводзяцца выстаўкі ягоных малюнкаў, у канцэртах гучыць ягоная музыка. (Дарэчы, на радзіме Н. Орды, у Варшавіч на Брэстчыне, намаганнямі мясцовых краязнаўцаў ствараецца музей гэтай выдатнай асобы).

Якім жа вялікім аўтарпэтам быў Н. Орда ў музычнай супольнасці Парыжа, калі ў 1847 годзе яго абралі дырэктарам тамтэйшай Італьянскай оперы — і гэты ў той час, калі ў Парыжы жыў, напрыклад, маэстра Даніцці! Толькі ў 1856 г. вярнуўся Н. Орда ў Варшавічы, дзе працаваў хатнім настаўнікам, падарожнічаў па Беларусі, Польшчы, Украіне, Літве. Ён зрабіў болей за тысячы малюнкаў мясцін, звязаных з жыццём вядомых людзей, архітэктурных помнікаў. У 1880 г. ён стаў адным з заснавальнікаў Мінскага музычнага таварыства.

З музычнай культурай Францыі звязана таксама імя беларускага музыканта — піяніста, кампазітара, дырэктара і музыказнаўцы Фларыяна Міладоўскага (1819—1889). Выхаванец аўтарытэтная мінскага педагога Дамініка Стэфановіча, Міладоўскі з юнацтва канцэртаваў у Мінску, Слуцку, Вільні. У 1836 г. яго запрасіў на пасаду дырэктара сімфанічнага аркестра (адначасова і як настаўніка музыкі для дачок) вядомы меляман і мецэнат граф Бенядзікт Тышкевіч у свой маентак Чырвоны Двор. Пад кіраўніцтвам маладога маэстра аркестр ператварыўся ў адзін з лепшых прыватных аркестраў Еўропы. Каб завяршыць музычную адукацыю, Міладоўскі паехаў у Берлін (параў С. Манюшка, з якім ён пазнаёміўся дзякуючы заняткам у Стэфановіча). Там спатыкнуўся з Ф. Мендэльсонам, ад якога атрымліваў парады па кампазіцыі; пазней, у Францыі, пазнаёміўся з Ф. Шапэнам ды Ф. Лістам. Апошні нават змясціў «Экспромт» Ф. Міладоўскага ў зборніку «Das Pianoforte».

Калі, адгукнуўшыся на запрашэнне С. Манюшкі, Міладоўскі вярнуўся на радзіму, яго аўтарытэт сярод мінскіх аматараў музыкі вельмі ўзрос: «Ён і Манюшка да цяперашняга часу былі ў Літве дзвюма пальцамі ў выпаленай пустэльні,

пад цем як музыка магла знайсці сабе прытулак, — пісаў літаратар і музычны дзеяч А. Валіцкі. Апошнія 30 гадоў свайго жыцця Ф. Міладоўскі выкладаў ігру на фартэпіяна ў Вышэйшай музычнай школе ў Сан-Клеменце (Францыя). Ён — аўтар амаль паўсотні аркестравых, камерных, вакальных, інструментальных твораў, оперы «Канкурэнты», «Ішы Es-dig», фартэпіянага трыо, санат, камерных дуэтаў, мініячур... Ён з тых музыкантаў-патрыётаў, якія заклалі асновы беларускай культуры, садзейнічалі распаўсюджванню на Беларусі музычнай адукацыі.

АЛЕ НЕ ТОЛЬКІ ў Францыю вядуць шляхі беларускіх музыкантаў. У сярэдзіне XIX ст. Пецярбург быў прызнаным еўрапейскім музычным цэнтрам і прыцягваў музыкантаў адсюль. Згадайма чэхай Яна Багуміра Прача, Эрнста Ванжуру, Езафа Гунке, германцаў — А. Гензельта, братаў Р. і А. Кюндзінгераў, французца Луі Брансэна, бельгіяца А. Вьётана, ірландца Джона Філда, італьянцаў А. Тамбурыні і Дж. Грызі. Большасць з іх працавалі на дзяржаўных пасадах, уключаючы прафесарскую дзейнасць у Пецярбургскай кансерваторыі. У XIX ст. у Пецярбурзе існавала і даволі ўплывовая беларуская асяроддзе. У такіх выданнях, як «Незабудка» (рэдактар Ян Баршчэўскі) і «Тыгоднік петэрсбургскі» (рэдактар Рамуальд Падбярэзскі), змяшчаліся агляды мастацкага і музычнага жыцця беларускай зямлі. Таму музычны свет менавіта Пецярбурга выказаў цікавасць беларускім музычным струменем. Тут неаднаразова праходзілі канцэрты С. Маношкі, дзе аўтар дырыгаваў уласнымі творами.

Дарчы, шчырае сяброўства звязвала кампазітара з А. Даргамыжскім і Ц. Кюі. Апошні, вядомы рускі кампазітар, музычны крытык, буйны вучоны ў галіне вайскавай навукі (адзін з заснавальнікаў рускай фартыфікацыйнай школы), нарадзіўся ў Вільні. Менавіта перыяд дзяцінства, паводле сведчання самога Ц. Кюі, стаў надта важным і плённым у яго музычным развіцці. Пра свае заняткі кампазіцыяй з С. Маношкам ён пісаў: «Магчыма ўявіць сабе май захопленне: Маношка з яго кампазітарскім арэолам быў богам у вільніскім музычным свеце. З трапятаннем я падыходзіў да дзвярэй ягонай кватэры і цэлымі хвілінамі вырашаў: ці дакрануцца да ручкі званка?.. Немагчыма сабе ўявіць захопленне 15-гадовага хлопчыка, які слухаў свой твор у чужым выкананні, ды яшчэ ў выкананні Маношкі...» Праз Ц. Кюі Маношка быў знаёмы з дзейнасцю «Магутнай кучкі», Ц. Кюі асабіста прадставіў свайго настаўніка М. Мусаргскаму.

Сяброўскія адносіны паміж С. Маношкам і А. Даргамыжскім складаліся ў музычных салонах Пецярбурга. Маношка знаёміў Даргамыжскага са сваімі творами, прысвяціў яму сімфанічную паэму «Байку» і падарыў партытуру. Даргамыжскі прапанаваў творчасць Маношкі выступіць у друку з артыкулам пра ягоны творы, на хатніх музычных вечарынах Даргамыжскага выконвалі творы Маношкі. Безумоўна, пад уплывам зацікаўленасці беларуска-польскай музыкі ў пачатку 50-х гадоў Даргамыжскі напісаў раманс «О, мілья дэвал» на верш А. Міцкевіча. Даргамыжскі рэкамендаваў С. Маношка М. Глінку. Маношка лічыў А. Даргамыжскага сваім родным братам у музыцы.

СЯРОД ТЫХ беларускіх музыкантаў, хто доўгі час жыў у Пецярбурзе і меў пэўны ўплыў на развіццё яго музычнай культуры, — Восіп Казлоўскі (1757—1831), які ў 1799—1819 гг. служыў у Дырэкцыі Імператарскіх тэатраў (з 1803 г. — дырэктарам музыкі). Ён — першы настаўнік Міхала Клеафаса Агінскага, які ўсё жыццё з любоўю і павагай ставіўся да свайго настаўніка (на пачатку заняткаў В. Казлоўскаму было толькі 16 гадоў!). Казлоўскі — аўтар паланеза на словы Г. Дзяржавіна «Гром победы, раздавайся», які ўпершыню прагучаў з нагоды ўзяцця крэпасці Ізмаіл і потым шмат гадоў выкарыстоўваўся ў якасці расійскага гімна. Пяру Казлоўскага належаць «Requiem», «Tedeum laudamus»; музыка для хору, аркестра і салістаў да трагедыі У. Озерава «Фінгал», «Эдып у Афінах» і Ф. Княжніна «Уладзісан», шэраг героіка-патрыятычных паланезаў для хору з аркестрам, паланезы для фартэпіяна. Казлоўскі — заснавальнік жанру «расійскай песні» (каля 30), стварыў таксама шэраг італьянскіх і французскіх канцанет. Пасля інсульта ў 1819 г. вярнуўся на радзіму ў горад Прапойск (цяпер Слаўгарад на Магілёўшчыне), дзе да канца дзён кіраваў разам з дачкой-арфісткай хорам і аркестрам графа Мурамцава. Безумоўна, «стрыжнем» праграмы «Адраджэнне беларускай капэлы» можна лічыць выкананне поўнай музыкі В. Казлоўскага да трагедыі У. Озерава «Фінгал» (6 лістапада, Канцэртная зала БДФ).

З Пецярбургам звязана і імя вядомай польскай піяністкі, кампазітара, педагога Марыі Шыманоўскай (1789—1831). Выступала з канцэртамі ў Польшчы, Германіі, Італіі, Англіі, Расіі, тры апошнія гады жыцця правяла ў Пецярбурзе. Яе дом часта наведвалі А. Пушкін, А. Міцкевіч (ён прысвяціў піяністцы адзін з твораў); у музычных вечарынах дома М. Шыманоўскай браў удзел М. Глінка, які высокая цаніў яе вакальныя творы «Вілія» і «Песні з вёжы» на тэксты А. Міцкевіча і нават уключыў першы з іх у «Лірычны альбом» 1829 г. На вечарынах гаспадыня дома выконвала сваю музыку, а таксама знаёміла сяброў з музыкай М. Кл. Агінскага, якую чула з дзяцінства (уласнае знаёмства М. Шыманоўскай з М. Кл. Агінскім адбылося ў Італіі). Яна — аўтар амаль 20 вакальных, каля 100 інструментальных твораў. Жыў у Пецярбурзе і Антон Абрамовіч (1811

Тытульны аркуш першага выдання «поўнай музыкі» В. Казлоўскага да трагедыі «Фінгал» (1808 г.).

Вокладка «Паланеза» Ф. Міладоўскага, выдадзенага ў Мінску.

— пасля 1854). Ён займае ў гісторыі беларускай музыкі асобнае месца. Менавіта ён лічыцца аўтарам першых твораў на нацыянальную тэматыку, які паклаў пачатак шырокаму выкарыстанню беларускага фальклору ў прафесійнай музыцы. Як прыклад — прагранная 8-часткавая фартэпіянная сюіта «Беларускае вяселле», у аснове якой — сюжэт вясельнага абрада, што абумовіла выкарыстанне мелодый народных песень і танцаў, інтанацыйных і рытмічных зваротаў, уласцівых беларускаму фальклору. Сярод твораў А. Абрамовіча для фартэпіяна і для галасы — паланезы, вальсы, мазуркі, маршы, апрацоўкі народных песень. Ён — аўтар першых (пасля стагоддзяў забыцця і невыкарыстання беларускай мовы ў музычнай творчасці) рамансаў і песень на беларускіх вершы («Дзеваўка», «Гарэліца», сл. Я. Баршчэўскага). З 1832 г. А. Абрамовіч жыў у Пецярбурзе, быў вядомы як піяніст-выканаўца і педагог. У 1846 г. абгаўніў свой педагогічны вопыт у «Школе ігры на фартэпіяна».

Сям'я польскіх музыкантаў Конціцкіх была таксама знаная ў Пецярбурзе. Чацвёрта братоў і сястра складалі «сям'ю вундэркіндаў», якая гастралювала па гарадах Еўропы. Найбольш вядомы з іх быў Апалянары Конціці (1825—1879). Скрыпач, кампазітар, дырыжор, ён пачаў выступаць у 4-гадовым узросце. У 1833—35 гг., падчас канцэртаў у Вене, атрымаў падарунак аўстрыйскай імператрыцы — скрыпку Страдывары. У 1837—38 гадах гастралюваў у Парыжы, дзе атрымаў высокую ацэнку сваёй ігры ад Г. Берліоза, Дж. Меєрбера. Сам Н. Паганіні пакінуў А. Конціцкаму, адлавадна запавету, адну са сваіх скрыпак, а таксама некаторыя рукапісы (у тым ліку «Венецыянскі карнавал»). З 1853 г. А. Конціці — саліст Рускага імператарскага аркестра ў Пецярбурзе. У 1861 г., пакінуўшы Пецярбург, уладкаваўся ў Варшаву, дзе стаў адным з арганізатараў і першым дырэктарам музычнага інстытута (цяпер — Варшаўская кансерваторыя). Ён — аўтар шматлікіх п'ес, транскрыпцый, варыяцый і фантазій. Музыка А. Конціцкага прадстаўлена ў фестывальнай праграме.

Спадзяюся, гэтая інфармацыя, лімаўскаму чытачу малавядома, адкавіць многіх. Дадам, што большасць твораў будзе выконвацца ўпершыню ў гэтым стагоддзі, а вядомыя беларускія музыканты, якія ўдзельнічаюць у фестывалі (Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі з дырыжорам Міхаілам Сінькевічам, Акадэмічная харавая капэла імя Шырмы, Ігар Алоўнікаў, Леў Гарэлік, Рыгор Палішчук, Віктар Скоробагатаў і Ганна Каржанеўская) прывабяць публіку на канцэрты. Дарчы, яны адбудуцца ў Зале камернай музыкі (3, 4, 5 лістапада) і ў Вялікай зале Белдзяржфілармоніі (6 лістапада).

Сардэчна запрашаем усіх сяброў на IV фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы». Наталія СОБАЛЕВА, музычны рэдактар Нацыянальнага тэатральна-канцэртнага аб'яднання «Беларуская Капэла»

ДА ЭМОЦЫЙ ДЫ ІНТЭЛЕКТУ

Праблемы тэатра, які працуе для дзяцей, шчыльна й моцна спалучаныя з жыццёвымі варункамі, — здаецца, гэта не вымагае асаблівых доказаў. Што толькі не ўплывае на тэатр! Што толькі не чэпіцца да нашых дзяцей, што толькі іх не абыходзіць... Як высвятляецца, псіхолаг у тэатры — не назіральнік з боку, але — дарадца рэжысёра, мастака, акцёра. Таму што тэатр і толькі тэатр з усіх найважнейшых для нас мастацтваў яшчэ можа зарыентаваць, ацаніць, сцэніць, вывааць ці хоць бы даць прыклад... Рэабілітаваць. Таму што мастацтва тэатра ўздзейнічае непасрэдна — перадусім на эмоцыі. Часцей за ўсё — і на інтэлект. Поспех або няспех сцэнічнага твора залежыць, акрамя мастацкіх дасканаласцяў, яшчэ і ад ведання тых, каму ён прызначаны, — дзяцей. Гэтым веданню ў сучасным тэатры мусіць быць аддадзена найплённая ўвага. Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Псіхалагічная рэабілітацыя дзяцей сродкамі тэатральнага мастацтва», якую з 24 па 29 кастрычніка разам з трыенале «Тэатр — дзецям» ладзілі на базе Рэспубліканскага тэатра юнага глядача, якраз і збіраў гэтую ўвагу, факусавала яе на самым наспелым, самым набалелым. Напрыклад: на праблемах дзейнасці дзіцячых тэатраў у галіне маральна-псіхалагічнай рэабілітацыі і падтрымкі школьнікаў. Або на прафесійным дзіцячым тэатры як на сродку псіхалагічнай гарманізацыі асобы дзіцяці. А ці можна абмінуць псіхакарэкцыйны дзяцей сродкамі тэатральнага мастацтва, альбо асабліваасці мастацка-псіхалагічнай накіраванасці дзіцячага спектакля? Дванаццаць тэм для абмеркавання прапаноўвала канферэнцыя, у якой бралі чын-

ны ўдзел прадстаўнікі Польшчы, Расіі, Украіны, Нямеччыны. Гаспадары-беларусы акрэслівалі тэмы і кірункі. Спецыялісты-псіхолагі, дактары самым сур'ёзным чынам маюць намер супрацоўнічаць з прадстаўнікамі тэатра; сярод іх — псіхолаг з Франкфурта-на-Майне Г. Гудрон, доктар-псіхатэрапеўт В. Гладкевіч, доктар псіхалагічных навук з Мінска Я. Каламінскі і псіхолаг з Кіева Н. Каламінскі, І. Мядзведзева — клінічны псіхолаг і драматург (Масква), прафесар Л. Панько і доктар псіхалагічных навук Л. Рожына, доктар медыцыны І. Хёш... Натуральна, тэарэтычныя даклады і абмеркаванні ўвечары перальнілі спектаклі, — Расійскага акадэмічнага тэатра «Наш гарадок» Б. Уальдэра і «Старадаўнія вадзівілі», трупы «Шнаваль» Нацыянальнага тэатра Мангайма «Першае каханне, ці Тое, што мне належыць» Р. Фінке і «Прынцэса Блуджынела» М. Вайтышкі, Беларускага ТЮГА «Пра гэта не гавораць...» і «Тая, якая стварыла цуд» У. Гібсана.

Праграма шчыльная, складаная і адметная. Звернутая, як можна заўважыць, і да эмоцый, і да інтэлекту. «ЛіМ» плануе пазнаёміць сваіх чытачоў з усімі падрабязнасцямі і адметнасцямі трыенале і канферэнцыі ў сваіх бліжэйшых нумарах. І адзначае, што правядзенне такой адмысловай імпрэзы зрабілася магчымым дзякуючы аб'яднаным намаганням Міністэрства культуры і друку, Міністэрства адукацыі і навукі, Беларускага дзіцячага фонду, Мінгарвыканкама, Саюза тэатральных дзяцяў і Рэспубліканскага тэатра юнага глядача.

Жана ЛАШКЕВІЧ

Пашта

ШТО ПАКІНЕМ НАШЧАДКАМ?

Даўно мяне хвалюе адна, на маю думку, важная праблема. Доўга чакаў, што на яе звернуць увагу спецыялісты ў галіне архітэктуры, ды тыя, відаць, не лічыць яе сур'ёзнай. Размова пойдзе пра будаўніцтва новых храмаў ці, больш дакладна, пра іх архітэктурна-мастацкае аблічча і нацыянальную адметнасць.

Нашы продкі пакінулі аб сабе добрую памяць. Нават тыя нешматлікія помнікі архітэктуры, якія не знішчылі ліхалеці і наша нядбайнасць, уражваюць разнастайнасцю і прыгажосцю сваіх форм і ў той жа час нейкай асаблівай нацыянальнай адметнасцю. Не трэба быць добрым знаўцам, каб заўважыць розніцу ў абліччы старажытных храмаў Беларусі і, скажам, Закарпацця або паўночнай Расіі, хоць будаўнікі іх, відаць, абаліраліся на адны і тыя ж царкоўныя каноны. Нават познія ардынарныя «мураўёўкі» часам набывалі характэрнае мясцовае аблічча, не кажучы ўжо пра неагатычныя касцёлы, сярод якіх наўрад ці знойдзеш і два аднолькавыя.

Апошнім часам традыцыя ўзвядзення храмаў аднавілася. І дзякуй Богу. Можна, зноў нашы паселішчы займаюць архітэктурныя дамінанты, якімі заўсёды былі храмы. А нашчадкі атрымаюць у спадчыну архітэктурныя помнікі нашага часу, па якіх будуць меркаваць пра наша ўмельства і мастацкі густ.

Ды вось што трывожыць. Ствараецца ўражанне, што будаўніцтва новых храмаў пушчана на поўны самацёк, будуецца, хто як хоча і хто як умее. Вядома, цудоўна было б, калі б такая самадзейнасць садзейнічала з'яўленню разнастайных па сваім абліччы збудаванняў, якія сведчылі б пра творчы падыход мясцовых майстроў, іх жаданне найлепш уласціва традыцыі мясцовага дойлідства. Ды, на жаль, часцей заўважаюцца іншыя выпадкі: ардынарнае капіраванне ці нятворчае перайманне традыцый іншых народаў, не кажучы ўжо пра звычайную эклектыку ў псеўдарускім стылі.

Год ці два назад у перыядычным друку прайшла нататка са здымкам царквы, узведзенай у Жодзіне. Няма слоў, будынак прыгожы. Але вось якая акалічнасць: ён амаль дакладна паўтарае ўзоры паўночнарускага дойлідства. А каб не ўзнікала сумненняў, у нататцы ясна сказана, што ўзвіль царкву ў паўночнарускай традыцыі. Цікава, адкуль у мясцовых майстроў такая дасведчанасць у традыцыях аддаленага ад Беларусі рэгіёна? Яўна адчуваецца нейкі асабісты густ (а можа, яго адсутнасць).

Адзінкавы выпадак? Каб жа так. У газеце «Добры вечар» за 12 кастрычніка гэтага года змяшчаны артыкул Г. Калевіч «Во имя спасения...». Цалкам падтрымліваю і ўхваляю асноўную ідэю артыкула пра намер узвесці мураваны храм і драўляную капліцу ў Самавалавічах пад Мінскам. Ды вось малюнк... Храм, безумоўна, велічны і прыгожы, але,

аказваецца, яго «зданне будзе походить на Иерусалимскую православную церковь. Таких храмов, кроме Иерусалима, пока нигде нет». Думаецца, іх нідзе няма таму, што нашым продкам было нецікава капіраваць вядомы помнік. Копія — яна і ёсць копія.

Не менш прыгожа выглядае і праект драўлянай капліцы са званіцай. Яшчэ б! За аснову ўзяты славыты помнік паўночнарускага дойлідства — Пакроўская царква ў Кіях. Праўда, у артыкуле пра гэта не гаворыцца, але ж добра відаць нават не спецыялісту.

І гэта толькі прыклады, якія трапілі ў друку. Думаецца, што іх куды больш.

Дзіўна, што царква з яе парадкам і арганізаванасцю, здаецца, не звяртае ўвагі на гэтую праблему (не дапускаю думкі, што такая практыка ёю ўхваляецца). Ці ёсць які-небудзь нагляд за гэтай архітэктурнай самадзейнасцю? Няма сумнення, што спецыялісты ў галіне нацыянальнай архітэктуры і мастацтва адгукнуліся б на заклік стварыць спецыяльны дарадчы орган (архітэктурна-мастацкую раду) па разглядзе і зацвярджэнні праектаў новых храмаў. Думаецца, гэта было б толькі на агульную карысць.

Магчыма, нехта заўважыць, што не след умешвацца ў справы царквы. Але гэта не той выпадак. Мы жывём на адной зямлі, і нам не ўсё роўна, якія збудаванні яе аздобяць і што будуць думаць пра нас нашчадкі.

Яўген САХУТА
Фота А. МАЦЮША

ГЭТА БЫЛО
СПАТКАННЕ...

Канчаюцца словы, пачынаецца музыка... Пасля музыкі недарэчнымі робяцца словы. Хочацца памаяцца. Хіба толькі ўздыхнуць напаяголас: «Якая музыка была...». Хіба толькі паўтарыць радок вядомага цотчаўскага верша, які гучаў на пачатку вечара: «Продлись, продлись, очарованье!» Не бачыла-не чула гэтых аўтарскіх вечароў у Беларускай філармоніі: нібыта дзіўны камерны спектакль, героямі якога былі Музыка, Паззія ды мастакі-музыканты, артысты, — жыў у вялікай зале, ушанаванай прысутнасцю зусім нешматлікіх, рэдкіх ды рэдкіх, глядачоў. Воддаль ад сцэны, у промні пражэктара, чытаў вершы — трапятліва, пранікнёна — Валеры Анісенка. Голас артыста суправаджала цёплая музыка раяля, за якім, праз рамантычны вэлюм, відаць было жаночы сілуэт. Іграла Галіна Гарэлава, кампазітар, у гонар якой ладзілася гэтая тэатралізаваная вечарына...

Своасаблівы дуэт Музыка і Паззія перамяжэў ансамблевымі і сольнымі выступленнямі камерных выканаўцаў: Анатоля Шчарбакова ды Ларысы Максімавай, Алега Алоўнікава, Андрэя Калядзіча, Якава Гелера, Таццяны Таруцінай ды інш. А каштоўнай акаймоўкай аўтарскай праграмы Г. Гарэлавай сталася віртуознае гранне новага мінскага калектыву — канцэртнага агенцтва «Music Arts» на чале з мастра і адмысловым салістам, вядомым беларускім скрыпачом Генрыхам Фуксам.

Спатканне муз, спатканне з музамі. Спатканне... Яго вянчалі кветкі, усмешкі, воплескі. Пра нейкія «шурпатацы» проста не думалася. Тым болей, што гэта, як заўважыла вядучая вечара музыказнаўца Іна Шайхатовіч, была першая спроба філармоніі наладзіць вольны, нетрадыцыйны, тэатралізаваны аўтарскі вечар беларускага кампазітара, вечар, уверсцорай да якога была — чаму б і не? — дасканалая музыка Моцарта...

С. БЕРАСЦЕНЬ

Фота В. СТРАЛКОўСКАГА

«УВЕРЦЮРА
ДА ПРЭМ'ЕРЫ»

Заўтра, 29 кастрычніка, пасля дэбютнага выпуску навін выйдзе ў радыёэфір перадача пад такой назвай. Дакладнай, ужо другая частка перадачы, якая й сапраўды сталася уверцюрай да будучай радыёпрэм'еры. Заўтра вы сустрэнецеся з тымі, хто мае непасрэднае дачыненне да вяртання, адраджэння, новага жыцця камічнай оперы Яна Давіда Голанда «Агатка». Пра гэты музычны феномен Радзівілавага Нясвіжа «ЛІМ» неаднойчы пісаў і, пэўна ж, напіша яшчэ. А гуртоўнай для таго падставай будзе найперш сама прэм'ера «Агаткі» — прэм'ера праз 210 гадоў. Праўда, не на сапраўднай сцэне, а на ўмоўнай, на радыёсцэне. Прэм'еры папярэднічала, як вядома, праца многіх: і даследчыцы В. Дадзімавай, якая прывезла ноты на Беларусь — з польскіх сховаў; і літаратара У. Мархеля, які пераклаў на беларускую лібрэта «Агаткі», напісанае Мацеям Радзівілам; і музыкантаў сімфанічнага аркестра Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі з мастра А. Лапуновым; і салістаў-спявакоў Л. Лют, В. Скорбагатава, Р. Палішчука, Н. Галевая, М. Жылюка, В. Кавальчука ды музычнага кіраўніка Г. Каржанеўскай; і гукарэжысёра Э. Мартэнса, які ажыццявіў запіс оперы ў радыёстудыі.

Такім чынам, занатуюцца для сябе дату прэм'еры музычнага спектакля паводле оперы Я. Д. Голанда «Агатка»: 2 лістапада, 13.00, першая праграма радыё. Сцэнарый Л. Мітаковіч, рэжысёр Ю. Аляксандраў (ён жа выканае ролю Мацея Радзівіла), у размоўных сцэнах заняты артысты мінскіх тэатраў.

Н. К.

Вішнуем!

Максіму ЛУЖАНІНУ — 85

«Мая калыска хіснулася ў самым пачатку стагоддзя, і вось дацягнуў да дрэйфу ў смутныя нашы часы, ужо ў набліжэнні новага веку. Такая працягласць, магчыма, прабачальная мне: некаторы час давалася рукацца пад канвоем і з іншымі абмежаванямі. Таму лішні дзесятак пражытых гадоў — гэта як бы кампенсацыя за забраны час... З сакавіка 1933 года (выйшла апошняя кніга) па сакавік 1943 года (зноў быў дапушчаны ў друк), як бачым, прабегла 10 гадоў. Яшчэ ж столькі пралала ў пошуках заробку, кутка, праліскі. Уласна літаратурная праца стала магчымай восенню 1956 года, калі добры жаночы голас з пракуратуры паведаміў, што ўсе мае грахі перакрэслены і адкінуты як

не сапраўдныя», — так звяртаецца да чытача Максім Лужанін удзевым нумарам часопіса «Нёман» за сёлетні год, азіраючыся на пройдзены шлях, згадваючы тое, пра што раней не гаварыў. І адначасова дзеліцца, чым жыве як творца сёння: «Закончыў юнігу прозы, але не ведаю, як назваць яе, прапанаваў у друк пазму. Кожны дзень прыносіць радкі ў вершаваны бланкет і нататкі ў вялізнае збудаванне апошніх гадоў «Неспарадкаваная хата: думкі, замалёўкі, назіранні. І перш-наперш запісы аб тым, што ў майго вялікага народа ёсць вялікая мова, дастойная стаць у шэрагу з мовамі іншых народаў, сцвярджаючы годнасць, духоўнасць, свядомасць нацыі».

Шлях і сапраўды пройдзены

вялікі. Ды і мастакоўскія набыткі, нягледзячы на неспрыяльныя ўмовы, надзіва значныя. Прытым у самых розных жанрах. Перадусім, канечне, паэзія. Першы верш апублікаваў яшчэ ў 1925 годзе. Выдаў кнігі «Кроки» (1928), «Новая ростань» (1930), «Аднагалосна», «Галасуе вясна за вясну», «Кастрычнікам! Ліпенем! Маём» (усе ў 1931), «Першамайская вуліца» (1932), «Шырокае поле вайны» (1945), «Моваю сэрца» (1955), «Прасторы» (1958), «Росы на коласе» (1973), «Паразмаўляй са мной, зямля» (1983), «Вярнуся за ветрам» (1987) і іншыя.

Важкія набыткі Аляксандра Амвросьевіча і ў галіне прозы. Дарэчы, за кнігу «Колас расказвае пра сябе» ён атрымаў

Літаратурную прэмію БССР імя Якуба Коласа. Вядомы М. Лужанін як публіцыст, дзіцячы пісьменнік, гумарыст і сатырык, перакладчык, кінасцэнарыст. Вішнуем Аляксандра Амвросьевіча з днём нараджэння! Зьчыям яму яшчэ доўгіх год жыцця!

СУМНЫЯ ФАРБЫ
БАТАНІЧНАГА...

(Пачатак на стар. 5)

чова. А той сказаў: давай, працуй, вырошчвай! і закруцілася! За тры гады была зроблена серыя машын, цэлы камплект, які забяспечваў тэхналогію цалкам — ад пасадкі да ўборкі ўраджаю. Усяго за тры гады! А ў нас, у Беларусі, бульбаўборачны камбайн 20 гадоў рабілі, ды, здаецца, так да кандыцыі яго не давялі. Дык вось. Сёння журавіны ў нас — валютная культура. Адзін кілаграм іх каштуе да 40 тысяч рублёў. Іх за валюту з ахвотай купляюць Германія, Італія, Польшча, іншыя краіны. На Палессі ў нас журавіны займаюцца ўжо пятнаццаць гападарак, некаторыя з іх аддалі пад журавіныя плантацыі па паўсотні гектараў. Журавіны, можна сказаць, сёння нашае нацыянальнае багацце. Мы — адзіная з краін СНД, якая займаецца іх вырошчваннем. Дарэчы, забыўся сказаць ці не самае галоўнае. Буйнаплодныя журавіны здзіўляюць не толькі сваёй ураджайнасцю. Яшчэ важней тое, што выхад аскарбінавай кіслаты ў іх не ўступае балотным.

Хачу запяніць увагу і на так званыя буйках высокіх. Кусты іх — ад паўтары да двух метраў вышынёю, тэхналогія вырошчвання менш складаная. А між тым, гэтая культура больш чым якая іншая выводзіць з арганізма чалавека розныя шлакі, найперш цяжкія металы, ачышчае кроў. Наколькі карысны буйковы сок, свядчыць такі, мо крыху і кур'ёзны, факт. Мо чулі? Адно з перадвыбарчых абяцанняў кандыдата ў прэзідэнты ЗША Буша гучала так — калі я стану гаспадаром Белага дома, кожнае дзіця будзе штодня атрымліваць шклянку буйковага соку.

Ну а вострадумныя расліны? Мы іх куплялі за мяжою, плацілі валютай, а тым часам у нас дастаткова ўласных, якія па сваіх спецыфічных, біялагічных, тэхналагічных якасцях не саступаюць замежнай сыравіне.

— Яўген Антонавіч, карціць спытаць вас і пра кветкі, якія заўсёды гэтак моцна вабяць людзей да вас, у Батанічны сад.

— Сапраўды, летам Батанічны сад наведваюць тысячы людзей. І дзіць яны да нас без асаблівых запысоў — душа просіць спачыну, адхлання, бо цяжка ёй у сённяшніх скрутных варунках. А што расказаць пра нашы кветкі, дык і не ведаю, губляюся, з чаго і як пачаць. Адных толькі цюльпанаў — 400—500 гатункаў. Гэта і цешыць, радуе, але ж гэта — і велізарны клопат. Не хапае людзей. Усё ж трэба рабіць уручную — пралалоць, назіраць за іх ростам і развіццём, своєчасова выкапаць, рассартаваць. Даць навуковаму супрацоўніку ў падмогу рабочага не заўсёды маем магчымасць, бо — няма сродкаў. Тое ж самае — нарцызы: у нас іх таксама 500 гатункаў. А кожны гатунка — гэта розныя патрабаванні, гэта цяжкая, зняльваючая праца. Прыгажосць — яна і праўда вымагае працы. Гладыёлусы — таксама ад 200 да 400 гатункаў і г. д.

Раней, да распаду СССР, наш Батанічны сад быў базавай гаспадаркай, ад нас атрымлівалі пасадачны матэрыял ці не ўсе былыя рэспублікі...

— А якія сувязі, дарэчы, сёння ў вас з калегамі ў былых савецкіх рэспубліках?

— Сувязі, можна сказаць, не парушыліся. Супрацоўнічаем з батанічнымі садамі краін Прыбалтыкі, Украіны, Расіі... Не можам мы жыць у замкнёнай прасторы. Як ні цяжка, а ўмудраемся нават ладзіць сяды-тады экспедыцыі. Бо як жа інакш? Інакш навука памрэ. Але, паўтаруся, усё робіцца з вялікімі цяжкасцямі.

— Восень на дварэ, які ў вас цяпер найпершы клопат?

— Найпершы клопат — як выжыць, не загінуць. Рыхтуемца, як я ўжо казаў, да зімы. Катастрафічна не хапае сродкаў. Мільёны рублёў трэба толькі на тое, каб захаваць інфраструктуру саду — гэта значыць, на ацяпленне, асвятленне, ваду (зараз яна для нас ледзь не стратэгічны тавар) і ахову. Ахова гэтая самая, так званая пазаведамасная — таксама не адзін дзесятак мільёнаў рублёў каштуе. Ды без яе — нельга, усё разнасяць, разрабуюць. Не толькі ноччу, але і днём. Быў выпадак: пад'ехалі днём на машыне і пачалі разбіраць цагляную сцяну — некаму, ці бачыце, спатрэбілася на камін цэгла...

Грошы, грошы, грошы — як у той песні... Мы рэалізуем пасадачны матэрыял. Спецыяльна на гэта працуюць людзі, каб неяк утрымацца на пльву. У нас ёсць свае магазіны, шапікі — прадаём гэты самы матэрыял дзе толькі можна. Даводзіцца адрываць супрацоўнікаў ад асноўнай работы і прымушаць займацца заробкай грошай. Дзяржаўных датацый катастрафічна не хапае. За дзевяць месяцаў зарабілі недзе з паўсотні мільёнаў рублёў. А трэба ж плаціць зарплату людзям, купляць угнаенні, арганіку, гербіцыды... Вось зараз, каб укрыць калекцыю, нам трэба дваццаць машын яловага лапніку. А адна машына на 8 гадзін працы каштуе 36 тысяч рублёў — калі заказаць яе на аўтабазе. Дзе іх узяць, гэтыя грошы? Круцімся, як можам. Выкарыстоўваем іншы матэрыял, выпрошваем пілавінне на домабудаўнічых камбінатах... Неадкладна патрэбны вялізныя плошчы плённах бышчэ, а плёнка сёння, тым больш шкло, каштуе тыя ж мільёны... Прадаём цытрусавыя — лімоны, апельсіны. Плады і ўкаранёныя чаранкі. Прадаём іншыя расліны — пальмы, сукуленты. Багатыя людзі купляюць — у офісы, кватэры, асабнякі...

— «Сакраментальнае» пытанне — якія заробкі ў вашых супрацоўнікаў, калі не сакрэт?

— Які тут сакрэт! Доктар навук, загадчык лабараторыі з вялікім стажам работы атрымлівае 82 тысячы рублёў. А дзлячына, якая сядзіць у гарадскім шапіку і прадае рознае шмоцце, мае 150—200 тысяч. На вялікі жаль, навука ў нас сёння ў загоне, фінансуецца па даўнім рэшткавым прынцыпе...

Гаварылі мы з Яўгенам Антонавічам не ў кабінце — прынамсі, не толькі ў кабінце. Свой аповад ён суправаджаў,

так бы мовіць, экскурсіяй па батанічнасадаўскай гаспадарцы. Паказваючы мне аб'ект за аб'ектам, ён што раз нагадваў:

— Уся наша праца скіравана на тое, каб расліна, вырашчаная ў Батанічным садзе, працавала на чалавека. Усё роўна дзе, у калгасе, саўгасе, на полі ў фермера ці на дачным участку. Сёння, беручы пад увагу нашы абмежаваныя магчымасці, мы ўзялі ў рабоце больш практычны накірунак: працуем з раслінамі, якія маюць фундаментальнае і практычнае значэнне, даём ім зялёную вуліцу, а тыя расліны, якія могуць пачакаць, мы кансервуем, а людзей арыентуем на іншыя накірункі.

І яшчэ Яўген Антонавіч падкрэсліваў неаднаразова:

— У нас добры калектыў. Падабраліся людзі, улюбёныя ў справу, сапраўдныя энтузіясты і самаахвярнікі.

На развітанне мой суразмоўца, быццам падсумоўваючы нашу гаворку, сказаў:

— І яшчэ — пра пытанні экалогіі. Мы над імі, вядома ж, таксама працуем. Скажам, над пытаннямі аховы навакольнага асяроддзя ад выкідаў цяжкіх металаў, вокісаў азоту і г. д. Арганізм чалавека і расліны — не апукаеш. І там, і тут да пары, як кажучы, збан ваду носіць. Вучоныя распрацавалі метады фітаіндыкацыі. Напрыклад, хвойная расліна мае ўласцівасць збіраць у сабе пэўную колькасць металаў, да пэўнай мяжы. Як толькі гэтая мяжа ці парог перавышаны, расліна пачынае скідваць хвою і паступова гіне. Раней лічылі: вось пубадувалі завод, дрэвы вакол растуць — значыць, усё нармальна, нічога страшнага не адбываецца. Але глядзіш — праз нейкіх пяць гадоў дрэвы счэзлі, а пасля і пасохлі зусім. Каб загадзя вызначыць рэакцыю раслін на заводскія і іншыя выкіды, распрацаваны спецыяльны метады. Па Беларусі ёсць 450 статыянарных кропак, адкуль штомесяц бярацца хімічны аналіз на ўтрыманне ў дрэвах і раслінах цяжкіх металаў. У выніку мы складаем картаграфічны матэрыял, звяртаемся з ім у міністэрствы і ведамствы, ставім іх перад фактамі, падказваем, што і я рабіць, каб пазбегнуць нежаданных вынікаў...

А вакол пад промнямі ўжо не надта ласкавага кастрычніцкага сонца ціха і мудра драмалі крунатыя пазалотыя дрэвы. Драмаў увесь сад. Батанічны сад. Можна, нават, не драмаў, а стаяў у пікім восенскім одуме. І падалося — можа быць, пад уражаннем пачутага ад Яўгена Антонавіча Сідаровіча, — што одум гэты сёлета глыбейшы, чым раней, што ярыя восенскія фарбы Батанічнага маюць нейкае сумнае, журботнае адценне...

Марыя ПЛЕВІЧ

ТОЛЬКІ ПРЫБРАЦЬ ЛІШНЯЕ

3 НАГОДЫ НЕКАЛЬКІХ ЗАМЕЖНЫХ СПЕКТАКЛЯЎ У МІНСКУ

Тры буйнейшыя тэатральныя дзяржавы прадставіліся нашым глядачам увесну і ўвосень: Францыя — Бруна Абрахамам Крэмерам; Італія — Марчэла Баніні Оласам; Германія — рэжысёрам Раберта Чулі і ягоным Тэатрам на Руры з Мюльхайма, у красавіку да паказу Крэмеравага «Галема», акрамя пасольства Францыі, спрычынілася і пасольства Ізраіля; у ліпені партнёрам італьянскага «Мужчыны з кветкаю ў роце» паводле Л. Пірандэлі выступіў Асвальда Лявуцы, радца пасольства Італіі па пытаннях культуры; хваляванні дырэктара Інстытута Гётэ Веры Багальянц, а менавіта яна спрыяла Тэатру на Руры трапіць у Мінск, можна было падзяляць два вечары запар — 26 і 27 верасня.

Прымалі гасцей шчыра, добра-злычліва, даверліва, — паводле нашых традыцый. Не бачу прычыны, каб адкаснуцца традыцый і ацэньваючы тое, што прывезлі. Перадусім павядае рэй наша славуця патрабавальнасць да ўзроўню мастацкіх прац. Іх, безумоўна, аб'яднала добрая воля выканаўцаў і, па ўсім відаць, жаданне сцвердзіцца перад свежай аўдыторыяй, — з аднаго боку. З другога боку — гэтка ж безумоўная эстэтычная выпетранасць, ідэяная выпрацаванасць (вядома, я маю на ўвазе мастацкую ідэю), а то і другаснасць. І рэжысёрскія пабудовы, і акцёрскага ўвасаблення.

Французскі ды італьянскі спектаклі ўжо прыцмелі за часам, амаль сцерліся. І, тым не менш, увім невялікую каржакавагую паставу французскага выканаўцы, тэкставую плынь ягонага спектакля, колькі рэчэй рэжысёра для паказу гісторыі пра Галема, асілка з гліны, якога стварылі, каб той абергаў кагал. Галем, аднак, хутка асвойтаўся са сваёю магуннасцю, паканфліктаваў, павадзіўся са стваральнікам, а потым папрасіў у яго душу.

Монаспектакль, чыё ўздзеянне грунтавалася на гэксце і амаль толькі на гэксце, чыё падзеі не перасякалі тэкставыя межы, чыя дзея, слухна спавядаючы найноўшую інтанацыю расповяду, прадставіла надта квале намаганне акцёра выявіць сваіх персанажаў, а дзеянне так і не зрушылася з месца (на нашых сценах няскратнасць дзеяння лічыцца вялікаю заганаю), — ці ж моцна такі спектакль адбіўся ў эмацыйнай памяці глядачоў?

Доўга размаўлялі і ў італьянскім спектаклі (маналог з Чэхава, працяганы напрыканцы вечарыны, натуральна, спектаклем лічыць не будзем). Пры гэтым пакідаў спадзяванне шануючы ўзрост акцёра: што-што, а нешараговец, адметнасць, спраўнасць прафесійнага майстэрства ацаніць выпадзе! Не выпала.

Два спектаклі Тэатра на Руры, паводле іхняга стваральніка, сп. Чулі, былі вельмі й завельмі далёкія ад класічных вытлумачэнняў Горкага і Шэкспіра. Працэсій было б заўважыць, што яны далёкія як ад Горкага, так і ад Шэкспіра. Ён, рэжысёр, звярнуўшыся да класікаў, перабіў свой адметны некласічны шлях... Куды?

Я пералытваю гэта без раздражнёнай іроніі. Халіла іроніі самога лёсу. Там сама, дзе два вечары запар агаломшаная публіка напіналася сысціся вочы ў вочы з героямі Горкага да Шэкспіра, — у Рускім тэатры Беларусі, — ёй куды раней выпалі хвіліны ўзрушанага паразумнення з імі, героямі Горкага ды Шэкспіра. Паміж іншым — героямі «Дна» ды «Макбэта». Але ж акцёры спектакля Б. Луцэні і А. Каца, якія памятаюць ці не самаю спагадліваю, самаю ўдзячнаю памяццю, можна сягаць аж да самога Кумельскага... Ад іх, спектакляў, дальбог, авангардных! Перадусім — шматстайнасцю паваротаў і такою сучаснаю гульнію адвечных думак, трактаваннем персанажаў, беззаганнасцю іх сцэнічных дачыненняў, метафарычнасцю, акцёрскімі работамі...

Авангардызм спектакля «На дне», паводле сп. Чулі, засяроджаны на празрыстай выгадцы, якая па дыяганалі падзяляла сцэну. Сцяна (берлінская?) між светам заможных і немаможных. Заможныя (адпаведна, Кастылёў, Васіліса Карпаўна, Наташа) — у цёплым святле. У празрыстых, абрысамі ды фасонамі нагадваючы пра манернае стагоддзе, строях. Прыгожа гуляюць. Прыгожа радуецца пад дуплістым яблыневым дрэвам (крыху пазней ніхто не адважыцца пакаштаваць садавіну спазнання з ягоных галінак). Гучыць то Вівальдзі, то нехта, не менш значны ды ўлюбёны. Час-пачас у сцяне адчыняецца непразрыстая брамка і заможны ўпырхваюць у начлежку, у свой чалавечы запарк, як напісана ў аб'ёмнай падрабязнай праграмцы-тлумачальніку. Запарк у сініх пакамячаных робах п'е з каністры і па сігналу падтрымлівае празрыстасць сцяны (бессануюнасць працы?), праціраючы яе рукавамі...

Добра, аднак, што я не прамінула праграму. Трыо Кастылёвых уяўляла сабою... штучныя чалавечыя ўтварэнні! Штучныя злоснікі-багацеі, якія за грошы даўно перамаглі хваробы і смерць, і тут во, на сцэне, седзячы на куцішках маляўнічаю купкаю, уважліва назіралі, як памірае Ганна... Ага! А як па паводзінах, па ўчынках, дык — шараговая распушта, салпаванцы-вычваранцы, блытанікі жаночага і мужчынскага. Стварэнні, што пасляхова пазбыліся сутнасці, прыцягальнасці, прыроднай уладарнасці полу. За ўласную маю правінцыйную неабязнанасць часам трохі й сорамна было, калі ўсім дзівосам на сцэне не тое што рады — назвы даць не магла. Мацней бянтэжыла іншае. Толькі па рэліках ледзь вызначыла, хто там, сярод насельнікаў у пакамячаных робах, ёсць Сацін, хто — Барон, а хто — Бубноў... Няможна было прамінуць з'яўленне Лукі, і актрысы, што выконвала ягоную ролю, заўважылі ўсе. Чаму актрысу? Праз патаемнае рэжысёрскае вырашэнне. Яно, вырашэнне, мусіць у чарговы раз вінаваціць або бэсціць заможнікаў з-за сцяны. Пакуль немаможныя не ўздзімуцца, не забунтуюць, не пакусаюць заможных... Паперакусаюць нешта, з-за чаго гэтыя штучнікі сканаюць. А самі ідуць баяваць за

сцяну і піць шампанскае бутэлькамі, і яблыкамі не закусаць. Яны больш прывычаныя есці... Ганну, з якой пасля сканання заможнікі дастаюць сэрца і носяць яго ў празрыстым слоіку, а кавалкі нябожчыцы каштуюць усім гамузам, як сатаністы. Нечага ў гэтых скрутах не вытрымлівае Акцёр. Эфектна агаляецца, звывае сабе пятлю з адзежы і душыцца. З-за дрэва з аголеным трупам хутка з'яўляецца Лука, але ён ужо не ён, а яна, актрыса-вядучая з мікрафонам, бо наспеў час Горкаму перакінуцца ў Брэхта («Выключэнне і правіла» заняло частку другога акта). Акцёры ажывіліся. Зала таксама ажывілася: аванга-ард.

Прэм'ера спектакля, які так стаміў супрацьстаяннем заможнасці і немаможнасці, багацця і галечы, прыпала на 1992 год. Агульным месцам у разуменні і супрацьпастаўленні названага зрабіўся для нас год 1917. Наш нацыянальны досвед ужо прагне філасофскіх вытлумачэнняў і ўсё яшчэ дэмакратычных выпраўленняў становішча. Спектакль, які не далінае да глыбіннага сэнсу супрацьстаяння, перш-наперш пазбаўлены разумення... дзеяння. Мо яно пераліняецца сцяною? Але ж і сцяна не выдае на метафару...

«Макбэт» (ягоную прэм'еру Тэатр на Руры адзначаў у 1993 годзе) распавядаў пра побытавы ўціск асобы, пра дробную зайздасць і вялікі наступствы яе праў. Тры кабаты, тры спадарыні, тры ведзьмы чакаюць на авансцэне, пакуль сцішыцца зала. З побытавай балбатні вылузавецца іхняе прадказанне Макбэта. Яны адметна з'явіліся Макбэту ўжо як вядзьмаркі, — дасціпны рэжысёрскі ход. Яны па чарзе пераўтвараліся ў лэдзі Макбэт. Банка, Макдуф і Макбэт насілі галіфэ, боты і мундзіры. Дункан выходзіў у капелюшы і бездакорным гарнітуры. Адказваючы на прыхільнасць лэдзі Макбэт, ён задзіраў ёй спадніцу на вачах у мужа. Малькольм, сын Дункана, трактаваўся паненкаю. Першы забойца, — першая забойца, — працягвала Макбэту якіхсьці плочы кавалак, — Макбэт яго каштаваў і ўзнагароджваў забойцу сваёю блізкасцю. Скрываўлены голы Дункан, трываючы сцэнічныя скразнікі, хадзіў па авансцэне і сядзеў на троне. Жанчыны спектакля, няблага адзетыя, не давалі забыцца, што пад адзеннем яны — голыя. Праявы полу, аднак, выдавалі ці то на механічныя, ці то на дэжурныя. Праз бяспласць, механічнасць, не маштабнасць персанажаў мізаріелі звады і злачыствы, пакаранні і выракі. Рэй вяла ўсеагульная жорсткасць: пацалавацца не хацелі без болю. Пры гэтым з-пад увагі выпускалася тое, што жорсткасці ўліняў, абазначаныя, пададзеныя замахам рукі або нялітасцівым хітаннем галавы, уражваюць мацней. Над чырванню фарбы-крыві (ёю напераменкі пцкаліся амаль усе) паўставаў дакляраваны прывід эстэтыкі Антанена Арто, ягонага тэатра жорсткасці. У сп. Чулі жорсткасць не была ўмоўнаю пазначкаю асаблівасцяў метадалагічнай працы над ролямі, працы рэпетыцыйнай, што толькі папярэдняе самому спектаклю.

Макбэта сыграў Фрыц Шэдзіві, змушаючы час-пачас і слухаць гэкт першакрыніцы. Праўда, праграмакі абодвух немецкіх спектакляў указваюць на інсцэніроўшчыка пры драматургу. Мабыць, інсцэніроўшчыку і належыць усё тэкставае асучасніванне: цытаванне філосафаў і пісьменнікаў, а нароўні — кубачак кавы, які лэдзі Макбэт прапануе пасля забойства, і да т. п. Магчыма, у нямецкім абыходку гэтка кавя з філасофіяй — з'ява шараговая, і значыць не больш чым прыстасоўванне твора да пэўнай сцэны і патрэбы трупы. Але ж дом-спектакль, неабачліва давераны нетрываласці канцэптуальнага падмурку, можа абрынуцца ў любы момант, — так, што будаўнікі не выберуцца з-пад руіны. А з класікаю вадзіцца небяспечна. «Раджальна перапрацаваная, інсцэніроўка Шэкспіра абрастае фрагментамі-чужаніцамі, — біблейскімі і паэтычнымі, натуральнаўчымі і праоркімі, — і ператвараецца ў амаль міфічную асацыятыўную прасторы. Такім чынам, дзеяння асобы ў аснове сваёй робіцца нібыта канцэптуальна-праблемамі, сама гісторыя набывае абрысы не як паслядоўнасць розных ступеняў свядомасці, а як непазбежны згустак сілы, калі любая думка пра асвету можа толькі выклікаць усмешку», — тлумачыць сп. Чулі.

Тэатрычна — варты спектаклі! Варты і сур'езны, сур'езны і варты! Толькі... зашмат любых думак. І чырвоная фарбы. За імі, як за маляванымі парканамі, як за празрыстым нямытаю сцяною, хаваюцца думкі не любыя, а тыя, з якімі самі драматургічныя творы пераадолелі зменлівасць часу і адноснасць прасторы. Зашмат фрагментаў-чужаніц...

Другі акт «Макбэта», дзе Фрыц Шэдзіві, нарэшце, сабіла засяродзіцца на гэксце і думках аўгарадраматурга, а з іх дапамогаю бяспрэчна выявіць і свае акцёрскія здатнасці, даёў несумненную вартасць спектакля: пра жорсткасць, помсту, уціск, гвалт, кроў і непазбежныя згусткі сілы лепш распавядаць без — жорсткасці, помсты і ўсяго пералічанага. Бо іх дэманстраванне адцягвае ад асэнсавання. Бо з намерам (слухным) спраўдзіць тэатр будучыні застаешся, у лепшым выпадку, малодшы паслядоўнікам Шэкспіра. І Шэкспіру, калі ён з'явіцца, перш-наперш давадзецца прыбіраць усё лішняе.

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымках: сцэны са спектакляў «На дне» паводле Максіма Горкага і «Макбэт» паводле У. Шэкспіра.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

ЗАПРАШАЕ НОВЫ ЦЭНТР

Адкрыты ў верасні Мінскі міжнародны адукацыйны цэнтр паклікаў журналістаў для знаёмства і дэманстрацыі сваіх магчымасцей. Паказваць, скажам прама, было што: сучасная зала з сістэмай сінхроннага перакладу, памяшканні для заняткаў, гасцявы клуб, камфартабельныя гасцінічныя нумары, утульны рэстаран... Сцены аздоблены мастацкімі работамі мінскай авангарднай суполкі «Няміга». Уражвае і сам будынак, спраектаваны нямецкім архітэктарам па малюнку знакамітага Малевіча.

Тут па-сутнасці суіснуюць тры прадпрыемствы пад адным дахам: адукацыйны цэнтр, гасцінічны комплекс, рэстаран. Задача адукацыйнага цэнтру — не толькі навучанне дарослых і дзяцей дзелавой англійскай і нямецкай мовам (разам з дзелавым мысленнем), але і распрацоўка канцэпцыі эканамічнага развіцця рэспублікі. Невыпадкова адзін з першых дакладаў мае назву «Шлях Беларусі ў сусветную эканоміку», а падрыхтаваў яго відны нямецкі навукоўца.

Дырэктар з нямецкага боку Пётэр Юнге-

Вентруп назваў асноўныя накірункі дзейнасці міжнароднага цэнтру: эканамічная кааперацыя, палітыка, гісторыя, маладзёжны абмен, экалагічная работа, супрацоўніцтва канфесій. Установа, такім чынам, будзе спрыяць прагрэсу і актывізацыі партнёрскай сувязі паміж Германіяй і Беларуссю. Жадаючым — як замежным грамадзянам, так і беларускім — будучы прадстаўлены ўсе ўмовы для правядзення семінараў і кангрэсаў, перакладчыцкія і транспартныя паслугі, атрыманне візаў, бібліятэка, відэаапаратура і інш.

«Наша арганізацыя — не ўрадавая, — падкрэсліў П. Юнге-Вентруп. — Няхай тут пануе свабодны дух супольніцтва і ўзаемаразумення. Гэты дом павінен напоўніцца жыццём».

Дырэктар і рэфэрэнт А. Шаўчук адказалі на пытанні прысутных прадстаўнікоў прэсы, а ў канцы пазнаёмілі гасцей з «інтэрнацыянальнай брыгадай» рэстараннай кухні і... з самай кухняй (для паўнаты ўражання, напэўна).

Сумеснае дзіця нямецка-беларускай дзелавой ініцыятывы шырока расчыняе дзверы і кажа: «Калі ласка!»

Для тых, хто зацікавіўся, паведамляем адрас: 220116 Мінск, пр. газеты «Правда», 11 (раён Паўднёвага Захаду). Т: 70-39-94.

НАШ КАР.

ПРА ТАЙМНІЦЫ
— ГІСТОРЫ
І ДУШЫ

Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зіч» распачаў абанемонт літаратурных сустрэч «Тайна зінчнага святла».

Першае літаратурнае спатканне адбылося 19 кастрычніка пад дахам Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, у перапоўненай актавай зале, дзе слухачамі і суразмоўнікам прызваў Уладзіміра Арлова стаілі студэнты, школьнікі і ліцэісты, супрацоўнікі бібліятэкі.

Вечар з У. Арловым адбываўся паводле канонаў тэатральнага дзейства, дзе, апроч галоўнага персанажа, былі й суразмоўцы — акцёры Галіна Дзягілева і Леанід Сідарэвіч, гітарыст Уладзімір Белышаў, гісторыкі Ірына Зварыка, Сяргей Тарасаў, Лявон Калядзінка, літаратары — Пятро Васючэнка і Людміла Сільнова. Браў удзел у вечарыне і дэпутат Верхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, навуковец, і перакладчык Лявон Барышэўскі. Назва сустрэчы была «Тайніцы палацкай гісторыі», але трактавалася яна шырэй, чым гістарычная. Арлоў у адмысловым калажы з уласных версэтаў, фрагментаў кнігі «Мой радавод да пятага калёна» даў шматпластавасць і шматжанравасць сваёй творчасці.

Выявілася, што «тайніцы палацкай гісторыі» — гэта адначасна і тайніцы душы, якая вандруе па лабірынтах быцця, накрэсленых лшчэ на пачатку стагоддзя Вацлавам Ластоўскім. Палацкі літаратар доўжыць гэты лабірынт, пракадаваўшы тунель паміж Серабранкаю й Гановарам, сягаючы ў далёкую й бліскую мінуўшчыну. Тайніцы палацкай гісторыі ўбіраюць у сябе й загадку пісьменніка У. Арлова — гісторыка, іроніка і паэта, аўтара шматлікіх кніг, прадстаўленых на выставе, разгорнутай падчас сустрэчы. Наступнае літаратурнае спатканне «Зіч» ладзіць у сярэдзіне лістапада — з пэтанам Рыгорам Барадуліным.

П. В-а

ЖЫВЕ
СЛУЧЫНА!

Літаб'яднанне «Случ» гасцявала ндаўна ў Доме літаратара. Случакі прыехалі з поўным кашон духмяных яблэкаў і... вершаў. Настаўніца Галіна Міхадэюк, ндаўні філфакавец Вячаслаў Корбут, студэнтка факультэта электронікі Алена Богдан, інжынер Любоў Салаўёва, трактарыст Аляксей Калядка, медыстра Зоя Падліпская, журналістка Таіса Трафімава і іншыя чыталі са сцэны свае паэтычныя творы. Гэтыя творы ўжо «сасцірваны ў адні літаратурны стажок», як сказаў вядучы, — у калектыўны зборнік «На крылах душы», выданы колы год таму. Як заведзена, віталі гасцей пісьменнікі-землякі і проста старэйшыя калякі. А здзіўілі усіх і парадаваў сам старшын аб'яднання, ён жа вядучы — Кастусь Цыбульскі, што і паэтаў прадстаўляў, і спяваў, і танчыў са спрытам сапраўднага артмста.

Асноўны пафас гэтай цікавай паэтычнай вечарыны можна перадаць словамі з выступу Сяргея Грахоўскага: «Жыве Случчына! Жыве Беларусь!»

БІЗНЕСМЕН-
ДЫРЬЖОР

З энергічным і жонцірадысным Анатолем Вялікім я пазнаёміўся ў Лідскім музычным вучылішчы. Ён быў дыржорам цымбальнага аркестра. Хутка, на здаўленне многіх выкладчыкаў, ён пакінуў вучылішчы. Мінула некалькі гадоў. Колішні дыржор стаў бізнесменам. Займеў набытак. І вось — о, зўрыка! — яго азарыла шчаслівая думка стварыць аркестр беларускіх народных інструментаў пры ўласнай фірме. Цудоўная ідэя!

Пачаліся карпатлівыя рэпетыцыі. Нарэшце адбыўся канцэрт-прэзентацыя ў гарадскім Доме культуры. Зазначу, што аркестру Вялікіна ўласцівы імпульсіўнасць, павышаная ўвага да дынамікі і тэмпаў, адчуванне формы. Дыржор умее захапіць публіку. Паэтычна прагучалі лірычныя п'есы Г. Ермачэнкава. Жыва ўзноўлены гунар аркестравых патуры А. Дзвілянскага. Сярод салістаў аркестра вылучаліся Таццяна Бугасава і Наталія Даргэль. Закончыўся канцэрт шматразовым паўторам «Танца з шаблямі» А. Хачатурана. Публіка была ў захапленні. Не раз яна бурна апладзіравала музыкантам нават падчас іх ігры.

Свята адбылося! У Лідзе з'явіўся шчэ адні творчы калектыў. Пажадаем яго таленавітаму краўніку новых поспехаў у бізнесе і ў музыцы.

Віталі РАДЗІЕНАЎ, старшыня Асацыяцыі кампазітараў Гродзеншчыны

САПРАЎДЫ, БЕЛАРУСЬ —
ГЭТА НЕ ТОЛЬКІ РУСЬ...

ГІСТАРЫЧНАЕ «ВЫМЯРЭННЕ» НАШАЙ ЭТНІЧНАЙ ПРАСТОРЫ

Мой шанюны апанент Анатоля Любанскі (гл. ягоны артыкул «Беларусь — гэта ўсё-такі не Расія» ў N 32 за 12.VIII.1994 года) ўзна памыляецца, калі сцвярджае, што ў замацаванні назвы **Белая Русь** за ўсходняй часткай тэрыторыі нашай краіны зацкаўлены акупацыйныя ўлады Масковіі. Не буду паўтараць тое, што ўжо было сказана мной пра паходжанне і гісторыю назвы **Белая Русь** у публікацыях апошняга часу (гл., напрыклад, кнігу: Роголев А. Ф. Этнотопонимия Беларуси (на фоне этнической истории). Гомель, 1993; а таксама артыкул «Всадник белый в красном поле...» ў часопісе «Беларуская думка», N 8 за 1994 год). Але задам усё ж такі адно пытанне для роздуму А. Любанскаму і ўсім яго аднадумцам, якія сумняваюцца ў тым, што назва **Беларусь** жыве ўжо дзесяць стагоддзяў. Навошта ж спатрэбілася цару-гасудару Мікалаю Першаму ўказама ад 18 ліпеня 1840 года забараняць ужыванне наймення **Беларусь**, дарэчы, разам з назвай **Літва**?

Ва ўсім астатнім А. Любанскі цалкам мае рацыю: і ў тым, што «Літва — такое ж блізкае і такое ж дарагое нам найменне, як і назва **Беларусь**»; і ў тым, што А. Роголеву хацелася б, каб працэс беларусізацыі школы, у прыватнасці, ішоў павольна (у малім разуменні — абдумана, без «кавалерыйскіх наскокаў» і без глупых лічбавых справаздач, ад чаго пакутуюць перш за ўсё дзеці), і ў тым, што некаторыя мае публікацыі не пазбаўлены памылкамі і тэндэнцыйнасці.

Не памыляецца той, хто нічога не робіць, але ж папракаць у памылках трэба тых, хто не жадае іх бачыць і выпраўляць. Што ж датычыць тэндэнцыйнасці, то яшчэ англійскі філосаф і літаратар канца XIX — пачатку XX стагоддзя Г. Частэртан выказаўся аб гэтым так: «Гісторыі няма, ёсць гісторыі...» Нават у так званых першакрыніцах (напрыклад, старажытных летапісах ці заўвагах і нататках падарожнікаў, відавочцаў ці сучаснікаў тых ці іншых падзей) тэндэнцыйнасці не менш, чым у навуковых працах новага часу, у якіх фрагменты першакрыніц выкарыстоўваюцца як доказ адваведных думак. Думкі і меркаванні самога А. Любанскага такія ж тэндэнцыйныя, як і высновы А. Роголева.

Але ж ёсць, як кажуць, тэндэнцыйнасць і... тэндэнцыйнасць. З аднаго боку — тэндэнцыйнасць штучная, наўмысная, заказная, злосная і шкодная. З іншага боку — тэндэнцыйнасць арганічная, якая вынікае з самой «сутнасці» даследчыка як прадстаўніка пэўнага палітычнага, сацыяльнага і этнічнага асяроддзя (абсалютна «чыстыя», незалежныя даследчыкаў, як і пісьменнікаў, мастакоў і г. д., ніколі не было і не будзе; больш таго, мастацкія творы, напрыклад, пазбаўленыя суб'ектывізму, аўтарскага погляду на рэчаіснасць, увогуле неікавыя; таксама і навуковыя распрацоўкі, у якіх няма пазіцыі, нічога, акрамя абыякавасці, не выклікаюць). «Арганічная тэндэнцыйнасць», такім чынам, заддзена спосабам мыслення, светаўспрыманням пэўнага аўтара. Па-руску, «тенденциозность» — это «пристрастность». Што ж у гэтым дрэннага?..

У апошнія гады ў беларускай гістарычнай навуцы і публіцыстыцы якраз і сутыкнуліся менавіта такія «арганічныя тэндэнцыйнасці», прычым, сацыяльная падаснова ў іх сцёртая, бо ўсе, хто піша, — гэта ўласнікі інтэлекту, адна сацыяльная група. Супрацьлеглыя думкі гісторыкаў і публіцыстаў па пытаннях этнічнай і моўнай гісторыі беларусаў афарбаваны пераважна ў этна-палітычныя «таны». Гэта азначае, што прадстаўнікі пэўнай палітычнай плыні выражаюць адначасова і адваведны псіхалага-генетычны (этнічны) памкненні (толькі, аднак, у выпадках «аб'ектыўнай», а не «штучнай» тэндэнцыйнасці!).

Так было на нашай зямлі заўсёды. Гарбачоўская ж «перабудова», ліквідацыя СССР і набыты суверэнітэт толькі вярнулі, адрадылі сваеасаблівую «біпалярнасць» духоўнага, інтэлектуальнага жыцця, грамадскай думкі на Беларусі. Аналагічная з'ява назіраецца ва ўсёй Усходняй Слав'і ў цэлым, хаця ў Расіі, у адрозненне ад Беларусі і Украіны, «біпалярнасць» светапогляду мае не этна-палітычныя, а толькі ідэяна-палітычныя карані.

Нічога здзіўнага і незвычайнага тут няма, бо ўсходнеславянскі свет — гэта цывілізацыя паміж Еўропай і Азіяй, але ж і не Еўропа і не Азія, а Еўразія. Спрадвечныя і бясконцыя спрэчкі «захадыкаў» і «славянофілаў» добра адлюстроўваюць і гэтую інтэлектуальную біпалярнасць, і, зрэшты,

саму еўразійскую сутнасць Расіі, якая застаецца Расіяй-Еўразіяй (і застаецца надалей!), нягледзячы на ўсе самыя драматычныя павароты ў яе гісторыі. На Беларусі (як і на Украіне) «прыцягненне» розных полюсаў у мінулым мела больш рэльефныя выявы; чым звычайна і інтэлектуальныя спрэчкі, бо Беларусь (і Украіна, хоць і трохі ў меншай ступені) уяўляе сабой самае пагранічна дзвюх несумяшчальных па свайму менталітэту, спрадвечна варожых суперэтнічных цэласнасцей.

Беларусь непазбежна, аб'ектыўна «пра-расла» адным сваім бокам у заходні свет, а другім — ва ўсходні. Вось чаму «чырвоная нітка» праходзіць па ўсёй старадаўняй беларускай гісторыі проціборства прарускай, праваслаўнай і каталіцкай, праеўрапейскай (якая арыентавалася на Захад, на Еўропу) «партыі», прычым, гэтыя «партыі» — не проста ідэйныя плыні ці палітычныя групы, паколькі іх існаванне прадвызначана этнічнай неаднароднасцю беларускай народнасці і нацыі (народнасць і нацыя ў нашым разуменні з'яўляюцца сацыяльным «арганізмам», этнасы ж — гэта прыродныя, псіхалага-генетычныя з'явы, вась чаму народнасць, нацыя ўяўляюць сабой тэрытарыяльна-дзяржаўную супольнасць грамадзян, прадстаўнікоў розных этнасаў). На Беларусі партыйнае проціборства мела і мае ў значнай ступені этнічную падаснову, бо тут сышліся інтарэсы не проста розных этнічных калектываў, але этнасаў, спрадвечна арыентаваных на розныя культурныя самабытнасці.

Грамадзянская вайна ў 1432—1435 (1437 гадах, па розных крыніцах) у Вялікім княстве Літоўскім, калі сучасная беларуская тэрыторыя, у прыватнасці, расколалася на два палітычныя ўтварэнні — Вялікае княства Літоўскае і Вялікае княства Рускае, з'явілася «пралогом», прадвесцем наступнага крушэння дзяржавы, яе «разрыву» паміж процілеглымі «палюсамі прыцяжэння». А да грамадзянскай вайны 30-х гадоў XV стагоддзя былі і іншыя падзеі, аб якіх мы тут не ўпамінаем з-за недахопу месца. І сённяшняя спрэчка А. Любанскага і А. Роголева — гэта ўсяго толькі невялікі фрагмент «рэнесансу» той з'явы, вытокі якой трэба шукаць у самыя раннія перыяды беларускай этнічнай гісторыі.

... Спрадвечным асяродкам фарміравання беларускага этнасу і беларускай мовы з'явіліся ўсходнеславянскія землі сучаснай сярэдняй Беларусі, перш за ўсё, Верхняга Панямоння і суседняй да яго Міншчыны. Згодна з нашай рэканструкцыяй (гл. нагаданую кнігу «Этнапалітыка Беларусі»), у гэтым рэгіёне, на водападзеле нёманскай, дзвінскай, прыпяцкай і дняпроўскай водных сістэм, у зоне, дзе перасякаюцца ці суседнічаюць некалькі ландшафтаў — этнічных, моўных, культурных, гістарычных, эканамічных, геаграфічных (а стыкі, граніцы ландшафтаў — гэта перадумовы этнагенезу), у сярэдзіне — другой палове XIII стагоддзя адбылося нараджэнне беларусаў на базе не двух этнічных субстрактаў (асноў) — славян і балтаў, у чым нас настойліва імкнуцца пераканаць, а прынамсі сямі.

Новы этнас з'явіўся на гістарычнай арэне са... старой этнічнай назвай, якая існавала ў адначасным араэле з вельмі даўняга часу, што часта сустракаецца, здараецца ў этнічнай гісторыі розных тэрыторый. Новы этнас называўся **літвой**, вась чаму яго першасная этнамоўная тэрыторыя ў Верхнім Панямонні па традыцыі лічылася Літвой аж да XIX—XX стагоддзяў, вась чаму і дзяржава, якую непазбежна аформіў новы ўсходнеславянскі этнас, называлася Вялікім княствам Літоўскім...

У разглядаемы час (другая палова XIII—пачатак XIV стагоддзяў) на сучаснай беларускай тэрыторыі выразна разрозніваліся два асноўныя этнічныя найменні — **літвіны** і **русіны**. Літвіны — гэта прадстаўнікі новага этнаса (беларусы, згодна з тэрміналогіяй новага часу). Русіны — гэта абагульненая назва ўсходнеславянскіх субэтнасаў і этнаграфічных груп у межах былой Старажытнай Русі. А гэта — рэшткі дрыгавічоў, драўлян, радзімічаў, севяран, крывічоў і г. д. Дарэчы, распаўсюджанасць этнічнага наймення русіны на велізарнай тэрыторыі Усходняй Слав'і сведчыць аб развітай сама-свядомасці прадстаўнікоў усходнеславянскай (русінскай — рускай) суперэтнічнай супольнасці, аб культурна-гістарычнай блізкасці, роднасці (праўда, не ва ўсім выпадку) канкрэтных этнасаў, што ўтваралі рускі суперэтнас. Мы адмаўляем існаванне адзінага

старажытнарускага народа ў этнічным разуменні слова народ, але ж лічым, што старажытнаруская народнасць (тэрытарыяльна-дзяржаўнае аб'яднанне прадстаўнікоў розных этнасаў і этнаграфічных груп у межах Кіеўскай Русі) з'яўляецца рэальнасцю.

У час мангольскага нашэсця на Русь Беларуская Падняпроўе, суседнія з ім раёны Прыдзвіння і палеская тэрыторыя былі русінскімі ў плане этнічнай самаідэнтыфікацыі. Русінскімі, рускімі заставаліся і землі вакол яшчэ двух цэнтраў кансалідацыйных этнагенетычных працэсаў ва Усходняй Слав'і (акрамя Верхняга Панямоння) — паўднёва-заходняга (Галіцка-Валынская Русь) і паўночна-ўсходняга (Растова-Суздальская зямля). А вась старажытна-рускае «ядро» — Кіеўскае, Чарнігаўскае, Ноўгарад-Северскае, Турава-Пінскае, Смаленскае і Полацкае княствы (у апошнім выпадку — усходняя і паўднёва-ўсходняя яго часткі) — уступіла ў перыяд заняпаду, палітычнай і этнічнай інерцыі.

Вось чаму Вялікае княства Літоўскае даволі хутка (амаль за 60 гадоў) пашырылася на ўсход і паўднёвы-ўсход, паглынула ўсходнія землі сучаснай Беларусі, Чарнігаўскую, Северскую землі, Кіеўскае княства і інш. Пад уздзеяннем палітычнага фактара ва ўсходнім напрамку пашыраліся і беларускія этнамоўныя рысы, прычым, гэта адбывалася да таго часу, пакуль літвінска-беларускі этнас не сутыкнуўся з сустрэчным этнагенетычным патокам — вялікарускаў, цэнтр «ірадыяцыі» якіх знаходзіўся ў Растова-Суздальскім краі. У раёнах Палесся судакрануліся беларусы і ўкраінцы, а на паўночным захадзе — беларусы і жамайты (літоўцы новага часу).

Палітычныя «надбудовы» кожнага з чатырох новых, дынамічных этнасаў (княствы, дзяржавы) непазбежна пачалі вайну паміж сабой за пераходныя, спрэчныя, этнічна невызначаныя тэрыторыі (зоны «тутэйшых»), ды й не толькі за іх. У дадзеным выпадку адбывалася заканамернае проціборства малядых этнасаў. Але ж гэта — тэма для для іншых разважанняў.

Нам жа важна адзначыць вась што. Старое русінскае насельніцтва, якое ўвабрала беларуска-літвінскія этнаграфічныя і моўныя рысы, не прыняло абазначэнне **літвіны** ў якасці саманазвы. Русіны засталіся беларусамі-русінамі, у адрозненне ад беларусаў-літвінаў. А ў канцы XVI стагоддзя ва Усходняй Беларусі ўжо функцыяніравалі этнонім **беларусы**. Стары этнас заўсёды менш падатлівы на новаўвядзенні. Праваслаўныя русіны, якія засвоілі беларускую мову і беларускую культуру, якія сталі так званымі «негенетычнымі беларусамі», захавалі, аднак, свае русінскія (у вытоках — старажытнарускія) ідэалы і традыцыі. Адсюль становіцца зразумела, чаму беларусы-русіны заўсёды арыентаваліся на ўсход, у адрозненне ад беларусаў-літвінаў, «полосам» прыцягнення для якіх спрадвечна быў Захад. Ці не сімптаматчна тое, што палітычная граніца паміж Вялікім княствам Літоўскім і Вялікім княствам Рускім у 1432 годзе прайшла па Бярэзіне Дняпроўскай і супала з этнічнай межай паміж літвінамі і русінамі?..

І, нарэшце, аб уроках гісторыі. Без належнага асэнсавання мінулага мы не адбудзем новай Беларусі, больш таго, увязнем у бясконцыя спрэчкі. Можна прадбачыць, што ўжо заўтра (г. зн. вельмі хутка) усе палітычныя партыі Беларусі падзеліцца па прычыну «заходнікаў» і «ўсходнікаў», бо этнічны «інстынкт» — самы моцны з усіх іншых жаданняў і інтарэсаў. Гэта, бадай, галоўная прычына, чаму А. Роголеў выступае супраць паспешлівасці ў справе так званай беларусізацыі. Але тут мы зноў-такі падыходзім да іншай тэмы — тэмы практычнай палітыкі. Апошняя вырашаецца не на газетных старонках і, на шчасце, не залежыць у наш час ад думкі аднаго канкрэтнага чалавека.

Аляксандр РОГАЛЕЎ

УДАКЛАДНЕННЕ

У мінулым нумары «ЛіМа» на літаратурным развароце (стар. 8—9) па віне тэхрэда былі памянаны месцамі фотаздымкі: вершы Хв. Жычкі былі «забеспечаны» фота А. Эзкава, апавяданне ж А. Эзкава надрукавана з фота Хв. Жычкі. Рэдакцыя шчыра просіць прабачэння ў шанюных аўтараў і чытачоў.

Віктар ДУБРОЎСКИ

Беларускае музычнае мастацтва напаткала нечаканае гора — пасля цяжкай хваробы 17 кастрычніка 1994 года памёр выдатнейшы музыкант сучаснасці, дырыжор, якога ведаў увесь музычны свет, народны артыст Расіі, заслужаны артыст Беларусі, галоўны дырыжор і мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра Рэспублікі Беларусь.

Нарадзіўся В. П. Дуброўскі ў Варонежы 15 снежня 1927 года ў сям'і ваеннаслужачага. У дзесяць год разам з бацькамі пераехаў у Маскву, дзе быў прыняты на конкурс у Цэнтральную музычную школу-дзясяцігодку па класе скрыпкі. Пасля ён заканчыў таленавіты юнак стаў студэнтам Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі, а ў 1949 годзе атрымаў выдатны дыплом скрыпача і педагога. Але Віктар Дуброўскі марыў аб дырыжорскай спецыяльнасці, бо самым лепшым музычным інструментам лічыў сімфанічны аркестр. І зноў, у 1949 годзе пачаў вучыцца на дырыжорскім факультэце Маскоўскай кансерваторыі, каб здзейсніць сваю мару. Атрымаўшы вышэйшую прафесійную адукацыю, Віктар Дуброўскі ў 1952 годзе пачаў дырыжорскую дзейнасць у Дзяржаўным Вялікім сімфанічным аркестры Саюза ССР як дырыжор-асістэнт. З той пары творчы лёс Віктара Дуброўскага — сімфанічны аркестр.

У 1956 годзе малады В. П. Дуброўскі быў запрошаны на пасаду галоўнага дырыжора і мастацкага кіраўніка Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра Беларусі. Менавіта тады адбылося адраджэнне беларускага сімфанічнага аркестра. Лепшыя сімфанічныя палотны сусветнай музыкі гучалі ў канцэртах аркестра разам з творамі беларускіх кампазітараў, якім дырыжор даў доўгае жыццё і месца ў музычнай скарбніцы беларускай культуры. У той час творчая ініцыятыва энергічнага маэстра таленавіта вырашалася шматлікімі чужымі сімфанічнымі праграмамі не толькі на сталічнай сцэне, але і пранікненнем сімфанічнага мастацтва ў час гастролі аркестра ў культурнае

жыццё беларусаў нават у маленькіх гарадах рэспублікі. Летнія сімфанічныя цыклы канцэртаў аркестра і дырыжора В. Дуброўскага ў парках абласных гарадоў добра памятае старэйшае пакаленне аматараў музыкі. Больш за шэсць гадоў Віктар Дуброўскі працаваў у Мінску з Дзяржаўным сімфанічным аркестрам. Гэтыя гады сталі адметнымі ў творчай біяграфіі музыканта.

Пасля Мінска Віктар Паўлавіч доўгія гады працаваў у Маскве, дзе ўзначальваў Дзяржаўны акадэмічны Рускі народны аркестр імя Восіпава, потым арганізаваў у Смаленску Рускі народны аркестр.

Не прыпыняючы творчых узаемаадносін з смаленскім аркестрам, В. П. Дуброўскі ў пачатку 90-х гадоў вяртаецца на Беларусь, каб зноў, у якасці мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора працаваць з Дзяржаўным акадэмічным сімфанічным аркестрам. Новае пакаленне музыкантаў аркестра ўспрыняла яго, як выдатнага мастака, таленавітага асветніка, здольнага ўзняць творчы дух калектыву. Канцэртныя праграмы апошніх філарманічных сезонаў сведчаць аб высокім творчым і прафесійным узроўні Акадэмічнага сімфанічнага аркестра, перш за ўсё, дзякуючы галоўнаму дырыжору. Музычныя фестывалі ў Італіі, Германіі, Іспаніі, канцэрты ў прэстыжнейшых залах Галандыі пацвердзілі вялікі прафесійны аўтарытэт Віктара Дуброўскага і яго сімфанічнага аркестра.

Апошнія ў сваім жыцці канцэрты Віктар Дуброўскі правёў з Акадэмічным сімфанічным аркестрам рэспублікі сёлетнім летам на фестывалі імя Марка Шагала ў Віцебску ў Францыі, дзе ў жніўні выканаў «Фантастычную сімфонію» і сімфонію «Гарольд у Італіі» Гектара Берліэза. Як пісала французская прэса: «Гэта было тры-

Ганчар В. І., Бутэвіч А. І., Глевіч Н. С., Алоўнікаў У. У., Анісімаў А. Н., Багатыроў А. В., Вагнер Г. М., Гершовіч Ю. В., Гільдзюк Ю. М., Глебаў Я. А., Дрынеўскі М. П., Казінец М. А., Картэс С. А., Лапуноў А. М., Лучанок І. М., Ратабыльскі У. П., Роўда В. У., Смольскі Д. Б., Фінберг М. Я.

умфальнае адкрыццё фестывалю Берліэза беларускім аркестрам».

Шоста сімфонія, «Францэска да Рыміні», «Рамза і Джульета» Чайкоўскага, «Сімфанічныя танцы» і Трэцяя Рахманінава, Восьмая Шастаковіча, «Фантастычная» Берліэза, «Саламея» Р. Штрауса, «Балеро» Равэля і Вальсы І. Штрауса, сімфоніі і сімфанічныя творы Г. Вагнера, Л. Абелівіча, Д. Смольскага, Я. Глебава, — гэта толькі невялікі спіс самых галоўных твораў, выкананых Віктарам Дуброўскім у апошнія філарманічныя сезоны. А колькі яшчэ засталася ў творчых планах музыканта?

У яго быў велізарны музычны аўтарытэт. Ён гаварыў з людзьмі проста, расказана і даходліва, з людзьмі, якія, пакой, не ведалі колькі сімфоній у Бетховена, але ўсе яго разумелі. Засталіся яго партытуры, запісы і, безумоўна, чалавечая памяць аб вялікім музыканце. Вялікі мастак — гэтыя Божыя пасланныкі да нас — людзей. Светлая памяць, Вам, маэстра Дуброўскі!

«Сяржант Дроб» Э. Самуйлёнак; яму апладзіравалі, калі ў тэатры Галубка ён з'яўляўся ў промах рампы Кастусём Каліноўскім (аднайменная драма Е. Міровіча), або ў вобразе Карфункеля («Дзяўчаты нашай краіны» І. Мікітанкі). Ладны і прыгожы, К. Быліч цудоўна валодаў тым, што патрэбна для класічнай пастаноўкі твораў, дзе гаспадарыць «плашч і шага». Зала гарача вітала яго, калі ён выступаў у камедыях Лопэ дэ Вэгі ў БДТ-1 у Томску. Гэтымі ролямі К. Быліч збіраўся пачаць свае выступленні на мінскіх падмостках. Не збылося!

Барыса Аляксеенку тэатралы (нямногія з таго пакалення) помняць, як каларытнага Берэта ў «Арыстакратах» М. Пагодзіна, імпазантнага і дасціпнага Дон Жуана ў камедыі Тырса дэ Малаіна «Дон Жуан» («Севільскі савольнік»); маляўнічую фігуру ягонага Ад'ютанта ў п'есе «Музыканцкая каманда» Д. Дзля. Гэта ён зрабіў, працуючы некалі ў Беларускай тэатры рабочай моладзі. У Першым БДТ яму вельмі ўдаліся ролі ў спектаклях «Вочная стаўка» і «Фронт». Да таго ж Б. Аляксеенка захапляўся жывапісам і нават маляваў дэкарацыі на трамаўскай сцэне...

Ігар Шчасновіч звярнуў на сябе ўвагу патрабавальнага глядача, калі сыграў ролю Маргуна ў крапівоўскіх «Партызанах» і Данілу ў драме «Пагібель воўка» на сцэне Першага БДТ...

Вядома, я называю тое, што мне ўдалося высветліць і вызначыць, як нешта пэўнае ў творчых біяграфіях гэтых артыстаў. На жаль, памяць пра іх зберагаецца толькі сярод ужо зусім нешматлікіх калег і родзічаў. У фазе нашага купалаўскага тэатра для іх не знайшлося нават месца сярод фоталетапісу з абліччамі тых артыстаў, каму выпадала служыць у трупі колішняга БДТ-1. Магчыма, у параўнанні з буйнымі дасягненнямі іх больш удаліх таварышаў па сцэне творчы набытак М. Шашалевіч, К. Быліча, Б. Аляксеенкі і І. Шчасновіча выглядае зусім сціпла. Але...

Я сам помню, як Мінск увосень сорок чацвёртага сустрэкаў артыстаў «з Сібіры». Бачыў, як ззялі твары мінчукоў, калі яны сярод руін, на пакрыўленых вуліцах і пакарышчых віталі нібы родных і даўно знаёмых дарагіх людзей Лідзію Ржэцкую і Кацярыну Міранаву, Уладзіміра Уладзімірскага і Ірыну Ждановіч, Стэфанію Станюту і Барыса Платонава, Генрыха Грыгоніса і Глеба Глебава, Вольгу Галіну і Раісу Кашэльнікаву... Помню, як урачыста віталіся іхняя «Паўлінка». І помню той сум, з якім тэатр і горад захоўваў жалобную памяць пра тых, каго пахавалі купалаўцы ў далёкай сібірскай зямлі.

Мінула з тае пары пяцьдзесят гадоў...

Барыс БУР'ЯН

Калектыву рэдакцыі часопіса «Беларусь» выказвае глыбокае спачуванне машыністы СВАТКА Ірыне Антонаўне з прычыны напаткаўшага яе гора — смерці бацькі.

ЛІМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры і друку
Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ПЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Андрэй ГАНЧАРОЎ
першы намеснік галоўнага
рэдактара
Юрась ЗАЛОСКА
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Барыс ПЯТРОВІЧ
намеснік галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі
332-461

намеснікі галоўнага рэдактара
332-525, 331-985

аддзель:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі
331-985

літаратурнага жыцця
332-462

крытыкі і бібліяграфіі
332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання
332-153

выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення
332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на «ЛІМ».

Рукапікаў рэдакцыя не вяртае
і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра «ЛІМа»
Апаратныя сродкі і тэхнічная
падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня «Беларускі Дом друку»
(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 11534.
Нумар падпісаны 27.10.1994 г.

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Успаміны

НА ДАЛЁКАЙ СІБІРСКАЙ ВЯРСЦЕ

І сёння супрацоўнікі колішняга Першага БДТ помняць тую невымоўна складаную атмасферу ў калектыве тэатра, што ўсталявалася тут у верасні сорок чацвёртага. Пяцьдзесят гадоў таму... Таксама гадавіна ў календары нашага жыцця.

Вядома, што артыстычную трупу з Беларусі гасцінна і па ваенным часе даволі цёпла сустрэлі і прынялі сібіракі. Эвакуіруючыся з Адэсы, дзе тэатр заспеда вайна, ён атрымлівае маршрут у Новасібірск. У горадзе ж абсталёўваецца сляная «Александрынка» з берагоў Нявы (Мікалай Чаркасаў, Мікалай Сіманаў — аўтарытэты на ўсю краіну!). І прытулкам мінчукоў робіцца Томск. Спектаклі добра наведваюцца і часта на касе вешаюць абвестку: «Аншлаг! Усе білеты прададзены...» Адноўлены адзінаццаць ранейшых спектакляў, сярод якіх і самыя маштабныя — «Партызаны» і «Хто смеяцца апошнім» К. Крапівы, «Апошнія» М. Горкага, «Фландрыя» В. Сарду, «Скупы» Ж. Мальера. Адбылося чатырнаццаць прэм'ер, у тым ліку і вельмі надзвычайна па ваенным часе п'ес К. Сіманава, А. Карнейчука, Я. Рамановіча. У Томску ствараецца славетная купалаўская «Паўлінка».

Верасень... Тэатр збіраецца ў шлях, пра які мроілася і марылася, пра які гаварылі і трызілі, — дамоў, на Беларусь, у Мінск, на тое скрываваеце Петрапаўлаўскай і Падгорнай, дзе ацалеў родны будынак, родны дом...

— Нейкае шчымылівае пацудоўце... Я нават не ведаю, чым яго патлумачыць... Але яно было з намі тады, — прыгаврае Тацыяна Шашалевіч, якая была тады актрысай Першага БДТ, жонка знакамітага купалаўца Уладзіміра Дзядзюшкі. — Мая сястра, якую ўсе ведалі як надзвычайна жыццядарасную і па-сонечнаму ветлівую, на вакзале яшчэ раптам горка распалкалася, чаго раней, здаецца, і не ўмела рабіць. Хіба што на сцэне. Прадчуванне? Магчыма...

Прадчуванне чаго мае на ўвазе Тацыяна Міхайлаўна, калі ўспамінае раптоўныя слёзы сястры Маргарыты Шашалевіч? І ці было яно?

Усе размеркаваліся на сваіх купэ. Дзе расклалі дарожныя пачастунак. Дзе сабраліся курцы і карцёжнікі. Гаманлілі дзеці, доўга не ўладкоўваючыся спаць пад грукат колаў. За шыбамі мільгацелі тэлеграфныя слупы, а таежныя лясны змяняліся сібірскім стэпам. Апускалася ноч. Запальваліся ліхтары... Звычайнае падарожжа на чыгунцы.

Ірапам... Гэта здарылася 27 верасня. Змрочным часам. Ужо за Омскам. Недзе недалёк ад станцыі Любліна.

Гром і скрыгат. Звініць пабітае шкло. Крык і энкі жанчын. Дзіцячы стог. Пад цёмным небам — плач наўзрыд. Воклічы. Разгублены

лямант. І галосіць, галосіць, здаецца, на ўсю сібірскую стэп нечы распачны голас. Голас адчаю і праклёну...

— Першае, што я ўцяміла, — гаворыць Тацыяна Міхайлаўна, — наш вагон ляжыць на баку. Падлога — адно вакно, столь — другое, Акно прабіта, праз яго Валодзя Дзядзюшка лезе ў адны шкарпэтках. Цемра! Нехта енчыць побач. І ўсё блытаецца ў галаве. Катастрофа! Аварыя! Жах! Пад нагамі бітае шкло. Намацаваеш свае рэчы. Ці што ацалела?.. Калі нас вызвалілі з паваленага вагона, навокал была ноч. Састаў зваліўся ледзь не побач з балотам. Запаліліся ліхтарыкі. З'явіліся ратавальныя каманды...

І сёння тыя, каму выпала тады ехаць тым цягніком з Новасібірска ў родны край, хто вяртаўся дамоў, у разбураны і такі мілы Мінск, не могуць без слёз успамінаць перажытае ў тую ноч і пасля яе. На омскіх могілках пахавалі яны загінуўшых сяброў, папленнікаў, калег. І да тае радасці, з якой яны сплшаліся ў Беларусь, у думках падганяючы машыніста, прымешана назавуць гаркота і распач. Удалечыні ад фронту ці не братняя магіла...

— Страта была такая жудасная, што нам здавалася, быццам пасля гібелі Рыты Шашалевіч, Косціка Быліча, Барыса Аляксеенкі і Ігара Шчасновіча тэатру будзе немагчыма аднавіць сваю дзейнасць нармальна... Штосьці вельмі дарагое з нашай акцёрскай садружнасці вырвала вайна. Рана была пякуючая. Жанчыны былі ў жалобе, мужчыны пахмурныя. Мы забывалі пра тое, што і кожны з нас мог апынуцца на іхнім месцы. Нам не хапала іх — Рыты, Кастуся, Боры, Гарыка...

Сучаснаму чытачу трэба нагадаць, што стаіць за названымі Т. Шашалевіч імёнамі. Быліч і сёстры Шашалевічы былі з тэатра Галубка. Пасля таго, як іхняга правадыра ў мастацтве і кіраўніка энкавэдзісты абвінавацілі ва ўсіх смяротных грахах, якія толькі «мог» зрабіць супроць савецкае ўлады звычайны артыст і рэжысёр, трэці БДТ былі расфарміраваны. Лепшыя з актрысы і акцёраў былі запрошаны ў цяперашні купалаўскі тэатр. Ды чым жа адзначаны былі творчы шлях гэтых гаротнікаў, што на сотай сібірскай вярсцэ сталі ахвярамі ці то трагічнага здарэння, ці то наўмыснай дыверсіі?

Маргарыта Шашалевіч мела на творчым рахунку такія ролі, як Кацярына («У стэпах Украіны»), Настуля («Партызаны»), Маруся («Фронт»), Валя («Рускія людзі»).

Кастусь Быліч быў, паводле тых, хто бачыў спектакль, незабыўна нахвінёна і чароўным у ролі Фердынанда («Каварства і каханне»), з арыентацыяй на ягоны талент рабіў сваю п'есу

ПАНЯДЗЕЛАК, 31.10

Беларускае тэлебачанне

9.05 Дзелавы веснік
9.20 Пяць хвілін на жарты
9.30 «Чарашкі нідзя»
10.20 «ABC-клуб» у Амерыцы
10.35 Тэлежурнал «гау-гау»
11.15 У нас дома
11.45 Беларускі тур
12.05 Рок-айленд-шоу
13.05 «Кадэкс маўчання», м/ф
16.00 Мультифільмы
16.30 Тэлебачанне — школа. Народнае دکаратыўна-ўжытковое мастацтва
9.30 «Паласа Смарона»
10.45 Тэлевізійны Дом кіно
11.50 Свет і чалавек
12.20 «Бімбат»
12.40 «Насталгійны дывертысмент». Гісторыя ДАВТА Беларусі ў асобах. Перадача 2-я
13.45 «Таму, што любілі...»
Пам'яці тэлежурналіста А. Чуланава
15.40 «Нов і К»-top-10
16.40 «Доктар Падгайска», д/ф
17.00 Навіны
17.10 «Бімбат»
17.30 «Чым багатыя...»
18.00 Навіны (Віцебск)
18.15 Кантакт
18.20 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 «Май каханне, мой смутак»
22.45 Ніка
23.00 Дайджэст
23.10 Чэмпіянат Беларусі па футзалу
0.30 Пад купалам Сусвету

Канал «Астаніна»

17.00 Лабірынт
17.30, 18.00 Валейбол. Чэмпіянат свету. Жанчыны. Фінал
17.45, 20.30 Надвор'е
17.50, 20.00, 22.50 Навіны
18.20 Хакэй. ЦСКА — «Дынама». 2-гі і 3-ці пераходы
20.40 Гол
21.10 Ф. Бруноер. «Напалеон». Фільм-спектакль Маскоўскага акадэмічнага тэатра імя У. Маякоўскага
23.30 Шэсць вечараў з Ю. Нікуліным. Вечар 4-ы
0.05 Прэс-экспрэс

Канал «Рэсія»

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весті
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзелавых людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Зваротны адрас
8.55 «Рэпетыцыя аркестра», м/ф
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
11.10 Міліцыйскі рэпартаж
11.20 «XX стагоддзе ў кадры і за кадрам». С. Бандарчук
12.10 «Елі-палі», м/ф
13.40 Мульці-пульці
13.45 Зорны дождж
15.20 Мульці-пульці
15.50 Там-там навіны
16.05 Свята кожны дзень
16.15 Новая лінія. «Авось...»
16.55 Мір і вайна
17.25 Выратаванне 911
18.20 Вуснамі дзіцяці
18.50 Нікто не забыты
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Спарт-8», м/ф (Італія). 3-я серыя. Частва 1-я
20.40 Рэпарцір
21.00 Момент ісціны
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Спартыўная карусель
22.30 Прыватная каледжыя
22.55 Зоркі гавораць
23.00 Тэатральны раз'езд
23.45 Экзотыка

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
12.55, 13.30, 16.25, 19.25 Музычны момант
13.00 Тэст
13.30 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
14.45 «Страсці», м/ф
16.15 «Начыны Эрмітаж», т/ф
16.30 Кіданцы
17.10 «Востраў скарбаў», мульт
17.55 Чалавек на зямлі
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
20.15 «Камяя Ганзага». Прэм'ера «Лентафільма»
20.35 «Востраў ніддэч». Тэлегульня
21.10 Тэлемагазин
21.15 Тэлеслужба баспекі
21.45 Спартыўныя навіны
21.55 Ваш стыль
22.05 «Шаліпін». Прэм'ера «Лентафільма»

Аўторак, 1.11

Беларускае тэлебачанне
8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Дайджэст
8.20 Пяць хвілін на жарты
8.30 Фільм-канцэрт

9.00 Тэлебачанне — школа. Народнае دکаратыўна-ўжытковое мастацтва
9.30 «Паласа Смарона»
10.45 Тэлевізійны Дом кіно
11.50 Свет і чалавек
12.20 «Бімбат»
12.40 «Насталгійны дывертысмент». Гісторыя ДАВТА Беларусі ў асобах. Перадача 2-я
13.45 «Таму, што любілі...»
Пам'яці тэлежурналіста А. Чуланава
15.40 «Нов і К»-top-10
16.40 «Доктар Падгайска», д/ф
17.00 Навіны
17.10 «Бімбат»
17.30 «Чым багатыя...»
18.00 Навіны (Віцебск)
18.15 Кантакт
18.20 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 «Май каханне, мой смутак»
22.45 Ніка
23.00 Дайджэст
23.10 Чэмпіянат Беларусі па футзалу
0.30 Пад купалам Сусвету

Канал «Астаніна»

5.30, 7.00 Раніца
6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 «Вайна гобатаў»
8.25 «Дзякая Роза»
9.00 Амерыка з М. Таратугам
9.30 Канцэрт народнай музыкі
15.00 Вясёлыя ноты
15.30 Паміж намі, дзяўчынкамі
16.00 Джэм
16.25 «Элен і хлопцы»
16.50 Свет сёння
17.00 Рускі свет
17.30 Загадка СБ
17.40 Дакументы і лёсы
17.45, 20.30 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзякая Роза»
18.55 Тама
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.40 3 першыя рук
20.50 «Нармандыя — Нёман», м/ф
23.10 Канал ілюзіі
23.50 Прэс-экспрэс

Канал «Рэсія»

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весті
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзелавых людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Зваротны адрас
8.55 «Рэпетыцыя аркестра», м/ф
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
11.10 Міліцыйскі рэпартаж
11.20 «XX стагоддзе ў кадры і за кадрам». С. Бандарчук
12.10 «Елі-палі», м/ф
13.40 Мульці-пульці
13.45 Зорны дождж
15.20 Мульці-пульці
15.50 Там-там навіны
16.05 Свята кожны дзень
16.15 Новая лінія
17.00 Бар'ер
17.30 Парадак дня. Інтэра'ю М. Шайміева Расійскаму ТБ
17.55, 19.35 Футбол, 1/16 кубка УЕФА. «Такстыльшчык» (Камышы) — «Нап» (Францыя)
19.25 Падрабязнасці
20.30 Кліп-антракт. А. Апіна
21.25 Вялікі скандал
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Спартыўная карусель
22.30 Футбол, 1/16 кубка УЕФА. «Рэал» (Мадрыд) — «Дынама» (Масква)
23.20 Зоркі гавораць

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 «Ах, прынцэса», мульт
12.20 Тэлемагазин
12.25 «Нямецкая хваля»
12.55, 13.30, 16.45, 19.25 Музычны момант
13.00 Хуткая дапамога
13.35 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
14.45 «Іскароднае галаданне», м/ф
16.30 Чароўная лінія
16.50 Дзеці пра зверанят
17.10 «Востраў скарбаў», мульт
18.05 «Сем пятніц на тыдні»
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
19.30 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
20.20 «Свет мастацтва»
20.55 Падсякай
21.10 Тэлемагазин
21.15 Тэлеслужба баспекі
21.45 Спартыўныя навіны
21.55 Ваш стыль
22.05 «Шаліпін». Прэм'ера «Лентафільма»

Сэрада, 2.11

Беларускае тэлебачанне
8.00 Пралог
8.05 «Слова пра вечнае»
8.10 «Арпанне», д/ф

8.50 Кола дэбн. «Дядзі»
9.25 «Яднанне». Прамы эфір (з плошчы Максіма Багдановіча)
9.30 «Восень на Палессі». Відафільм
10.10 У эфіры — Гомель
10.15 «Слова пра вечнае»
10.20 «Музы палцаў і паркаў старажытна». Муз. праграма
11.10 «Яднанне». Прамы эфір
11.15, 12.00 «Край». Рабінзанада доктара Русэля
11.45 Спявае камерны хор пад кіраваннем І. Палінскага
12.20 У эфіры — Віцебск
12.25 «Слова пра вечнае»
12.30 «Святло таленту». Успаміны пра беларускіх акцёраў
13.35 «Яднанне». Прамы эфір
13.40 Да 50-годдзя Перамогі. У вайны не жанчы твар». Дакументальны фільм. 1—3 серыі
14.25 «Праз усю вайну». Муз. фільм
14.45 У эфіры — Гродна
14.50 «Слова пра вечнае»
14.55 «Мша па Купалу», д/ф
15.15 «Дядзі». Нашы радаводны. Прамы эфір (з Літаратурнага музея Яні Купалы)
16.10 Постаці мінулага
16.40 «Песня пра зубра», мульт
17.00 У эфіры — Брэст
17.05 «Яднанне». Прамы эфір
17.10 «Сустрэчы іск», д/ф
18.00 «Дядзі»: «Зоркаяднанне: дядзі-бацькі-дзедзі-будучыя». Прамы эфір
18.45 «Яна была само хваць». Пам'яці маці паэта М. Багдановіча
19.05 «Яднанне». Прамы эфір
19.10 «Дарога на Курapatы», д/ф
20.20 У эфіры — Магілёў
20.25 Мультифільм
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Слова пра вечнае»
21.40, 23.05 «Дэкае палванне караля Стаха», м/ф
22.45 Ніка
24.10 «Не згасне памяць...»

Канал «Астаніна»

5.30, 7.00 Раніца
6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 23.25 Навіны
8.00 «Вайна гобатаў»
8.25 «Дзякая Роза»
9.00 Клуб падарожнікаў
15.00 Паглядзі, паслухай
15.20 Адаказы
16.00 Камп'ютэр-хол
16.20 «Элен і хлопцы»
16.50 Свет сёння
17.00 МТРК «Мір»
17.30 Знак пытання
17.40 Дакументы і лёсы
17.45, 20.30 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.30 «Дзякая Роза»
18.55 «Сэрпанці»
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.40 Маналог
20.50 Вестыны
21.20 Футбол. Ліга чэмпіёнаў. «Баварыя» (Мюнхен) — «Спартак» (Масква)
23.30 Футбол. Ліга чэмпіёнаў. Агляд сямі матчаў
0.40 Прэс-экспрэс

Канал «Рэсія»

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весті
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзелавых людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Зваротны адрас
8.55 «Рэпетыцыя аркестра», м/ф
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
11.10 Міліцыйскі рэпартаж
11.20 «XX стагоддзе ў кадры і за кадрам». С. Бандарчук
12.10 «Елі-палі», м/ф
13.40 Мульці-пульці
13.45 Зорны дождж
15.20 Мульці-пульці
15.50 Там-там навіны
16.05 Свята кожны дзень
16.15 Новая лінія
16.55 Не быць дыназаўрам
17.15 Чалавек справы
17.45 Рубоны
18.00 Фільм-прам'ер
18.15 Нікто не забыты
18.20 Залатая шпора
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.30 «Татава музыка»
21.05 Газетныя гісторыі
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Спартыўная карусель
22.30 ЭКП
22.40 Тэлевізійны тэатр Расіі. В. Шэфнер. «Круглая тайна»
23.40 Зоркі гавораць

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
12.55, 13.30, 16.45, 19.25 Музычны момант
13.00 Хуткая дапамога
13.35 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
14.45 «Шоу-бой», м/ф
16.15 «Як дыназаўрык сяброў знайшоў»
16.30 Будні
16.50 «Чакайце мяне, астрыны», м/ф
17.55 Пастарычны альманах
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль

19.30 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
20.25 Блэф-клуб
21.00 «Федэрыка і Рыма». Прэм'ера «Лентафільма»
21.10 Тэлемагазин
21.15 Тэлеслужба баспекі
21.45 Спартыўныя навіны
21.55 Ваш стыль
22.05 «Цвая дама» С. Шалахава

Чацвер, 3.11

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Эканаміст
8.20 Мультифільм
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.40 Фільм-канцэрт
9.30 «Май каханне, мой смутак»
10.30 «Сядзі... глядзі...»
Да 50-годдзя Беларускамоўнага ліцэя ў Бельску Падляскім (Польшча)
10.50 Тэлеарыс
11.15 Што на свеце чагуваецца...
12.00 «Бімбат»
12.20 Тэлефэстываль «Песню бярыце з сабою» ў Магілёве
15.30 Відэама-навідзьма
16.30 Закон і ты
17.00 Навіны
17.10 «Бімбат»
17.30 Роднае слова
18.00 Навіны (Гродна)
18.15 Стоп-кадр
18.35 Навіны ЭЙ-бі-сі
19.10 Бізнэс-рынг
19.40 «Крок». «Науцілус»
20.00 «Эксперымент у Пінску»
20.25 Кантакт
20.30 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 Пяць хвілін на жарты
21.45 «Май каханне, мой смутак»
22.45 «Крок». «Правінцыя»
23.25 Ніка
23.40 Дайджэст
23.50 Аўта-парк
0.10 «Крок». «Супермадэль Беларусі-95»
0.25 Пад купалам Сусвету

Канал «Астаніна»

5.30, 7.00 Раніца
6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 «Вайна гобатаў»
8.25 «Дзякая Роза»
9.00 Клуб падарожнікаў
15.00 Паглядзі, паслухай
15.20 Адаказы
16.00 Камп'ютэр-хол
16.20 «Элен і хлопцы»
16.50 Свет сёння
17.00 МТРК «Мір»
17.30 Знак пытання
17.40 Дакументы і лёсы
17.45, 20.30 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.30 «Дзякая Роза»
18.55 «Сэрпанці»
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.40 Маналог
20.50 Вестыны
21.20 Футбол. Ліга чэмпіёнаў. «Баварыя» (Мюнхен) — «Спартак» (Масква)
23.30 Футбол. Ліга чэмпіёнаў. Агляд сямі матчаў
0.40 Прэс-экспрэс

Канал «Рэсія»

6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весті
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзелавых людзей
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Зваротны адрас
8.55 «Рэпетыцыя аркестра», м/ф
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
11.10 Міліцыйскі рэпартаж
11.20 «XX стагоддзе ў кадры і за кадрам». С. Бандарчук
12.10 «Елі-палі», м/ф
13.40 Мульці-пульці
13.45 Зорны дождж
15.20 Мульці-пульці
15.50 Там-там навіны
16.05 Свята кожны дзень
16.15 Новая лінія
16.55 Не быць дыназаўрам
17.15 Чалавек справы
17.45 Рубоны
18.00 Фільм-прам'ер
18.15 Нікто не забыты
18.20 Залатая шпора
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.30 «Татава музыка»
21.05 Газетныя гісторыі
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Спартыўная карусель
22.30 ЭКП
22.40 Тэлевізійны тэатр Расіі. В. Шэфнер. «Круглая тайна»
23.40 Зоркі гавораць

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
12.55, 13.30, 16.45, 19.25 Музычны момант
13.00 Хуткая дапамога
13.35 «Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы»
14.45 «Шоу-бой», м/ф
16.15 «Як дыназаўрык сяброў знайшоў»
16.30 Будні
16.50 «Чакайце мяне, астрыны», м/ф
17.55 Пастарычны альманах
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль

18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 «Камедыя аб Ліістраце», м/ф
21.10 Тэлемагазин
21.15 Тэлеслужба баспекі
21.45 Спартыўныя навіны
21.55 Ваш стыль
22.05 Вячэрні эван

Пятніца, 4.11

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Дайджэст
8.20 Пяць хвілін на жарты
8.30 Фільм-канцэрт
9.30 «Май каханне, мой смутак»
10.30 «Сядзі... глядзі...»
Да 50-годдзя Беларускамоўнага ліцэя ў Бельску Падляскім (Польшча)
10.50 Тэлеарыс
11.15 Што на свеце чагуваецца...
12.00 «Бімбат»
12.20 Тэлефэстываль «Песню бярыце з сабою» ў Магілёве
15.30 Відэама-навідзьма
16.30 Закон і ты
17.00 Навіны
17.10 «Бімбат»
17.30 Роднае слова
18.00 Навіны (Гродна)
18.15 Стоп-кадр
18.35 Навіны ЭЙ-бі-сі
19.10 Бізнэс-рынг
19.40 «Крок». «Науцілус»
20.00 «Эксперымент у Пінску»
20.25 Кантакт
20.30 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 Студыя «Тэлесябрына»
21.55 «Зорка чароўнага існасця», м/ф, с. 2
23.25 Ніка
23.40 Тэлефэстываль заходне-палескай эстраднай песні «Стывіць», ч. 2
0.15 «Каскад»
0.35 Відэама-навідзьма
1.35 Пад купалам Сусвету

Канал «Астаніна»

6.30 Суботняя раніца дзелавога чалавека
7.15 Спорт-шоу
7.45 Слова пастыра
8.00 Поклі джунгляў
8.30 МТРК «Мір»
10.00 Ранішняя пошта
10.30 Медыцына для цябе
11.00 «Грузі — адна», д/ф, с. 1
12.40 Без паўзы
12.50 Смак
13.05 «Другое нараджэнне», т/ф
13.50, 22.50, 23.50 Навіны
14.00 «Спасіжэнне дэмакрытыі»
15.00 «Песня без граніц»
15.25 Клуб зямлякоў
16.20 «Жыццё запаркаў» (ЗША)
17.00 Шчаслівы выпадак
17.50 Да і пасля
18.40 «Каманда ў капелюшак», м/ф (ЗША)
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Навіны плюс
20.35, 23.00 Надвор'е
20.45 Тэлесерыял «Гаспадар Балатра». 1-я с.
21.40 Сымвалнарама
22.20 Тэлефэстываль «Ступень да Парнаса»

Канал «Рэсія»

7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весті
7.25 Студыя «Рост». «Музычны клас»
8.00 Пілігрым
8.45 Тэлеарудыт
8.50 Парламенцкі тыдзень
9.35 Музыка ўск пакаленняў
10.05 Як жыць будзем?
10.50 «Сстры», м/ф
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 Дэ факто
13.35 «Эдэра», м/ф, с. 9
14.35 Кінавока
15.35 Відэагэзіз
15.50 Футбол без межаў
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Паехалі
8.35 Ранішня канцэрт
8.55 Дысней гісторыі
9.45 «Санта-Барбара»
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.15 Новая лінія
17.55 Кіно ў лістападзе
18.10 Чый бок?
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.30 «Сядзі... глядзі...»
21.05 «К-2» прадстаўляе: «Ню-220 Аўтаімгненне»
22.25 Спартыўная карусель
22.30 Праграма «А»
23.30 Зоркі гавораць
23.35 «Няняля», м/ф

Санкт-Пецярбург

8.55 «Гадзіна Фрэйзера»
9.30 «За адну тройку», м/ф (Балгарыя)
10.35 «Васковыя персоны», т/ф
11.35 Музыка на заказ
12.05 «Бабулін урок», мульт
12.15 Чароўная лінія
12.30 Фільм-канцэрт
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Пачатак», м/ф
15.05 «У горад прыехаў клоўн»
15.20 «Шчасце Нурлана», мульт
15.30 Аб'ектыў
16.55 Студыя «Узів»
17.05 «Антра». Цыркавая праграма
17.25 Мультифільм
17.40, 21.15 Ук-энд з дэтэктывам
18.10 Экспрэс-кіно
18.30, 21.30 Інфарм ТБ
18.55 К. Паустоўскі. «Ручаі, дзе плёскаецца фараль»
19.10 Вялікі фестываль
19.30 «Страсці», м/ф
21.05 «Зямліны сны»
21.45 Ваш стыль
21.55 «Не хочаш — не глядзі»
22.05 «Парыж. Раман аб горадзе», т/ф

Субота, 5.11

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Дайджэст
8.20 Аэробіка для ўск
8.50 Пяць хвілін на жарты
9.00 Эканаміст
9.10 «Зорка чароўнага існасця», м/ф, с. 2
10.35 Здароўе

11.05 Паказвае Віцебск
12.05 «Сонейка ў вачах», д/ф
12.25 «Асіла»
13.30 «Лулу — аніёл кветка»
14.05 «Бімбат»
14.25 «Дарога»
14.55 «Радавод» у Польшчы
15.35 Майстарыя
16.15 «Вера. Надзея. Любоў»
16.45 Хельсінкі сустракае кібаксёрку, ч. 1-я
17.15 «У Парыж». Тэлеаса
17.35 Дзелавы веснік
17.50 «Чарашкі нідзя»
18.15 «Падводныя лодкі — акулы са сталі», д/ф, с. 5
18.50 «Нов і К»-top-10
19.50 Міжнародныя спартыўныя навіны
20.20 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 «Цалахоўнік», м/ф
23.15 Тэлефэстываль заходне-палескай эстраднай песні «Стывіць», ч. 2
0.15 «Каскад»
0.35 Відэама-навідзьма
1.35 Пад купалам Сусвету

Канал «Астаніна»

6.30 Суботняя раніца дзелавога чалавека
7.15 Спорт-шоу
7.45 Слова пастыра
8.00 Поклі джунгляў
8.30 МТРК «Мір»
10.00 Ранішняя пошта
10.30 Медыцына для цябе
11.00 «Грузі — адна», д/ф, с. 1
12.40 Без паўзы
12.50 Смак
13.05 «Другое нараджэнне», т/ф
13.50, 22.50, 23.50 Навіны
14.00 «Спасіжэнне дэмакрытыі»
15.00 «Песня без граніц»
15.25 Клуб зямлякоў
16.20 «Жыццё запаркаў» (ЗША)
17.00 Шчаслівы выпадак
17.50 Да і пасля
18.40 «Каманда ў капелюшак», м/ф (ЗША)
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Навіны плюс
20.35, 23.00 Надвор'е
20.45 Тэлесерыял «Гаспадар Балатра». 1-я с.
21.40 Сымвалнарама
22.20 Тэлефэстываль «Ступень да Парнаса»

Канал «Рэсія»

7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весті
7.25 Студыя «Рост». «Музычны клас»
8.00 Пілігрым
8.45 Тэлеарудыт
8.50 Парламенцкі тыдзень
9.35 Музыка ўск пакаленняў
10.05 Як жыць будзем?
10.50 «Сстры», м/ф
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 Дэ факто
13.35 «Эдэра», м/ф, с. 9
14.35 Кінавока
15.35 Відэагэзіз
15.50 Футбол без межаў
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Паехалі
8.35 Ранішня канцэрт
8.55 Дысней гісторыі
9.45 «Санта-Барбара»
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.15 Новая лінія
17.55 Кіно ў лістападзе
18.10 Чый бок?
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.30 «Сядзі... глядзі...»
21.05 «К-2» прадстаўляе: «Ню-220 Аўтаімгненне»
22.25 Спартыўная карусель
22.30 Праграма «А»
23.30 Зоркі гавораць
23.35 «Няняля», м/ф

Санкт-Пецярбург

8.55 «Гадзіна Фрэйзера»
9.30 «За адну тройку», м/ф (Балгарыя)
10.35 «Васковыя персоны», т/ф
11.35 Музыка на заказ
12.05 «Бабулін урок», мульт
12.15 Чароўная лінія